

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İLHAMİYYÂT

DİNÎ-TEOLOJİK
AFORİZMALAR

İLHAMİ GÜLER

OTTO

OTTO 09

© TN İletişim

Yeni Yorumlar 01

İlhamiyyât -Dini- Teolojik Aforizmalar-
İlhami Güler

Düzeltili: Mehmet Aknar

Dizgi: Tavoos

Grafik Tasarım: Nurullah Özbay

Uygulama: Tavoos

Baskı: Özkan Matbaacılık / İvedik Ankara

ISBN 978-605-5932-61-9

1. Baskı: Kasım 2010

İletişim Adresleri

Halide Nusret Zorlutuna Sk. 4/7

06420 Çankaya Ankara

tel.: 0312. 439 01 69

faks: 0312. 439 01 68

ottoyayin@gmail.com

www.ottoyayin.com

İLHAMİYYÂT

DİNÎ-TEOLOJİK AFORİZMALAR

İLHAMİ
GÜLER

OTTO

ÖNSÖZ	07
AHLAK	09
BİLİNÇ	23
DİN	37
HAKİKAT	63
İNSAN	77
İSLAM	87
KADIN-ERKEK	105
KUR'AN	109
MUCİZE	119
ÖLÜM	123
SEKÜLERİZM	127
SİYASET	133
TANRI	163
TASAVVUF	147
TEOLOJİ	163
TÜRK MÜSLÜMANLIĞI	171
VİCDAN	177
ZAMAN	183

*En iyi olarak bildiğini sandığı
şeylerden bile şüphe edebilme cesaretini gösteren,
hakikati elinin altında hazır değil;
onu içinde ve ufuklarda arayan
ve vicdanını kolay kandıramayan
herkese...*

ÖNSÖZ

Kur'an'daki 'Kalp' kavramının ahlaki bağlamda insanın akıl, beş duyu, sezgi, duygu ve içgüdü/arzu boyutlarından oluşan bütünlüğü, hidayet/dalalet, iman-şükran/küfür, adalet/zulüm, zulumât/nur, maruf/münker, günah/sevap, Hizbullah/hizbuşşeytan... şeklinde sayısız kavram çiftleriyle aktüelleşir: *'Oluklar çift; birinden nur akar, öbüründen kir.'* İslam düşüncesi (özellikle fıkıh, kelam, tasavvuf), bu bütünlüğün ahlaki-psikolojik yapısını doğru kavrayamadığı ve koruyamadığı için, akıl/gönül, kafa/kalp, düşünce/sezgi, zahir/bâtın veya kurumsal olarak şeriat/hakikat, medrese/tarikat gibi yanlış ikilemlere düştü. Hz. Musa'nın bütüncül kurucu tecrübesi, zamanla Yahudilikte din adamlarının kuru şeriatçılığı ve Kabalistlerin mistisizmi olarak ikiye bölündü. Hz. İsa'nın Tevrat'ı reddetmeden ona sahici maneviliğini geri verme ve bütünleme çabası (İncil), daha sonraları Latin dünyasında pagan Roma devlet yapısının bir kopyası olarak kilise ve Agustinus'un Yeni Platoncu yorumu olarak ikiye bölündü. Paskal'ın *'Kalbin, aklın anlayamayacağı gerekçeleri vardır.'* sözü, Hristiyan teolojisinin içine düşmüş olduğu bu parçalanmışlığı ifade eder. Bu durum, tüm bir 'inci'ye benzeyen vahyin/kurucu tecrübenin, insanların ruhsal eğilimlerine göre daha sonraki tarihî serüveninde ikiye bölünmesidir. Bu yarılmanın tarihsel derinliği

ve genişliği, şimdilerde bu parçalanmışlığın haklılığına delil olarak kullanılıyor: Olan, olması gerektir.

Kurşun kalem notları olarak yaklaşık dört beş sene boyunca vakitsiz zamanlarda ve masa başı dışında gelen ilhamların merkezi yoğunluğunu, bahsettiğim yanlış ikilemlerin doğurduğu rahatsızlık teşkil ediyor. Karmaşık olarak kaleme alınan bu ilhamlar, yine de kendi içinde temalaştırılabildi. İslam düşüncesinin bin dört yüz yıllık tarihî macerası veya İslam dünyasının bugünkü hâl-i hazır durumu üzerine kısa laflar etmek, ancak genel bir gözlem ve birikimsel bir ilhama dayanabilir. İlham, ya aklın yıllarca emek verdiği konularda nesnel olmayan gölgesidir –sezgi–, ya da vehmin. İlhamlarımın ham hayaller mi, yoksa has hakikatler mi olduğuna okuyucu karar verecek.

AHLAK

AHLAKIN MUHTEVASI

Ahlak, dini de içerecek şekilde şu üç şey olarak özetlenebilir:

1. Yapılan iyiliğe yani lütuf, ihsan, ikram, inayet ve armağana minnettarlık ve şükran.
2. Hemcinsine karşı merhamet yani empati.
3. Başkalarının hakkına tecavüz etmeden kendine menfaat elde etmek.

AHLAK VE EKONOMİ

Ahlaki değerın ekonomik değerdan farkı, her zaman para/ fayda etmemesidir. Faydacılık ve Pragmatizm, aslında biraz inceltılmış ekonomilerdir.

İMAN VE AHLAK

İmanın ahlak doğurması, sadece onun gücüyle ilgili bir sorun değildir; aynı zamanda doğruluğuyla da ilgilidir. Güçlü, fakat yanlış imanlar, büyük ahlaksızlıklar da doğurur. Hıristiyanlıkta kilisenin zulümleri, Yahudilikte Siyonizm, İslam'da Hariciliğin yarattığı şiddet bunun örnekleridir. Bu nedenle *istikamet*, iman kadar önemlidir. Ameller, niyetlere bağlı olduğu kadar, sonuçlara da bağlıdır.

SAMİMİYET VE KANDIRMA

Her şey taklit edilebilir, ancak samimiyet uzun süre veya ilânihaye taklit edilemez. ‘*Yalancının mumu yatsıya kadar yatar.*’ sözü bu gerçeği ifade eder.

İKİ ANA DUYGU/DEĞER

İnsanda iki temel duygu/ilgi/değer vardır:

1. İçeriden dışarıya doğru: Minnettarlık, şükür, saygı, sevgi, özveri, dayanışma, yardım vs. Bu, dindir.
2. Dışarıdan içeriye doğru: Haz, zevk, arzu, sahip olmak, ego, büyülenme, tahakküm, nankörlük, zulüm. Bu da dinsizliktir, yani küfür.

DİNDARLIK VE AHLAK

Ahlaklı/vicdanlı olmadan dindar olunmaz. Dindarlık, ahlakın nedeni değil, olsa olsa ahlaklılığın–ve bazen de ahlaksızlığın– sigortası olabilir. Yahudilikte seçilmişlik, Hristiyanlıkta kurtulmuşluk, İslam’da ise son hak dine sahip olmak inancı, –bu inançların üçünde de–, birçok insan için ahlaksızlığının sigortası olabilir.

AKIL VE AHLAK

Dinî bağlamda akıllı olmak ile ahlaklı olmak iç içedir, zama-
mandadır. Akıllı ahlaktan ayırdığınız zaman (araçsal akılcılık),
akıllı olmak ahlaklı olmak anlamına gelmez. Akıllı zalim ve
akıllı kâfir olunur. Türkçede ‘Akıllı ol’ öğüdü, menfaati; ‘Uslu
ol’ öğüdü, ahlakı tavsiye eder. Aynı şekilde kirden, pislikten
ari, temiz, dürüst anlamındaki ‘saf’ sözcüğü de kurnazlığın ve
çıkarın egemen sosyal karakter olduğu günümüzde ‘aptallık’
anlamına kaymıştır.

EV/YUVA

İnsanın evi, bütün bölümleriyle garipsemenin karşıtı olarak
ünsiyetin, sıcaklığın, merhametin, fedakârlığın, güvenliğin
somutlaştığı yerdir. Ev yuva veya kale demektir. Ev ve aile,
‘asalet’in zemini ve zarfıdır. Evden kaçan, aileden ve asalet-
ten kopar. Ev taşınabilir (göç, hicret), ancak terk edilemez.
Evi terk eden kız ‘sürtük’; oğlan ‘serseri’ olur. Oteller, geçici/
zorunlu konaklama yerleridir. Ev, otele dönüşmüşse, aile yı-
kılmış demektir.

İYİ NİÇİN İYİDİR?

İyi, maksimum düzeyde insana sevinç, neşe, sürur, sekine, huzur ve mutluluk yaşattığı için iyidir. İslam'da iyi, erdem, fazilet ve ahlakın saikları üç tanedir:

1. Empati, duygudaşlık yani merhamet,
2. Allah rızası,
3. Fayda. Faydanın iki türü vardır:
 - a- Dünyevi fayda: Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma.
 - b- Uhrevi fayda: Cennet umudu ve cehennem korkusu.

DEĞERLERİN FARKLILAŞMASININ KAYNAĞI

Ahlaki ve toplumsal değerler/kültürler, bütün 'varlık'ın beş duyu ile duyumsanabilir '*şahadet*' âleminden mi ibaret, yoksa buna ilaveten bir de '*melekût*' ve '*lâhut*' katlarından mı ibaret olduğu şeklindeki kanaate göre farklılık gösterir. Kapitalizm ve sosyalizm, birinci epistemoloji ve ontolojiye; dinler ikincisine dayanır.

DİNDARLIK VE KÖTÜLÜK İLİŞKİSİ

Dindarlık, çoğu zaman Tanrı'ya inanç ve bir kaç ibadete indirgenip insanlara karşı lakayt olmanın veya onlara karşı kötülük yapmanın fermanı olabilmektedir.

İMAN VE AHLAKIN DEĞERİ

Türlü nefis yiyecekler ile insan pisliliği arasındaki estetik, kimyasal mesafe neyse iman ile imansızlık, ahlak ile ahaksızlık arasındaki mesafe de aynıdır. Birincisini 'zevk-i selîm' sahibi olan herkes anlar; ancak ikincisini, 'kalb-i selîm' sahipleri anlayabilir.

DASEİN VE HEVA

Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı kitabında yaptığı 'dasein (şu adam)' tahlili, Kur'an'ın insan benliğine gömülü, teşhisi zor arzu anlamında 'heva' tahliliyle aynıdır: Sıradan insan tabiatı. Müslümanlık, bir denenme süreci olarak buna rağmen olması gereken bir şeydir: Odundan mobilya üretmek. İslam'ın nihai lüğatinde 'medeni' insan olmanın anlamı budur.

TEKEBBÜR VE NANKÖRLÜK

Allah'ın ve ahiretin umursanmaması veya inkârı, insanın istig-na, tekebbür ve nankörlük hâlinin doğal sonucudur. Batı'nın, Hristiyan

MUTLULUĞUN İKİ GİZİ

İnsanı gerçek anlamda mutlu eden iki şey vardır: Yaratma ve yar-
dım; gerisi, biraz çocuk mutluluğu olarak oyun ve eğlencedir.

ÖDEV VEYA EZİYET OLARAK EYLEM

Bir eylem/amel, Allah'a veya öteki insana karşı ödev/sorum-
luluk olmaktan çıkıp da 'kendisi-için' insan anlayışının 'öz-
gürlüğü' kapsamına girdiği anda angarya, yük ve eziyete dö-
nüştürülebilir; çocuk doğurmak ve eğitip büyütmede olduğu gibi.
Avrupa'nın ebterleşmesi bunun bir kanıtıdır.

HAYATIN İKİ GAYESİ

İnsanlar için hayatın iki gayesi vardır: Kimileri için haz ve iç-
güdü, kimileri için de iyilik. Haz, bedenî, iyilik, ruhun ihti-
yacıdır. Haz tatlıya benzer, iyilik altına. Bütün ahlaki kavram-
lar, iyiliğin insani durumlara göre form kazanmasıdır. Haz ve
zevk arazdır, iyilik cevherdir. Tanrı, saf iyiliktir, İnsani iyilik-
lerin kaynağıdır. Şeytan, safi içgüdüdür ve kötülüklerin kay-
nağıdır. İnsanın kaba fıtratı içgüdüdür, derin fıtratı iyiliktir.
Denenme, derindeki iyilik yapma kabiliyetinin/vicdanın orta-
ya çıkarılmasıdır. İyilik, tepki olarak iyilik doğurur: "İyiliğin
karşılığı iyilikten başka ne olabilir ki?"(55/Rahmân, 60). İman
sorumluluğu, Tanrı'nın ikramına karşı bir ihsandır. Cennet ise
insanın Tanrı'ya ve insana karşı iyiliğine karşı bir ihsandır.

MAL VE MÜLKİYETİN DEĞERİ

Mal ve mülkiyetin değeri, insana temin ettiği itibar, haz ve zevkin yanı sıra, onun özgürlüğünü ve insan olma onurunu korumasından gelir. Yardım etmek, insana özgürlük ve onur temin etmektir.

İNSANLIĞIN BUGÜNKÜ DURUMU

“Yaptıklarımızın rehini olarak” (74/Müddessir, 38) bugün teknoloji, tüketim, haz ve hız yüzünden kalplerimiz mühürlü, kulaklarımız sağır ve gözlerimiz kör durumda; yani vicdansızız. Hiçbir uyarı işe yaramıyor artık. (2/Bakara, 6).

TANRI'YA YANLIŞ GÜVENİN AĞIR FATURASI

Deprem, hastalık, fakirlik, erken ölüm, vs. gibi dünyevi sorunlarda 'kader' gibi dinsel saiklar ile Tanrı'ya yanlış güven, ortaçağlar boyunca insanın ihmalini ve zarar görmesini doğurdu. Batı'da 16. yüzyıldan sonra başlayan dine/Tanrı'ya güvensizlik, kendi başının çaresine bakmayı ve bu tür sorunları çözmeyi getirdi. Sonuç: İnsan kendini korumuyorsa veya koruyamıyorsa 'Allah korusun' duası, kendini kandırmadır. Trafik kazası yapmış birçok aracın önünde veya arkasında bu duanın yazılı olduğunu görürsünüz. Tembel dindar, tabiattan gelen 'bela'ları Tanrı'nın bir 'hikmeti' olarak yorumlamaya devam eder.

■ ÇALIŞMANIN İKİ YÜKLEMİ

Günlük koşuşturmanın ve çalışmanın yegâne amacı, bir zevk hizmeti olarak ya haz/keyif veren yeme, içme, cinsellik, gezme, itibar vs.dir; ya da bunları reddetmeden, bunlara eşlik eden Tanrı'ya şükür, hemcinsimize ihtimam; yani iman ve salih amel; ya da tevhid ve adalettir. Birincisi sekülerizm, ikincisi İslam/dindir.

■ TECESSÜS

Helal mahremiyeti tecessüs etmek haram olduğu gibi, haram mahremiyeti tecessüs etmek de haramdır. 'Şüyu vukuundan beter'dir sözü bu gerçeği ima eder.

■ ÇAĞDAŞ ÖZGÜRLÜK KAVRAMININ AHLAKİ ANLAMI

Aydınlatma, hümanizm, modernite ve liberalizmin bir değer olarak ortaya koyduğu 'özgürlük' kavramı, Levinas'ın dediği gibi '*kendisi-için*' insan anlayışının bir ifadesi olarak; bir anlamı da bütün dinlerin ve kadim felsefelerin '*iyi*'liği ve '*kötü*'lüğü üzerinde ittifak ettiği ahlaki değerlerin/erdemlerin (fazilet-rezilet) son derece zor olan insan ruhuna bir karakter/huy özelliği olarak yapmak (salih amel) ve sakınmak (takva) şeklinde yerleştirilmesi iddiasından ve sürecinden vazgeçmektir.

DİNİ/TANRI'YI KEŞFETMENİN İMKÂNI

Hemcinsimize karşı adalet, merhamet ve cömertlik duyguları ile 'ahlak'ı kolayca kurabiliyoruz. Çünkü bu duyguların aslı insanın derin faydasına dayanır. Kendi varlığımız ve içinde bulunduğumuz nimet ortamının, dünyanın 'erili' kökenine ilişkin şükran/minnet ve saygı duygusu ile Tanrı'ya imanı, o kadar kolay gerçekleştiremiyoruz. Çünkü orada menfaat yok; orada 'borç' olarak minnet/şükran duyma var. Çoğu insan, 'acil' olan dünyevi menfaati tercih edip, 'te'cil' edilmiş 'ahiret'i umursamasa da geleceğimiz/akıbetimiz ile ilgili umut ile de ahireti de kurabiliyoruz. Çünkü ucunda menfaat (cennet) var. Aslında gerçek ahlak, çok ince ruhluların başarabildiği iman (şükran, saygı) olarak 'din'dir.

METAFİZİĞİN DOĞASI VE DİN

Tanrı'yı, evrenin bilinemeyen sonsuz derinliklerinde, insanın ahlaki bütünlüğünden kopuk salt mantık vasıtası ile Platon ve Aristo'da olduğu gibi varlıklardan bir 'varlık' veya 'kavram' olarak aramak (metafizik) dinin doğasına terstir. Çünkü Tanrı, bulunduğu veya ispat edildiği takdirde, bilgiye dönüşerek 'iman' mevzusu olmaktan çıkıp 'din'i bitirir. Metafizik, özünde gizli bir dinsizlik barındırır.

■ PARANIN GERÇEK DEĞERİ

Paranın gerçek değerini üzerindeki rakam yani alım gücü değil, insanın onunla ihtiyacı bağlamında kurduğu cimrilik/tutumluluk veya cömertlik/israf ilişkisi belirler.

■ NÜFUZ HIRSIZLIĞI

Nüfuz ile çalmanın günahı, el ile çalmanın günahından daha büyük olabilir. Çünkü nüfuz ile daha çok değerli ve çeşitli şeyler çalınabilir. İnsanlar vicdanlarını kandırarak, nüfuz ile çalmayı *hırsızlık* kategorisine koymazlar.

■ DEĞER KOYMANIN RİSKİ

İnsanın fitratına yaratılıştaki konulmuş ahlaki değerlerin insan tarafından *keşfine* eşlik eden, ortada Tanrı tarafından vahiy ile onaylanmış bir kodu yoksa eğer, değer koyma, kolayca ya güçlülerin kendi irade ve çıkarlarını zayıflara dayatması veya zayıfların subjektif infiallerine, sayıklamalarına dönüşebilir. İnsan değer koyabiliyorsa eğer, onu rahatça kaldırabilir de. Hekim bir hakem yoksa eğer, nihai çözümü gücü olan sağlar.

HOŞGÖRÜ VE MERHAMETİN SINIRI

Merhamet ve hoşgörünün sınırını belirleyen şey, kalite, bütünlük, sağlık, üstünlük ve kemal duygusunun ve talebinin sınırıdır. Bu duygular azaldıkça hoşgörü ve merhamet artar: *‘Merhametten maraz doğar.’*

AZİMET VEYA RADİKALLİK

Bugün bazı Müslümanları nitelemek için uydurulan ‘Radikal’ veya ‘Fundamantalist’ tabirleri, aslında birçok durumda klasik fıkhn tasnifinde ‘ruhsat-azimet’ ikilisindeki ‘azimet’i tercih edenlere denk düşer. Yani ‘işin kolayını tutmak’ yerine, sorumluluğun/denenmenin meşakkat ve cesaret isteyen zorlu bölümünü tercih eden tutum. Bu yaftaları Müslümanlar hakkında *terörist* iması ile selem- seyyit kullanan ve kendinin de Müslüman olduğunu söyleyen kişilerin, kendilerinin tercihinin ‘ruhsat’ mı, yani kolay olanı tercih mi, yoksa iş birlikçilik, yalakalık, yavaşaklık, korkaklık, neyime lazımcılık, idare-i maslahatçılık veya ne şiş yansın ne kebabçılık mı olduğuna bakması gerekir.

ZENGİNİN ÜSTÜNLÜK YANILGISI

Köşk, kâşane, konak, şato, saray... (Çankaya, Nişantaşı...)da doğup büyüyenlerden, kendilerini *de facto* bodrum, baraka, kulübe, gecekonduda... (Mamak, Ümraniye...) doğup büyüyenlerden daha 'üstün' olarak görmelerinin nedeni, kendi 'şeref'sizlikleri ve 'ahlak'sızlıklarıdır.

AHLAK, AKIL VE KONUŞMA

Özü itibari ile ahlaki-iyi doğru veya ahlaki-kötü-yanlış olan davalar/tartışmalar, hep ideolojik olarak, akıl/mantık adına ve konuşma, söz ile yürütülür. 'Kimse ayranım ekşi demez.'

ZULÜM VE KAPİTALİZM

Kapitalizm, özet olarak zulüm ve israf ise sigara tiryakileri, alkol ve uyuşturucu bağımlıları, obeziteler kendilerine emanet olarak verilmiş sağlam beden mülkiyetine zulüm ve kendi mallarını israf ettikleri için kapitalizme karşı çıkma haklarını *de facto*, ahlaken kaybederler. Aynası işidir, kişinin; lafa bakılmaz. 'Niçin yapmadığınız şeyi söylüyorsunuz?' (61/Fussilet, 2).

DEĞERLERİN İKİ KAYNAĞI

İnsanın toplum içinde mükemmelleşmesinin/kendini gerçekleştirmesinin veya dinî deyimle ‘denenmesinin’ dayana-bileceği temeller özgürlük, yani irade ve eylem hürriyeti ve sorumluluk bilincidir. Diğer bütün ahlaki kavramlar/değerler ve hukuk bu iki ilkenin açılımıdır. Modernite/Sekülerizm/ Liberal Kapitalizm, birinciye vurgu yaparken; İslam, ikisini birden vurgular.

İNSANIN İKİ ZAAFINDAN KURTULUŞ

İnsanın alışkanlık edinip buna bağımlı kalması ile mal biriktirip cimrilik etmesi aynı zaafın ürünüdür. Akıllılık ve özgürlük, ikisine de mesafe koyabilmektir.

BİLİNÇ

BÜYÜK KÖRLÜK

İnsan bilincinin en büyük körlüğü, çoğunlukla olanı, realiteyi, olması gereken, hakikat sanmasıdır. “Tıpkı renk körü insanların olması gibi, *değer körü* insanlar da vardır.” (J. M. Bochenski).

ŞUUR

Şuur, toprak içindeki köklerin besin ve suyu içerden, oksijen ve ışığı dışarıdan alarak gövde, dal, yaprak ve meyveye dönüşmesine (oluş/hareket) benzer. Oluşun kesintisizliği dilde süre/dure (Bergson) veya zaman olarak ifade edilir.

ZİHNİN DAİMİ YANILGISI

Zihin, kendinde olan her şeyin ‘olduğu gibi’ olduğunu sanır; ama zamanla, birçok şeyin sandığı gibi olmadığını görür; birçoğunu da görmeden öyle olduğunu sanarak ölür. Marifet, zihnin böyle olduğunu bilmek, cahillik ise bilmemektir.

KONUŞMA VE DİNLEME

Konuşma, irade, içgüdü ve aksiyon demektir. Dinleme ise daha ziyade düşünmeye fırsat verdiği için anlama, sabır ve şükürdür. Dinin başlangıcı, konuşmaktan ziyade öncelikle ‘verili’ olanı anlamaya/dinlemeye yakındır. Dinsizlik ise biraz gevezeliktir. İnsanın iki gözü ve iki kulağı, dinleme ve konuşmanın zeminidir. İki kulak ve bir ağza sahip olmamız ise konuşmaktan çok dinlememizi imler. Ayrıca, bütün dinlerde ibadet veya kefarete olarak ‘oruç’ çeşitlerinin, ağız’a uygulandığını da unutmamak gerekir. Lal olmak, sağırılığın sebebi değildir; ancak, sağır olmak, aynı zamanda lal olmak demektir. ‘Söz gümüş ise, sükût altındır.’ Konuşmak savaşmaktır; dinleyebilmek barışı kurabilir. Yumurtlayanlar gıdaklar; doğuranlar sessizdir.

SÖZ VE AMEL

Söz söyleme ile amel/eylem paralel, denk gitmek zorundadır. Sözü tartan ölçü daima ameldir. Amel olmayınca, sözün değeri düşer ve tesirini yitirir. ‘Söz uçar, yazı kalır.’ söz de bu ilkeyi doğrular. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KAVRAM VE GERÇEKLİK

İnsani ilişkilerdeki anlaşmazlıkların ve düşüncelerdeki yanlışlıkların önemli bir kaynağı, gerçeklikten, dış dünyadan ve olup bitenden kalkma yerine, onların söze ve dile aktarılmış genel imgeleri olan sözcüklerden ve kavramlardan yola çıkmaktır.

DÜŞÜNCENİN MAHİYETİ

Düşünce, bir cenin gibi, içeride oluşturulup, olgunlaştırılıp doğrulmuyorsa, çalındır. Yavrunun oluşması için annenin elbette beslenme ve bilgilenme ihtiyacı vardır. Düşünce, vakı-ay/olup biteni kendi fehmince fıkhetmektir; önceki ezberleri hıfz etmek, yani hatırlama değildir.

AKIL VE SÖZÜN DOĞASI

Akıl, güneş gibi sürekli ıştır; söyleme, su kaynağı gibi sürekli fışkırır. Dogma ve söylenmiş söz/kitap ise ay ve göl gibi sön-müş ve durgundur.

BEN VE BİZ

Doğru hayat, nerede ve ne zaman ‘ben’, nerede ve ne zaman ‘biz’ denmesi gerektiğini, aile, kabile, millet ve ümmet katlarında bilmektir. Haddinden fazla ‘ben’ veya ‘biz’ vurgusu yanlıştır. Örnek; Batı, ‘ben’, Doğu: ‘biz’dir. İslam, ben ve biz vurgularının ideal bir dengesidir.

KUTSALLAR VE DÜŞÜNCE

Evliyası, mübarekleri, hazretleri, uluları, önderleri ve mukad-desleri bol olan toplumlar, kolay kolay düşünemezler; düşünce ve değer üretemezler. Çünkü kendileri ‘küçük’tür.

GERÇEK DÜNYA

Gerçek dünya, her zaman içinde bulunduğun ‘yer’dir. Gerisi, zihinde varlık ve gölgedir. Gezenlerin ‘dünya’sı, oturanların dünyasından daha ‘büyük’tür. Bu, kültürel anlamda da böyledir. Gezme imkânı olmayanlar, okuyarak/seyredererek dünyalarını tasavvur olarak genişletebilirler.

UYGARLIK VE GERİLİK

Bilim, düşünce, ahlak, teknoloji, sanat, mimari, eğitim, üretim, ekonomi, şehirleşme, sağlık vs. gibi hayatın birçok alanında –insan olma kapasitesini aktüelleştirememeye bağlamında– ‘geri’ kalmış olmayı gururuna yediremiyorsan, şark kurnazlığına başvurarak –düello, meydan okumadan kaçarak– ortada ortak bir uygarlık yarışı/yürüyüşü veya yönü olmadığını; herkesin, her yöne, kendi yolunda ‘doğru’ gittiğini (post-modernizm) iddia etmeye başlarsın.

BAĞIMLILIKLAR VE GÂVURLUK

Sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ile gâvurluk benzer hâlet-i ruhiyelerdir. Birincileri bırakmak ile ‘hidayet’e ermek benzer karakter özellikleridir.

KONUŞMA VE DIRDİR ETME

Sözün armağan ise konuş; yoksa dırdır etme. Konuşulan armağan ise dinle; değilse tecavüze katlanma. Geyik yani *mâlâyânî*, bir ‘teneffüs’ olarak ayrı bir seydir.

GELENEK VE YENİLENME

Gelenek, evin sürekli bir bahçeye sahip olmasıdır. Yenilenme ise, 'bahçecilik' (tecdid) olarak bahçenin bitki örtüsü ve dizaynının sürekli değişmesidir.

YARIN VE BİR GÜNÜN TUZAĞI

Ömrü öğüten ve bugünü değersizleştiren, 'yarın' veya 'bir gün'e güvendir.

İÇ-İÇELİK

Biyolojik varlığımızla içinde olduğumuz fiziki dünya, gözlerimiz ve hafızamız aracılığıyla içimizdedir; dil aracılığıyla içinde olduğumuz kültürel dünya ise düşünce ve hissiyat, yani şuur yoluyla içimizdedir. O hâlde, özgürce 'ben' diyebilmek kolay değildir. Emek Kusturap Arsivi - <https://rantey.org>

İKİ FARKLI RUH

Ayağı sürekli ‘yere’ basan, gözü gökyüzü ve geniş ufuklar gören, kulağı kuş ve hayvan sesleri duyan, doğa içinde büyüyen bir ‘ruh’ ile beton, cam, çelik, asfalt ve kare-dikdörtgen yapılara hapsedilmiş, ayağı yerden kesilmiş, sürekli motor gürültüsü işiten ‘ruh’, birbirinden tamamen farklıdır.

DÜNYA GÖRÜŞÜ

Dünyanın ‘görünüşünün’ aynı olması, ‘dünya görüşü’nün de aynı olması anlamına gelmiyor.

İNSANLIĞIN FITRAT DEĞİŞİMİ

Modern tıp ve botanik, birçok canlının ve bitkinin genlerini değiştirip onlara müdahale ettikleri gibi, yeniçağ felsefesi (Rönesans, reform, aydınlanma) da önce Avrupa'nın, sonra da dünya kültürlerinin genetiğini yani insanın duygusal/düşünsel fitratını değiştirdi. Habermas'ın dediği gibi, "Modernite artık sırtımızda bir deri değil sadece: İçimizde bir 'ruh' aynı zamanda. Yehowa, Baba-Oğul-Kutsal Ruh veya Allah, bin bir tecellileriyle artık içimizde veya aramızda yok. Geri gelmeleri de çok zor olacak. Günümüzün en büyük davası, 'Tanrı Tutulması'nı (M. Buber) çözmek veya Tanrı'ı yeniden getirme davasıdır.

ORTAÇAĞDA VE GÜNÜMÜZDE BİLİNÇ

Ortaçağda insanların bilinci/şuuru kâğıt gibiydi; üzerine kolayca yağlıboya veya kurşun/mürekkepli kalemle şekiller/resimler yapılıyordu, yazılıyordu. ‘İz’ kalıyordu. Şimdi bilinçler, gazlı kalemle yazı yazılan sunta, kaypak tahtalara dönüştü; iz bırakmıyor. Benzer şekilde, bilinçler eskiden sünger gibiydi; şimdi sabuna dönüştü.

NUR, IŞIK VE AYDINLANMANIN FARKI

‘Nur’cular ve ‘Işık’çılar ile ‘Aydınlanma’cılar arasındaki temel fark, ışık, nur ve aydınlanmanın kaynağı meselesidir. Birincilerde kaynak Allah, vahiy ve Kitap iken, ikincilerde akıldır. Doğrusu, iki kaynağı birbirinin ‘ışığında’ değerlendirmektir.

ALİŞKANLIK VE ŞUURLULUK ARASINDAKİ FARK

Alışkanlık, âdet, gelenek ve rutin ile kastilik, şuurluluk ve odaklanma arasındaki fark, uyku ve uyurgezerlik ile uyanıklık arasındaki fark gibidir. Onun için İslam, amelleri niyete, yani ‘kasd’a bağladı. Maruf örfü, namı diğer geleneği değerli kılan şey, onun şuursuzca tekrarı değil; iyilik ve adalet üretmesinin kapasitesidir. Benzer şekilde, gelenek/sökelim de aynı şekilde, onun şuursuzca tekrarı değil; iyilik ve adalet üretmesinin kapasitesidir.

KİTAPLAR

'Kitap' kavramının kendinde olumlu bir değer anlamı vardır. Bazı insanlar, bunu istismar ederek kendi gevezeliklerini, dır-dırlarını, aptalca saçmalamalarını ve ruhsal hezeyanlarını bize 'Kitap' diye sunarlar. Oysa kitabın olumlu anlamı, besin veya ilaca benzer. Kitap alırken insan dikkatli olmak zorundadır; israf ve zehirlenme tehlikesi vardır.

ÖNYARGI VE YENİ FİKİR

Önyargının kendisi bir duvar olduğu hâlde, bunun farkında olmayarak, yeni fikir ona duvar gibi görünür. Duvarı geçmek/aşmak zordur; güç gerektirir.

KALABALIĞIN İKİ ALGISI

Aile fertleri, arkadaşlar ve dostlar ile birlikte iken zihin, etraf-taki kalabalığı arada mesafenin veya engelin olmadığı 'şenlikli' doğal ortam/uzam olarak algılar. Tek başına iken ise kalaba-lık 'yüzsüzce 'öteki'leşir ve sen 'yalnız'laşırsın. Metropollerde burnunun dibindeki insana dokunamaz ve onunla konuşa-mazsın. Geleneksel toplumlar ile modernite arasındaki fark biraz böyle bir şeydir.

KÜLTÜR VE KARAKTER

Karakterlerin farklılığı, aynı cins ağacın iki ayrı tekine; kültür farklılığı ise ayrı iki cins ağaca benzer.

TÜMELİN TİKEL İLE İLİŞKİSİ

Birer tümel kimlik kavramları olan İslam, Hristiyanlık, Sosyalizm, Milliyetçilik, Demokrasi, Türklük vs.nin kapsamındaki elemanları, yani tikel bireyleri; coğrafyaları, çağları ile ilişkisi, bire bir örtüşen veya nesnesini tüketen tarzda ontik bütünlükte olmaz. Çoğu zaman yarım yamalak, yamalı ve parçalıdır.

BUDAMA VE ÖZELEŞTİRİ

Ağaç budama ile özeleştirme birbirine benzer. Bunlar sık sık yapılmadıkça, bünye/bilinç yeni sürgünler veremez ve gençleşemez.

KÜLTÜR VE KUMAŞ

Temizlik, dindarlık, estetik kaygı, bilimsel tutku/tarafsızlık, demokratlık, dürüstlük/hakkaniyet gibi hasletler, birer doku/kumaş (eğitim ve kültür) meselesidir. Türkiye’de çoğunlukla olduğu gibi ‘*Hadi olalım*’ veya ‘*Ben öyleyim*’ demekle olunmuyor.

AÇIK BÜFE

‘Açık büfe’, menüde satın aldığımız ‘açık’ olan yiyecek çeşitlerinin her biri değildir. –gerçekte belki de yüzde yirmisi–; ödediğimiz paranın bir kısmı, gözümüzün ‘açlığını’ doyurmak içindir.

NORMALLİK

İnsanın ‘normalite’ ölçüsü, içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam ortamının kendini zihne dikte ettirmesi ile oluşur. Kişi, ancak düşünerek, okuyarak ve başka ortamlarda bulunarak, görerek, görgü edinerek normalite ölçülerini genişletebilir veya değiştirebilir. Yedisinde ne ise yetmişinde de o olmak ilkeliktir.

MARKA

Bir ‘marka’yı yaratan, aslında üretici ve ilk tüketicilerin kalite/nitelik duygusu iken daha sonra çoğunlukla ‘gösteriş’ tutkunlarının ürünüdür. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KÜLTÜRLER VE BİTKİ ÖRTÜSÜ ÇEŞİTLİLİĞİ

Genellikle dil, din ve etnisite/ırk ile çerçevelenen kültürler birer bitki cinsine/çeşidine; kültürlerin bireyleri, fertleri ise o cinsin her bir üyesine/tekine benzer. Avrupa'nın 16. yüzyıldan sonraki seküler kültürü, bütün dünyanın kültürlerini yerinden etti, yerini almaya çalışıyor. SOS: Dünyanın kültür florası azalıyor.

RUH VE BEDEN BAKIMININ ZORLUĞU

İnsanın ruhuna ve bedenine gereken özeni gösterememesi, özne ile nesnenin burada diyalektik birlikteliğinden dolayıdır. İçinde önce tutarlı/bütünlüklü bir öz yaratarak onu 'özne' konumuna çıkarıp sonra da onunla ruh ve beden olarak kendini korumak ve gelişimini sağlamak, çoğu kişinin başarabildiği bir şey değildir. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

YABANCININ VE YAZININ BÜYÜSÜ

Bir fikrin/düşüncenin yabancı dilde yazılması veya yazarının tanıdık olmaması, onun doğruluk algısını, kendi dilinde ve tanıdık bir yazarın düşüncesine oranla –haksız yere– daha da artırır. ‘Ev danasından öküz olmaz.’ sözü, bu gerçeği ifade eder. Bunun nedeni, tanıdık olanın aşinalığıdır. Aynı espriye dayalı olarak, ‘söz’ün doğruluk algısı ‘yazı’ya oranla daha azdır. Kitabın büyüğü bir tabiatı vardır. ‘Söz uçar, yazı kalır.’ özdeyişi, yazının ‘doğruluk’ algısının söze oranla –yine haksız yere– daha fazla olduğu ile de ilgilidir. Sözün dezavantajı, yüzün aşinalığıdır. Kur’an, ‘Kitap’ hâline gelmeden, söz iken daha hafif idi.

ÖNYARGI VE DÜŞÜNME ÖZGÜRLÜĞÜ

Düşünme özgürlüğünün gücü, önyargıların gücünü nereden aldığına bağlıdır. Eğer önyargılar gerekçelendirilmiş ise düşünme özgürlüğü güçlüdür; yok eğer gerekçelendirilmemiş ise (dogma, taklit, kör inanç) zayıftır.

CAN SIKINTISI

Ancak gayesiz, amaçsız, edepsiz ve basıboş ‘can’lar sıkılır.

DİN

■

DİN

Din, akli-duygusal değerlilik yaşantısı olarak şu üç insani ‘hâl’ ile özetlenebilir:

1. Hayret.
2. Hayranlık.
3. Huşu.

Varlık ve oluş karşısında hayret etmek; Tanrı’yı bulunca, O’nun yüceliğine hayran olmak ve şükran duygusu ile O’na karşı huşu, saygı duymak. ‘Hayret’ ve ‘hayranlık’ imanı; ‘huşu’ ise ibadeti ve ahlakı doğurur.

■

DİNİN ÜÇ AMACI

İslam dininin amacı ‘Ulûhiyet’ konusunda şirkin yerine tev-hidi yerleştirmek yoluyla zihni açıklık/netlik; ‘Ahlak’ konusunda hevaya uymak yerine vicdani duyarlılık; ‘Siyaset’ konusunda ise fesat ve zulüm yerin güven/düzen ve adaleti kaim kılmasıdır.

■

RUH EĞİTİMİ VE MANEVİYAT

İnsan ruhunun sağlık, estetik, ahlak ve kavrayış kabiliyetleri açısından bütünlüklü bir eğitimi ve geliştirimi olmadan girişilen maneviyat ve dinsellik ancak bağnazlık, yobazlık, kabalık/şiddet ve ilkelik üretir. *Dindar* olmak, sadece bir dini kabul etmek değil, uzun/daimi ve zahmetli bir iştir.

VERİLİ KİMLİK OLARAK DİN

Din, insanların akıl-baliğ olduktan sonra ahlak ve dünya görüşü olarak kendilerinin özgürce akılları ile oluşturmaları gereken bir sorumluluk iken, politik iktidar ve toplumun baskısı ile ırk ve dil gibi içine doğulan verili bir kimlik ve dogmatik bir unsuru hâline dönüşüyor: Hindu isen Brahmanist, Çinli isen Budist, İranlı isen Şii, Türk isen Sünni, Yunanlı isen Ortodoks, İtalyan isen Katolik, Alman isen Protestan vs.

İNSANIN DİNE VE KENDİNE YAPTIĞI KÖTÜLÜK

Din, doğuş anında vicdan ve akla dayanan şeffaf bir manevilik iken, tarihî süreç içinde Tanrı, peygamber, kutsal kitap ve din adamları aracılığı ile akıl dışı mutlak/kutsal bir kafes hâline gelip insanları robotlaştırıyor. Din diyerek insanlar kötülük yapıyorlar. ‘Allah’ın Boyası’ zamanla Allah’ın sopasına dönüşüyor. Hidayet kaynağı iken dalalet kaynağına, şifa kaynağı iken zehre, oksijen iken karbondioksit'e dönüşüyor. Çoğu insan, Tanrı’nın beklediği anlamda dindar olmayı hâlâ beceremiyor. İnsanın kabiliyetlerini aktüelleştirme kapasitesine haiz olması anlamında eğitilmeden (cahil), bir dini benimsemesi fazla bir anlam taşımıyor.

ŞEHİR VE DİN

Şehirdeki görüntü, gürültü, hız-hareket ve biyo-fizyolojik yapay-uyaranlar, (spor müsabakaları, müzik konserleri, cinsellik, içki-eğlence ve turizm gibi), hikmetli sözün duyulmasını ve düşünceyi geri itiyor. Sonuç: Kendiliğinden din-sizlik. “Bütün organik şeyler, bu megolopolis makine örgütünün pençesinde can vermektedir.” (O. Spengler).

METAFİZİK VE SİYASET

Akaid/din veya metafizik ile siyaset, hukuk ve ekonomi arasındaki ilişki, iklim ile bitki örtüsü, çerçeve ile resim, boya ile çizim, ağaç ile mobilya arasındaki ilişkiye benzer.

İTİKAD VE İMAN

İtikad/dogma buzlanmaya, donmaya ve soğuk suya; iman ise, sıcak hatta kaynayan suya benzer. Birincisi dondurur veya kandırır; ikincisi dinamizm ve hareket doğurur. Birincisi üşütür, ikincisi ısıtır.

BENLİK TEKNOLOJİLERİ

Değişik dinler ve kültürler, insanlığın yarattığı değişik ‘Ben’lik teknolojileridir: Kimi ilkel, kimi gelişmiş; kimi kaba, kimi ince; kimi güvenilir, kimi korkunç/hoyrat; kimi güzel, kimi de çirkin...

ÖZET OLARAK DİN

Din iki şeydir:

- 1- Başını şükran ve huşu ile secdeye koyabilmek.
- 2- İnsan yüzüne karşı hoyrat/gaddar olmamak: Maslahatı celp etmek, mefseteti def etmek; iman, ibadet ve salih amel; tevhid ve adalet.

DİN NEDİR?

Doğru din, insanın sınırsız his, duygu, hayal, vehim, heva, heves ve arzu dünyası içinde, akıl taşı ve sağduyu/duygu harcı ile inşa edilen bir kale gibidir. Kaleden ayrılan, ya his ya da heva denizinde boğulur. Kalenin mimarı Tanrı/vahydir. Örnekler: ‘His’te boğulma (istiğrak)-Tasavvuf; ‘heva’da boğulma: Tuğyan.

OYUNCAK VE DİN

Kur'an, dünya hayatının “*oyun ve eğlence*” olduğunu söyler. Modern teknoloji, örneğin otomobil gibi oyuncak sayısının alabildiğine artırılması demektir. Oyuna dalan çocuğun gerçek hayatı unutmaması gibi, teknolojiyle çepeçevre kuşatılan insan da hayatın gerçek gayesini unuttu.

DOGMALAR

Dogmalar, bir dinin kör noktalarıdır; ancak teorik yetersizlikten dolayı ona başvurulabilir. Onlar arttıkça din dogmatizme, karanlığa ve bağınazlığa bürünür.

DİNİN SİGORTASI

Dinî hayat, akıl ve düşüncenin/kritik ve temellendirmenin kontrol ettiği davranış, duygu ve sezgidir. Ancak kritik ve temellendirme, dinî hayatın sigortasıdır. Tasavvuf, Alevilik ve Şia, dogmatikleşmiş tarihsel kategoriler olarak –dinî çoğulcular alınmasın– sigortası atmış İslam coğrafyası dindarlıklarıdır. Hristiyanlık da öyle.

İNSANLIĞIN DAİMİ ÜÇ FELSEFESİ

İnsanlığın şu ana kadar üç felsefesi olmuştur:

1. Ruh gözü kör olanların felsefesi (materyalizm).
2. Ruh gözü açık; fakat baş gözleri (akıl) şaşsı veya görme problemi olanların felsefesi (sipirtuality, mistisizm, ilkel dinler).
3. Baş gözü ve ruh gözü birlikte açık olanların felsefesi: İbrahimi-monoteist dinler (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam). Görme bozukluğu olan bu dinlerin müntesipleri de ikinci gruba dâhildir.

DİNÎ DÜŞÜNCEDE AKILCILIK VE NAKİLCİLİK

Dinî düşüncede akılcılık, diğer deyimle *Rey ehli* tabiattan, şahadet âleminde, yani akıl ve mantıktan kopmama kaygısı iken; nakilcilik, nam-ı diğer *Hadis ehli*, metnin/lafzın otoritesinde 'gayb'a yani tabiat ötesine, akıl-mantık dışılığa doğru bir eğilim hareketidir. Birincisi merkeze telsiz ile bağlanma; ikincisi tel/ıp ile bağlanma. Birincisi, yetişkinlere mahsus *yoldan çıkmama*, *yolsuzluk yapmama* sorumluluğu iken; ikincisi, çocuklara mahsus olan *söz tutma* ve *sözden çıkmama* hâlidir. Birinci ekol, 'ticaret' yani risk alma ekolü; ikincisi, 'memuriyet' ekolü yani güveni tercih etmedir.

OKSİJEN VE KARBONDİOKSİT OLARAK DİN

Din, oksijen de olabilir, karbondioksit de. Oksijen olduğunda hayat; karbondioksit olduğunda da hastalık ve ölüm kaynağı demektir.

İMAN-AMEL İLİŞKİSİ

Kur'an'da iman ile amel/ahlak arasındaki ilişki vaktiyle Haricilerin ve Mutezilenin iddia ettiği gibi 'parça-bütün' ilişkisi veya Mürcie ve Ehl-i Sünnetin iddia ettiği gibi 'ağaç-meyve' ilişkisi değil, 'sebeup-sonuç' ilişkisidir. '*Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.*' ve '*Küpün içinde ne varsa dışına o sızar.*' deyimlerinde olduğu gibi. İnanç anlamındaki 'tasdik' iman değildir. Tasdik veya inanç, insanı 'kâfir' olmaktan çıkarır; ancak, 'mümin' yapmaz. Siyasi anlamda 'Müslüman' kimliğini kazanır; ancak, dinî anlamda 'Mümin' kimliğini kazanamaz. Sadece tabir caiz ise 'Gümrüğe' girmiş olur. İman, tasdikten sonra Allah'a karşı saygı, sevgi, şükran, korku, umut ve güven gibi 'kalp fiilleri'ni edinmek ve bunları beslemektir. İman, artar ve eksilir. İmanı olmayanın ameli olmaz. İman ve amel ayrı şeylerdir; ancak, zincirin halkaları gibi birbirine bağlı şeylerdir. Biri ne kadar varsa öteki de o kadar vardır. Halkın adı suçları/günahları işleyenler için kullandığı, '*Vay imansız vay!*' sözü, tamı tamına doğru bir sezgidir. Arap köylülerinin ilk tasdik/inançlarını 'iman' olarak yorumlamalarını Kur'an'ın reddedişi (49/Hucurât, 14), bu gerçeği ortaya koyar.

DİNLERİN ATIŞ ALANI

Dinler, görmediğimiz ve bilmediğimiz başlangıcımız, kökenimiz ve aynı niteliklere sahip geleceğimiz, sonumuz, ölüm sonrası hakkında konuştuklarında, kolayca hesabını veremedikleri şeyler söylerler. Ancak, hayat ve ahlak hakkında konuşmaya başlayınca üç aşağı beş yukarı birleşirler.

GÖK SOFRASI VE YER SOFRASI

İnsanlar, gök sofrasına (vahye) tarihî süreçte yorum ve tahrif yoluyla az veya çok bir şeyler eklemiş (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam); bazen de kendi kendilerine yer sofrası (Hinduizm, Budizm, Şintoizm, Taoizm, Konfüçyanizm, Mistisizm) kurmuşlardır.

ADI KONMAMIŞ DİNSELLİK

İman, ibadet ve ahlak, adı konmuş dinselliklerdir. Siyaset, hukuk ve ekonomi ise adı konmamış dinselliklerdir. Bunların adının konmamasının sebebi, dinamik süreçler olmasındandır. Dine aleni nispetleri, beraberinde iki tehlike doğurmaktadır:

1. Alanı dondurma, dogmalaştırma.
2. İstibdat ve din sömürsü.

Adı konmuş dinsellikler bireysel; adı konmamış dinsellikler toplumsaldır. Ancak, toplumsal dinselliklerin sevap veya günah faturaları, birincilere oranla daha büyüktür; çünkü buralarda bir eylem ve kararın etkilediği insan sayısı çok fazla; sonuç olarak da faturalar diğerlerine oranla çok ağırdır.

■ DİNAMİK VE STATİK DİNSELLİK

Din; iman, ibadet, ahlak ve adı konmamış dinsel olarak siyaset, iktisat ve hukuk olmaktan çıktığı andan itibaren, muhafazakârlığın ihtiyaç duyduğu ezber (itikad) ve rutinin (ibadetler) içine düşer. Bu durumda din, 'ad' gibi, zaman zaman hatırlanan veya çağrılan bir şeydir. Ad, kimliğin kendisi değil, muhafazasıdır. Bu durumda din, insanı eyleme, gerekirse ölüme götüren bir 'dava' değildir artık. *"Olgunlaşmamış insanın özelliği, bir dava uğruna soylu bir biçimde ölmek istemesidir; olgun insanın özelliği ise bir dava uğruna gösterişsiz bir biçimde yaşamak istemesidir."* (J. D. Salinger).

■ DİN VE SÖMÜRÜ

İnsanlığın en kolay kandırıldığı alan dindir. Çünkü onun ne olduğu bilgisine herkesin ihtiyacı var, fakat bu bilgi kimsede yok. Bu durum, sahtekârlar ve gözü açıklar için sınırsız sömürü alanıdır. Din adamları ve teologlara dikkat; sizi çarpabilirler. Din sömürsünden şikâyet ederek dini sömüren teolog gördünüz mü? Ben gördüm. Din sömürüsü üzerine yazdığı kitabı para kazanmak amacı ile yazıyor: Kitabın çıktığı hafta üzerinde '22. baskı' yazıyordu.

TAVSİYE VE ZORLAMA ARASINDA DİN

Bazıları, dinin sadece tavsiye olduğunu söylerken, diğer bazıları da salt zorlama olduğunu iddia eder. Oysa gerçek din, iman ve ahlak alanında tavsiye; hukuki ve siyasi bağlamda ise (kul hakkı) ahlaka ve akla dayanan gerekçeli zorlamadır. Bir ‘Öte’ olmadan kati bir zorunluluk olamaz.

BİLİM, DÜŞÜNCE VE DİN

Bilimler ihtisaslaşarak varlık türlerinin veya olayların yapılarını ve ‘nasıl’lıklarını keşfetmeye çalışıyor. Esas soru, elementlerin hiçlikten niçin çıkıkları, niçin farklılaştığı, niçin varlık türlerini oluşturduğu ve birçoğunun birleşerek sistemleri niçin oluşturduklarıdır. Bu, bilimle çelişmeyen derin düşünce-nin konusudur. Sahih din de bu düşünceye dayanmalı. ‘Bilim, hesap etmektir.’ (Heidegger).

MÜMİN VE MUHAFAZAKÂR

Din ve iman ‘dirilik’ (36/Yâsîn, 70) işi olunca, iman ölünce itikat, müminin kalbi ölünce muhafazakâr olur. Muhafazakârlık, genellikle niyetsiz, şuursuz, alışkanlık ve âdet şeklindeki konformist dindarlıktır. Dini, doğuştan getirdiğimiz, irade dışı, verili bir kategori olarak görür. Cinsiyet ve ırk gibi. Doğru olup olmaması tesadüftür: ‘Pireneler’in bu tarafında adam öldürürsen’*katil*’; o tarafında öldürürsen ‘kahraman’ olursun.’

İKİ FARKLI PRAGMATİZM

İki türlü pragmatizm vardır:

1. Dünyevi pragmatizm: Ölümün nihai son olduğuna inananlar, acil menfaatleri tercih ederler.
2. Uhrevi/dinsel pragmatizm: Ahiretin olduğuna inananlar, tecil edilmiş menfaatleri yani cenneti tercih ederler.

Kur'an'da ahiret, Mekke'nin o günkü ticari kavramları ile konulur: Ticaret, ücret, alış-veriş, borç, rehin, kâr-zarar...

ORTAÇAĞLARDA VE MODERN DÖNEMDE DİN

Ortaçağlarda din, denizde yüzmek; mistisizm ise derin denizlere dalmaktı. Modern dönemlerde din havuzda yüzmek; mistiklik ise havuza dalmaktır. Amerikalılar için ise havuz başında bronzlaşmak: Pragmatizm. Sığlaşma giderek artıyor.

DİN VE İKLİM

Dinin birincil amacı 'iklim' oluşturmak; ikincil amacı da bu iklime uygun bitki örtüsü/çeşitliliği, flora oluşturmaktır. Modernite, alternatif bir iklim ve alternatif bir 'kültür'dür.

TANRI VE DİN

Karakteri, kimliği, kişiliği, benliği doğru/ahlaki olarak takdir ve tasavvur edilememiş bir Tanrı inancından doğru bir 'din' çıkmaz. Bu takdir ve tasavvuru, ya Tanrı'nın kendisi, peygamber/vahiy aracılığıyla yapar, ya da insanlar kendiliğinden (örneğin, İslam'dan önceki *Hanifler*) yapar. İlkel ve batıl dinler demek, yanlış Tanrı tasavvuruna sahip dinler demektir.

BAŞI SARMA VE AÇMA

Başa sarık sarma veya onu bağlama yolu ile 'örtme', dinsel bağlamda insanın üstünde bir değer/varlığın kabul edilerek ona itaat ve saygı bağlamında sembolik anlamda kafanın/aqlın 'bağlanması' ve iradenin 'sınırlandırılması' anlamına da gelir. Batı toplumları, -ortaçağın Hristiyanlık parantezi hariç-, Yunan, erken Roma ve 16. yüzyıl sonrasında başını bağlamadı, başı açıktı. Doğu toplumları ise genellikle başta baş olmak üzere, kadını ve erkeği sürekli örtmüştür. Son 'Aydınlanma', güneşin battığı başı açık Batı'dan geldi. 'Işık' başı daima bağlı Doğu'dan gelebilecek mi?

DİN KİMİN İÇİN?

Din, öncelikle Allah'ın rızası 'uğrunda', ikinci olarak kendi 'için' ötede/ahiret azık ve yoksun/yoksul öteki insanlar 'lehine' eylemliliktir. Sekülerizm ise burada/dünyada sadece 'kendi-için' eylemliliktir. Muhafazakârlık, zor olan ahlakın es geçilerek, dinin tapınmaya indirgenip (akaid ve ibadet) dünya 'için'leştirilmesidir.

DİN VE DİNSİZLİK

Din, ancak varlığın 'dilsiz' bin bir çeşit konuşmasının sesini, demek istediğini dinlemek/anlamak suretiyle insanda oluşacak 'şükran' duygusu sonucu Tanrı'nın bulunmasıyla yani imanla başlar. Konukseverlik duygusu, buyur etmesi, tevazu-su olmayan insan dindar olamaz. Oysa sekülerizm ve pozitivizm, dinleme kabiliyeti olmaksızın, sürekli varlık üzerine bir 'konuşma', onu nesneleştirme, araçsallaştırma, el altına alma ve kullanma girişimidir. Bilim, teknoloji ve endüstri.

MUHAFAZAKÂRLIK VE MEZHEP

Mezhep, dinin zamanla muhafazakârlaşmasıdır. Mezhepten kaçınılamaz. Ancak sürekli ictihad/tecdid ile dinin hayatiyeti sağlanabilir. Tecdid, dinin ‘çekiç’idir; dövülmezse paslanır. *‘İşleyen demir, ısıldar.’*

DİNİN TALİHİ VE TALİHSİZLİĞİ

Dinin hem talihsizliği ve aynı zamanda hem de talihi muhafazakârlık, mitoloji ve metafizik/felsefe ile genetik komşuluğudur. Bunlar olmazsa din yaşayamaz.

DENENME OLARAK DİN

Allah, kasten yeryüzünü ve insanı kusurlu (kötülük problemi) yaratarak dünyayı imar etmeyi ve insanın kendini de ıslah etmeyi din, yani denenme olarak vazederek kendini bazı alanlardan geri çekti: İnsanın özgürlüğü. İnsanın kendini ıslah sürecinde zorlandığı anlarda inayet ve hidayet tecellisiyle onu desteklemektedir.

ZOR VE KOLAY DİNDARLIK

Dürüstçe mal üretmek/kazanmak ve cömertçe harcamak/infak; işte zor dindarlık budur. İbadetler yoluyla dindar olmaya çalışmak ve dindarlığı buna indirgemek, Allah'ın hakkına riayet edip kulların hakkını görmemektir. Dinin yarısını dinin bütünü sanmaktır.

BÜYÜK DİNLERİN KADERİ

Büyük dinler, zamanla geniş coğrafyalara yayılıp her türlü yerel kültür unsurları ile 'sentez'e maruz kalınca, modası geçmiş buharlı trenlere dönüştü. Kendini farklı hissetmek isteyen zengin ve ukala takımı (burjuva, aydın ve entelektüel), doğal olarak uçakla (Felsefe, sanat, mistisizm) seyahat etmek istedi. Bunu anlamak lazım: Serde ayrıcalıklı olma isteği var.

DİNLERİN ÖZÜ

İnsanlar, dinlerin 'özünü' kendi psikolojik ve karakter eğilimlerine (radikal, ılımlı, mistik, fanatik, bağınaz, yobaz, hoşgörülü vs.) göre yorumlarlar. Doğru olan, dinlerin özünün bu özel/kişisel eğilimlerin dışında kapsayıcı, bütüncül bir orta yol olduğudur.

HALKIN DİNİ-HAKKIN DİNİ

Dinî hayatta kişi kültüne sarılma (Şeyh, veli, baba, dede, haham, papaz vs.), kitlelerin cehaletinin ürünüdür. 'Din adamı' olmadan, şeyh/papaz olmadan kitle için din olmaz diyenler, kitlesel cehaleti olumlayan politik popülistlerdir. İslam, din adamları sınıfını ortadan kaldırmak için geldiği hâlde, –Âlim, din adamı değildir– Anadolu'nun ve Türklerin kitlesel dinsel cehaleti dini, âlimden/kitaptan değil, tasavvuf ulularından öğrenmesi sayesinde bir 'Evliyalar' ve 'Erenler' dini ortaya çıktı (Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî, Hacı Bayram Velî, Yûnus Emre, Mevlânâ...) İlkelerin putları tahtadan ve taştan idi; bazı dindarlarınkiler ise etten ve kandan.

DENENMENİN ZORLUĞU

Dinî ‘hakikat’in görülmesi yani iman, ahlaki doğrunun sezilmesi/basiret ve salih amel olarak yapılması heva, zan, içgüdü ve kültür toprağı içinden madenin arıtılıp çıkarılması (fitne) gibi zor bir süreçtir. Bunu başaranlar, altın gibi hakiki bir ‘öz’ elde edenler ve ona sahip olanlardır. (*Ulû’l-elbâb*).

DİNİN İKİ HÂLİ

Dinin iki hâli vardır:

1. Kurumsal din veya din adamlarının dini; bir tür ilahî totalitarizm (teokrazi) ve uhrevi pragmatizm: Cennet ‘için’ bir hesabilik.
2. İhsan ve şükran davası olarak ‘öteki’ insan ve Allah ‘uğrun-da’ hasbilik: “İhsanın karşılığı ihsan değil mi?” (55/Rahmân, 65). Yani, insana ihsan, Tann’ya şükran: Derin dindarlık. Bağnazlık, yobazlık, kasvet ve şiddet genellikle birincisinden doğar. İkincisine ise merhamet, adalet, sevgi, sevinç, ruh neşesi, itminan, onur ve sürur eşlik eder.

DİN VE DOĞAL TARIM

Din ve dindarlık, doğal/organik tarım gibi köken olarak ilk çağlar ve ortaçağa mahsustur. Otantiktir, sağlıklıdır, lezzetlidir, temizdir; fakat şimdilerde kıtır. İnsanlık doğaya, doğal olana/ tabiata dönmedikçe dine dönemeyecek. Ekoloji bilinci ve organik tarımın gelişmesi, insanlığın dini ön sayıklamasıdır.

DİNİN GÜCÜ

Din ateş, su ve elektrik gibi, özü itibarıyla doğal/fıtrî, faydalı; fakat aynı zamanda tehlikeli bir şeydir. İnsanı yakar, boğar veya çarpar. Din, insanın aklını başından alabilecek en büyük güçtür. Onun için, insan din seçerken veya 'dindar' olmaya karar verirken çok dikkatli olmak zorundadır.

DİNİN VE DENENMENİN EVRENSEL BOYUTU

İnsan en zayıf, korunmasız ve muhtaç olduğu bir dönemde (çocukluk ve yetişkinlik) en az on beş yıl, bir yuvada (ev, aile); daha sonra da bundan az geniş olan bir hapishanede, kafeste ve kuyuda (dil, din, cemaat, kültür, ülke, tarih, gelenek vs.) yaşar. Yabancı dil bilmeyen bir bireyden hangi hakla ve hangi delil ile buradan çıkarak özgür olmasını ve 'hak din' olan İslam'ı bulmasını ve seçmesini isteyebiliriz? Bu yüzden, kendisine hakkıyla tebliğ yapılmamış insanların İslam dinine girmek gibi bir 'mecburiyet'leri yoktur. Girmesi mümkündür, giren olursa aliyyu'l-a'lâ. İlahî evrensel 'denenme', insanlar hangi ortamda bulunurlarsa bulunsunlar, akıl-baliğ olduktan sonra, içinde bulundukları kafesi kırarak aşkın bir Tanrı'nın var olduğuna inanmak ve hemcinslerine karşı hoyrat olmak ve ellerinden geldiğince iyilik etmekle mükellefiyettir (tevhid ve adalet). Asıl olan 'din' değil, denenmedir. Daha doğrusu evrensel din, denenmedir. Bu, kurumsal 'din'siz de olur. Akıl-baliğ olan herkes, her an, her yerde, her durumda denenmektedir. "*Rabbimiz Allah'tır.*" *deyip dürüst olanlar.. kurtulacaklardır.*" (41/Fussilet, 30).

DİNDEN ÇIKMANIN KOLAYLIĞI

Din adamlarından öğrenilen dinden insanlar çıkabilir. Hatta bazen irtidadın saiki dindarlık olabilir. Ancak, kendinin arayarak bulduğu ve hissettiği dinden zor çıkılır.

DİNÎ TECRÜBE VE MUHAFAZAKARLIK

Dinî tecrübe, mistiklerin iddia ettiği gibi Allah ile bizzat karşılaşma, melekût âlemine vukufiyet ve oralarda boğulmak (istiğrak) demek değildir; iman ve salih amel bağlamında ahlaki bir muhteva olarak Allah ile 'beraber' yeryüzünde ve insanların arasında olmak ve bu beraberliği hissetmek/yaşamaktır. Beraberlik yok olunca, iman itikada; ibadet vazifeye/borca; ahlak da alışkanlık ve geleneğe dönüşür. Bu, körün yaşamı gibi bir şeydir: Muhafazakârlık. Balık, oksijensiz suda veya susuz kalınca ölür.

DİNLERİN 'ŞİRK' KARNESİ

Hinduizm, 'aşkın' kutsal (Nirvana-Kutsal hiçlik) sezmede ileri bir adım olsa da onu doğru bir şekilde 'tek'leştirip, kişileştirmede (Tevhid) başarılı olamadığı için, örneğin Ganj nehrini ve ineği kutsallaştıracak şekilde milyonlarca 'kutsal' icat ederek 'şirk'e geri döndü. Ölüm sonrasını izah etmede de ahireti koyamadığı için, 'Reinkarnasyon'u icat etti. Budizm ve Hristiyanlık, kurucularını (Budha ve İsa) "Tanrılaştırarak" daha baştan "şirk'e bulaştılar. Yahudilik, tevhid inancını koydu; Hristiyanlık, tevhidi bozarak (teslis) devam ettirirken, Yahudilikten farklı olarak, ahireti koydu. İslam, tevhid ve ahireti birlikte, soyutluklarını teşbihle koruyarak sürdürdü.

HİDAYET VE DALALET

Hidayeti/hakikati bulmanın yolu, haddini bilme yani tevazu ve ahlaki kabiliyettir. Delaletin temeli ise tekebbür, istiğna ve nankörlüktür. Nietzsche'yi yoldan çıkaran bu ikincisiydi: 'Güç istenci'.

DİNSEL DURUM VE HAVA DURUMU

Halkların dinsel-hakikat durumu, hava durumuna benzer: Bazı yerler hep kapalı ve yağmurluyken, bazı yerler parçalı bulutlu ve bazı yerler ise hep açık, güneşli; hatta kuraktır. Normal dinsellik, havanın parçalı bulutlu oluşuna benzer. Burada yağmur rahmettir; felaket ve sel değil.

ŞERİAT VE KİLİSE

Şeriat, ahlaki norma dayanan hukuktur; kilise ise Hıristiyanlığın kurum ve siyaset karşıtı özünden vazgeçilmesiyle oluşturulmuş güce dayanan bir kurumdur. Şeriatın kestiği parmak acımadı; ancak kilise'nin işkencesi acı verdi ve uzun sürdü.

DÜNYA VE AHİRET

Ahret, dünyanın yüklemidir. Ahret yok ise 'dünya' sözcüğü 'haber'siz ve 'yüklem'sizdir; yani anlamsızdır. Uçak'ın anlamı, uçağın dışında olduğu gibi, kuş'un anlamı da onun dışındadır. Bildiğimiz kozmozun içinde 'Dünya' sistemi, neden diğer gezegenlerden 'farklı'dır?

DİNDARLIK

Dindarlığın keskin ve uyanık bir şuura, se/a/lim ve ince bir kalbe dayanması gerekir. Diğer türlü, imanın kuvvetli olması kaba, cahil, bağnaz, yobaz, fanatik... dindarlık demektir.

'DİN'SİZ DİNDARLAR

Birçok insanı dinden çıkararak veya birçok insanın dinsiz olmasına/kalmasına sebep olanlar, mevcut dinlere bağlı olan dindarlardır. Din-sizlerin birçoğu da (İslam öncesi 'Hanifler'de olduğu gibi), mevcut dinli dindarlardan daha dindardırlar: 'Âyinesi 'iş'tir, kişinin; 'laf'a bakılmaz.'

ALİ VE MU'ÂVİYE

Çocukluğundan beri Hz. Muhammed'in yanında yetişen Hz. Ali, İslam'ın ruhunun ve dinî tutkunun bir sembolüdür. Hz. Mu'âviye ise, on ikiye beş kala gemiye binen ve daha ziyade arzunun/nefsin hilesidir (realpolitik). Şiiler, Hz. Ali'yi mitleştirerek/mitolojileştirerek; Sünniler ise Mu'âviye'nin siyasi seküler, makyavelist/muaviyeist mirasını gönüllü benimseyerek İslam'ın siyasi adalet davasını buharlaştırdılar.

DİN VE SİYASET

İktidarda ve siyaset içinde dindar olmak, elinde ateş tutmaya benzer. Yiğitlik ister. Bireysel dindarlık, biraz kadın işidir. Demokrasinin temeli olan yasama, yürütme ve yargının üçü de özül ahlaki olması itibarıyla 'dinsel' prosedürlerdir: Ya adalet ve hakkaniyete dayanır; ya da zulüm ve art niyete; ya maslahatı celp ve mefsedeti def' etmektir; ya da tersi.

MODERN ÖNCESİ VE MODERN DÖNEMDE DİN

Modern öncesi kapalı ve izole toplum dönemlerde din, hava, iklim, bitki örtüsü gibi (aile, kilise, şariat, devlet, toplum) dışarıda ve her yerde idi. ‘Hidayet’ doğuşandı ve hazırды. Modernite, bu ortamı dağıttı; toplumlar, artık ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle, açık ve daha çok iç içe/çoğul hâle geldi. Din, bu durumda aranıp bulunacak ve beğenilirse kişinin içinde saklanacak bir şey hâline geldi. İş başa düştü. Dini yüklenecek olan artık sivil toplumdur. Şehirlerde ‘yeşil’ alanları çoğaltmak lazım. İnsanların temiz havaya her zaman ihtiyacı vardır.

HALKIN AHLAKTAN ÇOK İBADETLERE YÖNELMESİNİN SIRRI

İbadetler direkt Tanrı’yla ilişkili olduğu için, insanlar O’nu memnun ederek, bir kısmı da yalakalık yaparak veya onun ‘borcunu’ peşin ödeyerek, işi “baş”tan bağlayıp bitirmek, zora girmek istemiyorlar. Bunun için de dinin büyük bölümünü “ibadet” olarak görüyorlar. Oysa İslam’da dinin omurgası, iman, ibadet ve ahlak/muamelattır; iman ve ibadet yarısı ise diğer yarısı da ahlak/muamelattır. “Allah’ın hakkı”na riayet edenler, “kul hakkı”nı görmüyor; kul hakkına riayet edenler, Allah’ın hakkını görmüyor. Kâfirler ve zalimler ise ikisini birden görmüyor.

DİNİN ASLI VE GÖLGESİ

İslam dininin aslı, Kur'an'daki zaman üstü olan iman, ibadet ve ahlakur. Dinin gölgesi ise bu asılların –gölge olayında olduğu gibi– dinamik yansıması olan hukuk ve siyaset (şeriat) tir. İslam'ın sorunu, –bütün tarih boyu Kur'an'dan başlamak üzere–, asıl ile gölgenin birbirine karıştırılmasıdır, ayrıştırılmamasıdır.

DİNÎ OLANI BELİRLEYEN ŞEY

Bir amelin/eylemin ve ilişkinin dinî oluşunu belirleyen şey, onun dili (ayet-hadis, Allah-Muhammed) değil, onun doğruluğu-yanlışlığı ve saiki/niyetidir. Siyasette ve devlette din 'sözde' olmayan, ancak aktörlerin niyet ve amellerinde (praksis, habitus) olması/içerilmesi gereken bir şeydir.

DİN VE DİNÎ AYRIMI

Din, suya benzer. İman, ibadet ve ahlak su içmektir. Şeriat ise –ki kök anlamı suya giden yol demektir– hukuk, siyaset ve ekonomi yani muamelat olarak araziye sulamak veya bir şeyi ıslatmaktır. Yani *dinî* olan... Sulanacak alanlar değiştiği gibi, ıslatılacak şeyler/kurumlar da değişebilir. Üstelik sulama tarzı/üslubu, yöntemi de değişebilir. Hayatı din ve dindışı olarak ikiye bölmek yanlıştır. Üçüncü bir kategori/alan daha vardır: '*Dinî*' olan. Bu alanın nitelikleri dinamiklik/değişkenlik, pratiklik ve aklılıktır. Sonuç: '*Sabit din, dinamik şeriat.*'

KİMLİĞİN ANLAMI

Dil, din, ırk/kabile/etnisite ve ülke/vatan kodlarının yarattığı verili üst 'kim'lik, çoğu zaman birçok insanı kendiliğinden bir birine dost, kardeş ve yakın kılmıyor. Birçok farklı kimliklerden insanların arasındaki mesafe, aynı kimlikten olan insanların arasındaki mesafeden pratikte fazla değil. İç savaşlar ve mezhep savaşları bunun kanıtıdır. Küreselleşme ile bunu daha iyi anlıyoruz. Ortaçağda bir Katoliğin bir Protestana bakışı ile bir Müslümana bakışı arasındaki mesafe aynıydı. Bugün, seküler bir Türk ile bir Fransız arasındaki mesafenin yakınlığı ile bu Türk'ün selefi veya sufi bir Müslüman Türk ile arasındaki mesafe de aynıdır. *'Akrabanın akrabaya ettiği, akrep akrebe etmez.'*

BÜYÜK VE KÜÇÜK GÜNAH

Küfrün dışında 'Büyük Günah'ı belirleyen kıtas, işlenen günahın müteaddiyet/etki alanı ve insanlarda yarattığı acı ve zararın yoğunluğudur. Müslümanlar içki içmek, zina etmek, oruç yemek, domuz eti yemek gibi etkisi son derece sınırlı günahları alabildiğine abartırken, kamuya karşı işlenen daha büyük günahları (baskı, zulüm, hırsızlık vs.) fazla önemsemektedir. Aynı anlayış, küçük sevapları büyütmede ve büyük sevapları küçültmede de geçerli.

ÜÇ TÜRLÜ İLGİ ARASINDA 'DİN'

1. Bedenin kendine yönelik haz, çıkar, keyf, lezzet, hoşluk, mutluluk ve tatmin eğilimi,
2. Tanrı'ya yönelik mistik haz, zevk, coşku, aşk ve vecd yönelimi,
3. Öteki (Tanrı ve insan) ile mesafeli paylaşma eyleminden doğan sürur, itminan, iman (güven), sevinç, huzur, coşku, sekine.

Din, bunlardan sadece üçüncüsüdür. Birincisi, insanın kendinde boğulması; ikincisi, Tanrı'da boğulmasıdır.

DİN VE DENİZ

Bir insanın bir din ile ilişkisi, kişinin denize dalmasına benzer; iyi yüzme bilmiyorsa kolay boğulur.

HAHAM, PAPAZ VE FAKİHLERİN FETVALARI

Bir çok papaz, haham ve fakih, fetva verirken muhatabının biricik durumunu empati kurarak doğru anlayıp, dip/derin vicdanının sesi ve izanı ile hareket etme yerine, kafasındaki Tanrı'sının gözünden düşmek veya resmî dogmaya ters hareket edip günaha girerek cennetteki köşkleri ve hurileri kaybetme kaygısı ile hareket ederler. Dinlerin doğurduğu zulmün başka ne sebebi/kaynağı olabilir ki?

İLKEL VE HAKİKİ DİNİN İKİ FARKLI KAYNAĞI

İlkel dinlerin kaynağı, insanın sonsuz uzaydaki yalnızlığı ve faniliğinin yarattığı korkuyu yenmek için girilmiş bir güvenlik ve sığınma arayışı iken gerçek din, bu yalnızlığın ve faniliğin üzerine giderek mahiyetini anlama ve sorumluluğunu üstlenmedir.

KÂFİRLİK VE SORUMLULUK

Uzayın sonsuz derinliği ve sessizliği içindeki dünyanın bu cıvıltısı ve dinamizmini, onun bir parçası olarak insan doğru anlamak zorundadır. Başta kendimiz olmak üzere her şeyin 'verili' (rahmet, armağan, hibe, inayet, bahş) olduğunu görmekten, kendini ve elde ettiği, istifade ettiği şeyleri gasp eden kişi 'Kâfir/Nankör'dür. Sonsuz toz bulutunun (uzay/evren) içinde bir 'inci'nin üzerindeki harika mahluklar arasında 'en üstün' bir varlık çeşidi olarak misyonunu/sorumluluğunu kavramak, sahiden zor olsa gerek. Dağların ve göklerin bu sorumluluğu üstlenmekten kaçışları haklı.

AĞAÇ MİSALİ DİN

Dinin kökü iman; gövdesi/direği ibadetler; dalları, yaprakları ve meyvesi ise ahlakıdır. İman itikada/akaide, ibadetler ise rutine/alışkanlığa, âdete dönüşünce dalsız, yapraksız ve meyvesiz bir ağaç olur (muhafazakârlık). Tabii ki hiç yoktan iyidir.

DİNİN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

İnsanlıkta bir bilinç devrimi olarak ortaya çıkan ilahî dinler, zamanla kör bir bilince ve bilinç körletmesine dönüşürler. Bu, insanların suçudur.

HAKİKAT

HAKİKATİN SERÜVENİ

Eski çağlarda mitoloji ve paganizm olarak hakikat çoğuldu. Ortaçağlarda büyük dinler, modern dönemde ise akılcılık ve bilimcilik/pozitivizm kendilerince bu durumu toparlamaya, tekleştirmeye çalıştılar. Post-modern dönem, yeniden başa döndürür.

BÜYÜK HAKİKAT MERKEZLERİ

Tanrı, din, kilise, kültür ve devlet şeklindeki büyük kavramsal ve kurumsal totalleştirmeler veya büyük hakikat merkezleri, aslında tarih boyunca, bir taraftan coğrafya ve ırk, diğer taraftan zamanın ruhu tarafından doldurulur. Sonuç: Vicdanını keskinleştir ve aklını aktif kıl ki nerede olduğunu bilesin.

GERÇEK VE HAKİKAT

Bilim/bilgi ve ontoloji olarak ‘gerçek’ ortadadır veya ortaya çıkarılabilir. ‘Hakikat’ ise gerçeğin zıddı olmasa da ortada yoktur; gerçek değildir; yani ‘gayb/kayıp’tır. İşte bütün mesele bunu kavramaktır. Tanrı sorunu da ahlak sorunu da birer ‘hakikat’ sorunu olarak ‘gerçek’ değildir. Tanrı’nın –ortada olmadığı için– ‘var’ olmadığını söyleyenler de O’nu ‘ispat’ ettiğini söyleyenler de aslında hakikatten/dinden yoksundurlar.

YANLI VE YANSIZ DÜŞÜNCE

Duygusuz düşünce, bir fotoğraf çekme eylemi olarak, ancak tabiat hakkında olabilir. İnsan ve hayat hakkındaki düşünce zorunlu olarak 'yanlı'dır. Doğru 'yanda' olma ihtimali, ancak düşünenin dürüstlüğüne/iç bütünlülüğüne ve alabildiğine kritik oluşuna bağlıdır.

HAKİKATİN YOLU

Dinsel hakikat, her daim Allah'ın 'yol' göstermesiyle bulunacak bir şeydir: Hidayet. İnsana düşen, Allah'ın yardımını celp edecek iyi niyeti, hasbiliği, dürüstlüğü, düşünmeyi, aramayı, hayreti gösterebilmek ve istignadan, tekebbürden, inattan, kayıtsızlıktan vazgeçmektir.

HAKİKAT VE KÖRLÜK

Hakikat doğru, iyi, güzel, ahlaki olan ve değişmez olabilir; önemli olan, her insanın kendi düşünümü, idraki, izanı, anlaması ve hissetmesiyle onu yaşaması gerekir. Diğer türlü körlük gibi alışkanlık, rutin, zan, kanaat ve inanç (dogma) olarak kaldığı müddetçe hakikat/doğru olması tesadüftür.

KARTEZYEN ÖZNE VE HAKİKAT

Karşısındakini hiç dinlemeden, sürekli konuşan insanın hakikatten payı ne ise varlık karşısında ‘özne’yi hep öne sürüp varlığı nesneleştiren Dekartçı Kartezyen öznenin hakikatten payı da aynıdır. Bu özne, şükran duygusuyla varlığı dinlemez ve buyur etmez. Çünkü ‘müstağni’dir, sürekli kendini varlığa dayatır. Bu kimliği ile o hep bir avcıdır. Hakikat ise onun elinde ölü bir avdır.

GÖNÜL VE HAKİKAT

“Gönül bu, ota da konar, b.... da konar.” ise biz, bu ferman/emir dinlemeyen ‘deli gönül’ ile nasıl dinsel ‘hakikat’i arayıp bulabileceğiz? Sufilerin çağrısına karşı dikkatli olmak gerekir: *‘Ah neyleyim gönül senin elinden/her zaman ağlarım, gülemem gayri.’*

HAKİKAT VE HÂLET-İ RUHİYE

Din, metafizik ve ahlak olarak hakikate ilişkin insani düşünceler, her zaman ahlaki-zihinsel bir hâlet-i ruhiye, makam ve hâldir. Kur’an’ın kavramsallaştırmasıyla ‘kalb’in selim/salim, incelik/rikkat, katı, sert, paslı, hasta, mühürlü, kapalı vs. şeklindeki hâlleri. İnsanlar, bulundukları hâl ve makamı kendilerince ‘sağduyu’, ‘düşünce’ ve ‘bilgi’ olarak lanse ederler. Oysa oydaşmanın, icmanın (gelenek) dışında, bunun ‘dış’ bir ölçüsü yoktur. Dinler, bu oydaşmanın kendisidir. Hakikate en yakın hâl, Jung’un teşhis ettiği gibi, beş duyu, düşünce, sezgi ve duygunun birlikte olduğunda oluşturabileceği ‘bütünlüklü hâl’dir. Hangi din bunu taşıyorsa doğru din odur.

İNSANLARIN İNANÇ POZİSYONLARI

İnsanların inanç pozisyonları birkaç çeşittir: Halk, ayaklarının altına halı serilmiş olarak buz üzerinde durur. Teologlar, buz üzerinde paten ile kayarlar. Filozofların ayakları çıplaktır, üşür. Sufilerin ayakları buzu eritir, ortalık çamura çevrilir. Peygamberlerin ayakları ise 'yer'e sağlam basar.

NİETZSCHE VE ŞEYTAN

Kendine '*Deccal*' sıfatını uygun gören Nietzsche, dinsel ifadeyle istigna ve istikbar anlamına gelen '*güç istenci*' felsefesiyle '*Şeytan*'ın davasını, '*Üst-insan*' kavramsallaştırması ile insanlık davası hâline getirmeye çalışmıştır. O, tamı tamına bir insan-şeytandır.

HAKİKATİN KATLARI VE MESKÛNLARI

Hakikat, dört katlı bir bina gibidir: Halklar giriş katında, filozoflar birinci katta, mistikler-bilgeler ikinci katta, peygamberler ise üçüncü kattadır. Peygamberlik, Tanrı'nın emriyle peygamberin giriş katına inişidir. Mistikler, halk arasında din adına korsanlık yapar; bilgeler, peygamber taklidi; filozofların bir kısmı bilgelik taklidi, bir kısmı da her şeye karşı çıkma ve sorgulama makamında şeytanlık; üstünlük ve tahakküm taslama anlamında da eşkıyalık yapar. '*Metafizikçiler, müzikal yeteneği olmayan müzisyenlerdir.*' (Carnap).

ANLAMAK VE BİLMEK

Anlayanlar ile bildiğini iddia edenler birbirinden ayrıdır. Âlimler ve filozoflar bilenlerdir. Anlama ise herkesin kârıdır. Anlamanın iki koşulu vardır: Mütevazı olup dinlemek ve kendine dönüp düşünmek. Dinsel ‘*hidayet*’, anlamayla ilgili bir sorundur, bilmeyele ilgili değil.

TARAF VE TARAFSIZLIK

Günlük dilde ‘tarafsızlık’, zımnen adalet ve hakkaniyetten yana olmak anlamına gelir. ‘Taraf’ olmak ise daha ziyade kişisel çıkar ve ideolojik-dogmatik dar görüşlülüğü ve tek yanlılığı ima eder. Hukuku meşru kılan şey, bütün ‘taraf’ların güveneceği hakkaniyete dayanan, nihai olarak ahlaki bir üst ‘otorite’ olmasıdır. ‘*Bî taraf olan, bertaraf olur.*’ özdeyişi, politik *taraf* olma telaşı içinde söylenmiş bir sözdür.

TEVHİD VE TOTALİTERLİK

Birçok İslamcı/Fundamentalist çevrede sloganlaştırılan ‘*Tevhidî...*’ kavramı, bildik anlamda ‘*şirk*’in karşıtı anlamını değil, politik bağlamda Tanrı adına totaliter bir hakikate sahip oldukları vurgusunu ima eder. Hariciler, oldukça *tevhidî* olan sloganları *Lâ hukme illâ lillâh* ile ortalığı kasıp kavurmuşlardı.

KİTLE KANAATİNİN KAYNAĞI

Kitleler, bir ideolojiye veya dine hakikat olduğu veya tutarlı olduğu için inanmazlar. Onların kanaatinin kaynağı, o inancın yakın çevresindeki yaygınlığı ve geriye doğru uzun zamandan beri gelen, ek olarak devam ediyor oluşudur. Ali Şeriatî'nin kavramsallaştırmasıyla toplum ve tarih 'zindan'ları. Aydın, âlim ve entelektüelin vazifesi topluma pencere açmaktır.

HAKİKATE ULAŞMANIN SEYRİ

İstîğnayı temsil eden bir filozofun *tevazuu/haddini* bilmeyi temsil eden bir '*Bilge/Hakîm*' olması için bir fırın ekmek yemesi gerekir; daha sonra bir peygambere inanabilmesi için de.

HAKİKATİN GİZLİLİĞİ

Bakana göre görüntü, gerçeği; gerçeklik ise dinî, ahlaki ve estetik hakikati gizleyen, örten bir unsur olabilir. Zira hakikat daima bir iç mesafe yolculuğudur: '*Hakikat, gerçek olmayan-dır.*' (Heidegger).

DÜŞÜNCENİN BOYUTLARI

Felsefe, düşüncenin kirpisi, antropoloji tilkisi, teoloji kraliçesi, tarih yılanı, dilbilim ise köstebeğidir. Kraliçe, bu hayvanlarla birlikte yaşamayı pek sevmez.

HÜKÜMLERİN DOĞRULUK ŞARTI

Bir önermenin/hükmün doğruluğu, iddia ettiği hükmün dış dünyada veya insanın iç dünyasındaki bir ilişki veya duruma upuygunluğuna ve bu durum ve ilişkinin değişmemesine bağlıdır. Önerme/hüküm, ilişki veya duruma upuygun değilse veya durum ve ilişki değişmiş ise yanlıştır.

ŞAİRLER

Şairler, ya peygamber yarısı, ya şeytan yarısı, ya da ikisinin karışımıdır. Kur'an, peygamber ve şeytan karışımı cahiliye dönemi şairlerinin karizmasını çizmiştir. Ortaçağda Hâfız, Mevlânâ ve Yûnus Emre... peygamberlik safında iken Hayyâm, şeytan adına itirazlar yükseltiyordu.

DOĞRU VE HAKİKATİ BİLME SORUMLULUĞU

Dünya ve insana ilişkin fiziksel, tarihsel, toplumsal ve psikolojik 'doğru'ları bulmak ve bilmek, meraklı ve tutkulu insanların işi iken ahlaki ve dinsel 'hakikat'i bulmak ve bilmek, herkesin sorumluluğudur.

AKLIN BAĞLI OLDUĞU İKİ TEMEL

İnsanda bir kabiliyet olan aklın yürütülmesi (düşünce) için iki temel gerekir: Bunlardan biri bedihiyyât derecesinde açık olan ve kökeni fiziksel doğadan gelen mantığın üç temel ilkesidir:

1. $A=A$: Bir şey ne ise odur.
2. Bir şey aynı zamanda hem A, hem de B olamaz.
3. Üçüncü şıkkın imkânsızlığı.

Diyalektik mantık ise varlığın sürekli hareket (dönüşüm) hâlinde olduğunu kabul ettiği için, bu üç ilkenin de görelî olduğunu iddia eder.

İkinci temel ise köken olarak insanın fitratından gelen şükran, merhamet, adalet ve dürüstlük gibi temel ahlak duygularıdır. Birinci temel, bilim için zorunlu iken ikinci temel ahlak, din ve metafizik için zorunludur. Sıradan insanın düşünmesi bu iki temele ya dayanır veya dayanmaz. Mantıksız olan kişi 'ap-tal' olarak nitelenirken söylediği söz de 'saçma' olur. Ahlaki duygularını kaybedenler 'kâfir', 'zalim', 'sahtekâr' vs. olarak nitelenirken yaptıkları da 'kötü', 'çirkin', 'ahlaksızlık', 'günah' vs. olarak nitelenir.

HAKİKAT VE OTORİTE

İnanığımız hakikati çoğu zaman güvendiğimiz otoritelerden ediniriz. Otorite edinirken çok dikkatli olmak gerekir.

GERÇEĞİN TAŞMASI VE HAKİKATİN ÇEKİLMESİ

Gerçeklik hakkındaki bilgimizin nispeten az olduğu dönemlerde insanlığın hakikatleri mitolojiler ve dinler olarak hayli fazla idi. Son dört yüz yıldır ‘Gerçek’ hakkındaki bilgimiz arttıkça (Bilim), hakikatlerimizi hayli kaybettik. Gözlem, deney ve tecrübeye dayanan analitik düşünme, ‘Bu nedir?’ ve ‘Bu nasıl oluyor?’ soruları ile varlığı parçalara ayırarak gerçeğin dibine varmaya çalışıyor. Gerçekçilik hastalığına tutulduk; hakikati unuttuk. Oysa hakikat, varlığın dibinde değil, üstünde, görünürde, sentezde, bütünde ve ‘Niçin?’ sorusunun cevabında yatmaktadır. İnsanlık tekrar hakikate talip olursa bu sefer hakikatler fazla olmayacak. Birkaç tane: Varlığın anlamının *ayet* ve *inayet*, kaynağının *tevhid* olduğu; insan hayatının anlamının *denenme*, sonunun ise *mead* oluşu (İslam).

“NİÇİN?” SORUSUNUN CEVABI OLARAK HAKİKAT

Gerçek olup-biten, zuhur eden, ortada olan, kâinattır; hakikat ise ortada olmayan, görünmeyen, olup bitenin anlamı ve ‘niçin’idir. Birincisi bilimin konusu, ikincisi dinin. Felsefe ise iki bin beş yüz yıllık *bir ‘kıyl u kal’*.

İNSAN

BAL VEYA BELAYI TERCİH ETMEK

Mesnevi okumak, *bal* yemek; Kur'an okumak ise başına musibet ve meşakkat anlamında '*bela*' almak demektir. Kişi önceden karar vererek bu iki kitaptan birini okumayı seçer.

İNSANIN TASARLANMASI

İnsan, bütün organlarıyla aynı zamanda 'öteki' için tasarlanmıştır. 'Ben/birey' vurgulu her türlü felsefi, ideolojik, politik ve dinsel söyleme karşı dikkatli olmak gerekir. Tersine de doğrudur.

İNSANIN SORUMLU OLMASI GEREKEN BAŞAT DUYGULAR

1. Tanrı'ya karşı şükran ve huşu,
2. İnsanlığa karşı adalet ve merhamet,
3. Doğaya karşı hayret,
4. Kendisine karşı ihtimam.

AKLIN İKİ ANLAMI

Aklın doğayla ilişkisi, oradaki mevcut nedensellik ilişkilerini, sebeplilik bağlarını çözme, keşfetme veya icat çıkarma, teknoloji yaratma anlamında bağlama olarak bilim ilişkisi; insani ilişkilerde ise ahlaki doğruyu/hakikati bulma (vicdan) ve bağlama (akletme) ilişkisidir.

HAKİKİ BEN VE GÖLGE BENLİKLER

Toplumlarda çoğu kişi, biyolojik anlamda bir 'fert' olsa da kültürel, psikolojik/ruhsal anlamda süper ego olarak gerçekleşen tarih ve toplumun ürettiği, sahici anlamda benliği olmayan gölge bir varlıktır. Tıpkı bir ağacın ürettiği binlerce aynı tür meyve gibi. Oysa Tanrı'nın muradı, değişik iklimlerde oluşan değişik ormanlar gibi, toplumlarda her bir insan beninin/tekinin keşif ve ahlak kahramanlığı anlamında binlerce değişik meyve verebildiği değişik bir ağaç türü olması idi. Çünkü her bir insan tekinin tohumu bu kapasiteye sahiptir. Toprak olarak tarih ve toplum, tohumu ya çürütür, ya da açılmasına zemin hazırlar. Tohumunuzu ve toprağınızı daima kontrol ve ıslah edin.

ÖZGÜRLÜĞÜN İKİ TÜR ENGELİ

İnsan özgürlüğünün iki tür engeli vardır:

1. Maddi/Fiziki engeller: Bunlar hapisane, yasaklar/yasalar, –polis– ve parasızlıktır.
2. Manevi engeller: Bunlar ise izansız/bilinçsiz ön yargılar, alışkanlıklar/bağımlılıklar, içgüdü/egoizm ve kör taklit olarak devam eden gelenek ve âdetlerdir.

KÜFÜR

Ahlaki anlamda bir nankörlük durumu ve tutumu olarak küfür, insanın, aslının bir damla sıvı olduğunu unutarak, kendini en güzel hâlde yaratana karşı, istiğna ve istikbar ederek bir matah sanmasıdır.

HEVA VE HAKİKAT

İnsanın trajedisi, ondaki *nefs* ve *heva*'nın, yani arzu ve heves'in, kendini 'hakikat' gibi gösterebilmesidir. Tıpkı aynanın, önündeki gerçeği arkasında göstermesi gibi.

SEVGİ VE AŞK

Her türlü ilişkide koşullu bir değer olan ve bir emek ürünü olması gereken sevgiyi/muhabbeti savunmak, ahlak ve akıllılıktır; insani bir durum olarak aşkı savunmak ise ahlaksızlık ve deliliktir. Hastalık savunulamaz. Aşk, ateştir; insanı yakar. Bir insanı ateşe atmak, ateşte yakmak nasıl günah ise kişinin kendini ateşe atması da aynı şekilde günahdır. Âşık olmak, iradenin bir zaafı olarak günaha girmektir, yani haramdır. Aşk'ın 'yüce' bir şey olduğuna inananlara duyurulur.

İKİ ÖZGÜRLÜK ÇEŞİDİ

İnsanın sadece ‘nefs’ anlamındaki ‘arzu-özü’ veya kaba fıtratı gürleşirse (öz-gürlük), bu hem bedenini hem de ruhunu öldürebilir. Onun için, ‘vicdan-özü’nün (*lûbb*), derin fıtratının da ‘gür’leştirilmesi gerekir. İradenin sağlık, ahlak ve hukuk kurallarına uyması, bir bağlılık türü olarak ‘medenilik’tir. Bu kurallara uymaması ise serbestlik/özgürlük olarak ilkelik ve hayvanlıktır.

EVLİLİK VE EBEVEYNLİK İLİŞKİSİNİN İKİ TARZI

Evlilik veya ebeveynlik ilişkisi ile karının veya çocukların ruhları/akılları veya bedenleri, diğer deyimle kişilik bütünlükleri üzerinde onları koruma, ihtimam gösterme, yardım etme ve dayanışma (Biz...) dışında, kas gücüne ve ekonomik güce dayanan temellük/sahiplenme iddiasında (Benim...) bulunmak, onların ‘insan’lık ve ‘kişi’lik bütünlüğünün ve hakkının gasp edilmesi veya ona tecavüz edilmesi ile aynıdır. Bu ilişkilerin özü, bir ‘mülkiyet’ ilişkisi değil; ahlaki veya haklar ve sorumluluklar doğuran hukuki (örneğin, nikâh) bir ilişkidir. İslam dünyasında bireyin kavrukluğu, biraz da aile ilişkilerinin mülkiyet algısına dayanan geleneksel patrimonial (ataerkil) yapısından kaynaklanmıyor mu?

ÖTEKİNİ TANIMAK

Çoğu insan kendince, çoğu zaman da keyfince oluşturduğu ‘haklılık’ mevzisine girip sınırlı sayıdaki ilişkiye dayanarak –eksik tümevarım ile– ötekini ya melekleştirir ya da şeytanlaştırır. İnsanların çok azı, ötekini hakkıyla değerlendirir/tanır.

İNSAN RUHUN ŞEKİLLENDİRİLMESİ

İnsan ruhu toplumsal bilinçaltı, toplumsal bilinç, kültür, bireysel bilinçaltı ve bireysel bilinçten oluşan –balmumu, heykel hamuru/çamuru gibi– yapma bir şeydir. Bazılarının parmakları güçlü ve maharetli olduğu için kendi balmumunu/hamurunu iyi yoğurur ve şekillendirir; bazılarınıninki de zayıftır, dışarıdan gelen darbelerle şekillenir. Sonuç: Ruhlar ezelde yaratılmadı; onları bahsi geçen güçler yaratıyor. Sağlam ve temiz bir ruh oluşturma ve onun bakımını yapma, insanın birinci vazifesidir.

İKNA OLMA SÜRECİ

İnsanın yeni bir şeye ikna olma süreci, her zaman önyargılar ile düşünme/dinleme yetisi arasında diyalektik olarak yokuş yukarı yavaş ilerleyen patika bir yola benzer. Yol alabilenler, daha yukarılara tırmanıp ufuklarını genişletirler. Aksi takdirde insanın kaderi, dağın eteklerinde sürekli pineklemeektir. “Kartallar yüksek uçar.”, “Kargalar çöplük seçer.”

BİR SÜREÇ OLARAK İNSAN RUHU

En büyük hata, insan ruhunun ezeli bir cevher olarak bir 'şey' olduğunu sanmaktır. Oysa ruh, rûzgâr, hava, cereyan ve su gibi bir 'süreç'tir. Bilgisayar dili ile konuşursak vücudun canlılığı cereyana (elektriğe), ruhu ise hard diske benzer. Program üretmek ruhun marifetidir. Bu hâli ile Tanrı'nın 'giz'li bir mucizesidir. Temiz olur veya kirlenir; Tanrı'yla etkileşim imkânına veya bedene sıkışma özelliğine sahiptir. Varlığı aydınlık, yokluğu karanlık veya ölümdür.

İNSANI DEĞERLİ KILAN ŞEYLER

İnsanların birbiri nezdindeki kıymetlerini/hayranlıklarını tayin eden, belirleyen değerler; zenginlik, akıllılık, ehliyet, yakışıklılık, güzellik/endam ve dürüstlüktür. Bunlardan görünmeyeni, en az itibar edileni ve her zaman en az olanı sonuncusudur.

İNSANIN GÜCÜ

İnsan, çoğu zaman kültür/gelenek, âdet/alışkanlık ve nefis/içgüdü rûzgârlarının içini doldurduğu ve sürüklediği bir paraşütle atlayan kişiye benzer; kendinden istenen yere inmesi zordur: 'İnsan zayıf yaratıldı.' (4/Nisâ, 28).

HAZ-HIZ VE İNSAN

İnsan sözcüğü, ünsiyet, ülfet, ihtimam anlamına gelir. Haz, teknoloji ve üretimin artmasıyla çeşitlendi ve yoğunlaştı. Hız, insanın hareketliliğini artırarak yerleşikliğini azalttı. “Gözden ırak olan, gönülden de ırak olur.” sözü, toplumsal gerçeklik olmaya başladı. Hâsılı, haz ve hız artınca, insanın insan nezdindeki değeri, itibarı (dostluk) azalmaya; tanışıklık ve yalnızlık artmaya başladı. Dostluklar, yerini kartvizit, e-mail ve telefon tanışıklıklarına bırakınca ‘adres’lerimiz kayboldu. Aslında biz de kaybolduk, insan sıcaklığı da. Kalabalıklar ve yalnızlık birlikte büyüyor.

İNSAN VE İSLAM

İnsan, ahlaki anlamda meyve verme potansiyeline sahip bir tohum ise; İslam, bu tohumun meyve vermesi için gerekli toprak ve uygun iklim, sera koşullarını sağlayan unsurdur. Diğer bazı iklimler, meyve ağacı yetişmesine elverişli değildir. Bu iklimlerde sadece kavak ve söğüt yetişir.

İNSANIN BÖNLÜĞÜ

İnsanoğlu, mermer heykellere, metal robotlara şaşırır da et ve kemikten olan kendine hiç bakmaz. Uçak ile övünür de kuşu görmez. Sokrat, mükemmel bir mermer heykele hayranlıkla bakan arkadaşına: ‘Ben, buna can verebilen birini tanıyorum.’ demişti.

TEOLOG, FİLOZOF VE PEYGAMBER

Teolog, cahil insanlara zor konularda yarı-doğru söyleyen; filozof, akıllı insanlara zor konularda doğruyu söylediğini sanan; peygamber ise herkese her konuda doğruyu dürüstçe söyleyen insan demektir.

İNSANLIĞIN EN BÜYÜK DÜŞÜNCE NESNESİ

İnsanlığın en fazla üzerinde düşündüğü düşünce nesnesi, kendisidir. Ortalık, bilgi ve hakikat iddiasından geçilmiyor. Bu yüzden insan, 'kim' olduğuna ve 'ne yapması' gerektiğine karar verirken dikkatli olmak zorunda.

ŞEHİRDE YAŞAMANIN BEDELİ

İnsan, tabiatı icabı doğayla iç içe yaşamak zorundadır. Oysa modern birçok şehir, özellikle metropoller, ipek böceği kozası veya birer kafes ve örümcek ağı gibi, insanı sarmış ve onun ruhunu böcekletirmiştir. Tabiata dönmedikçe Tanrı'ya döne-meyeceğiz. Çünkü şehirlerde Tanrı tutulmuştur; İnsan O'nun hiçbir 'ayet'ini göremez.

BİLGİ VE FARKINDALIK

İnsan, genellikle birkaç konuda tam, birkaç konuda yarım, binlerce konuda da çok az bilgiyle veya bilgisiz yaşar. Akıllılar bunun farkındadır, cahiller ise değildir.

ÖRNEKLİĞİN TEHLİKESİ

İnsanlara birilerini ‘örnek’ olarak verirken, onu fazla büyütmemeye ve erişilebilir bir şahsiyet olmasına dikkat etmek gerekir. Örneğin, Peygamber fazla büyütülürse sıradan insanla aradaki mesafenin fazla açılmasıyla, örneklik ortadan kalkar ve örnek alacakların kendi yaratma cesaretleri ve vicdanları söner. Dinler, çoğu kez insanları örneklerle ahlaklaştıralım derken onların bireysel ahlaki değerlendirme yapma kapasitelerini, vicdanlarını öldürmektedir.

HADDİNİ BİLMEK

İnsanın aklının kesmediği, bilgi, beceri ve düşünümün olmadığı konularda gevezelik/dırdır edip etmemesi, eğitilmişliğine bağlıdır. Cahillerin özelliği, hadlerini bilmemektir.

BENLİK, AKIL VE RUHUN BENZERİ

Benlik, akıl veya ruh, sanıldığı gibi ‘nokta’ veya ‘şey’ gibi sabit bir totalite değildir. Daha ziyade, oluştuğu coğrafyanın kültür iklimi koşullarına göre şekillenen veya her an ‘akan’, nehre benzeyen bir süreçtir. İnsanın bedeni ve yüzü nehrin yatağına benzer; görünüşte aynıdır, oysa yataktaki su sürekli akmakta, yenilenmektedir. Bazı nehirler hızlı, bazıları yavaş akar.

KLASİK VE TÜRK MODERN MİMARİSİ

Ana malzemesi –nefes alma kabiliyetine haiz– taş ve ahşap olan klasik Osmanlı mimari yapılarından –şehir veya köyde olsun– her birinin insanı doğaya bağlayan bir bağı ve bir kişiliği, ruhu vardı. Modern apartman, site, iş hanı ve gökdelenler ise geometrik kare-dikdörtgen şekilleri ile cam, çelik ve beton-
dan oluşan, işlevsel, ruhsuz yığınlardır. Modern Türk şehirleri, mimari-estetik zevkin yerine, zaruretin (göç, nüfus artışı) zorladığı kanser tümörlerine benzer. ‘Bir şehrin nüfusu yüz bini geçmiş ise orada insanlık ölmüştür.’ (Bir Rus düşünür).

İLK GÜNAH

Âdem'in şeytan tarafından kolayca günaha ayartılması, insandaki günah işlemenin genetiğidir. Günaha açık olarak yaratıldık; yoksa Hristiyanların iddia ettiği gibi, Hz. Âdem'in günahını –asli günah olarak– miras almadık. Şeytan/İblis, varlık olarak insandan ayrı –melek-cin– bir kökten yaratılmış olsa da istigna ve ayartma olarak şeytanlık, insani bir özelliktir.

İYİ İNSANLAR ERKEN ÖLÜR

İyi insanların genellikle erken ölümlerinin sırrı, kendilerini, bedenlerini unutmaları, ihmal etmeleridir. 'Fazla sağlık, maneviyata manidir.' (E. M. Cioran).

İNSAN VE HAYVAN

Ağustos böceği veya karınca, sinek veya arı olmak, onları 'hayvan' olmaktan çıkarmadığı gibi ileri teknoloji üretmek veya üretememek, insanoğluna artı bir anlam ve değer vermez. Anlam ve değer, dünyanın dışında, ötesinde, uzakta (Tanrı-Ahiret) ve 'uğrunda' bir şey olmalı.

MEDYATİK AKADEMİSYENİN KADERİ

Medyatik, gazeteci ve sempozyum kolik akademisyenler, zamanla manken, ses sanatçısı ve artistler gibi bir hayran kitlesi edinerek ‘önem’li olmayı tercih etme yerine, ‘meşhur’ olurlar. Artık yüzlerini göstermeden, seslerini duyurmadan duramazlar. Ukala enteller de böyledir: ‘Ben yazmazsam ölürüm abi; yazmak benim için yaşam demek vs.’. Kulakları, cep telefonunun çalmasını vahiy bekler gibi bekler. Yalnızlık, giderek korkunçlaşmaya başlar. Hakikat tutkusu, yerini, artık piyasa kuralı gereği okuyucu, dinleyici veya seyirci hayranları memnun etme kaygısı ile yer değiştirmiştir. ‘Arkada mı, birlikte mi, önde mi yoksa tek başına mı yürüyeceğine karar ver.’ (Nietzsche)

TÜRKİYE’DE AKADEMİSYEN OLMAK

Türkiye’de akademisyenler için bilimsel çalışma yapmak ‘Prof.’ olmak içindir; prof’luk ise, bir ‘unvan’ olarak para kazanmak veya bürokrasiye, siyasete transfer olmak için bir araç ve atlama tahtasıdır. Bilgi veya gelir anlamlarında ‘tahsil’ etmenin egemen olduğu bir coğrafyada, ‘İcat çıkarmak’ veya ‘Eski köye yeni âdet getirmek’ kolay değildir.

KURT VE KÖPEK TİPOLOJİLERİ

Siyasetçi, akademisyen ve aydınların devlet veya egemen/yerleşik küresel güç karşısında iki tipolojisi vardır.

1. Kurt tipi: Bağımsız, muhalif ve eyvallahı olmayan, vicdanı ile hareket eden; yalnız kalmayı göze almış olanlar.
2. Köpek tipi: Çıkar, makam, mevki, tahakküm, statü ve popülerlik peşinde koşup itaat, boyun eğme, yalakalık ve yaltaklanmayı karakter hâline getirmiş olanlar.

Bir kısmı da bu ikisi arasındadır.

HAYATIN MERKEZİ

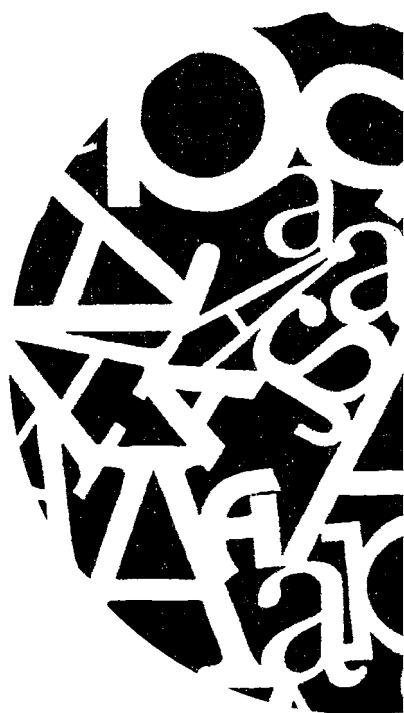
Hayatın dizayn ve dinamizm merkezi, kalkış noktası gece, uyku ve bunların geçtiği yuvadır. Bu birinciler 'yüklem'; gündüz ve' iş yeri' ise öznedir. Bu özne ve yüklemnin gramerini borçlu olduğu şey ise 'aile'dir. Aile yok olunca veya aile bireyleri yuvaya perihince, yuva ile iş yeri, gece ile gündüz, ev ile sokak arasındaki hiyerarşi yok olur. Sokakta fazla gezmek ve turizm, yuva ve aile açısından hayra alamet şeyler değildir.

İÇ BOŞLUK VE ŞÖHRET-GÜÇ TUTKUSU

İnsanın şöhrete ve güce olan tutkusunun oranı, içindeki boşluğun derinliğiyle doğru orantılıdır. Meyvesiz ağaçların uzun, meyve ağaçlarının kısa olması da aynıdır.

İSLAM

BEDELSİZ KİMLİK

Politika/hilafet, hukuk/şeriat gibi ‘beden’li İslam yerine, bedensiz İslam anlayışları, bazılarına bedelsiz, bedava (bî-dava), hem de sevecen, hoşgörülü bir İslam kimliği ve payesi bahşettiği için, onlar tarafından kolay kabul ediliyor: Tasavvuf gibi. “Gel, ne olursan ol, yine gel.”

HALK NEZDİNDE PARANIN BÜTÜNLÜĞÜ VE İSLAM’IN KİMLİĞİ

Halk nezdinde paranın –özellikle de dövizin– ‘bütün’lüğüne verilen önem/ihtimam ile Müslüman olmanın ‘kim’liğine verilen önem mukayese kabul etmez. Zira para –örneğin onda biri– yırtılmış veya kopmuş olsa ‘geçmez’. Ancak, yüzde bir Müslümanlık kolayca tüm Müslümanlığın yerine ‘geçer’. Bu, Sünniliğin tasavvufla mezc edilmiş gevşek Müslüman kimlik tanımından gelmektedir.

İSLAM VE AKIL

Müslümanlar, “İslam akıl dinidir.” demeyi çok severler ve tekrar ederler. Fakat pratikte Müslümanlar içgüdü, alışkanlık, âdet, gelenek ve güce yaslanan otoritelere boyun eğerek yaşarlar. Teolojide ‘Hikmetinden sual olunmaz Allah.’ anlayışı ve siyasette ‘Hikmet-i Hükümet’ anlayışı bunun kanıtıdır.

■ ŞEKİL-ÖZ BAĞLAMINDA 'İSLAM'

Klasik felsefenin kanaatinin aksine 'cevher', arazların toplamından ibaret olduğu için, öz ile şekil arasında zihinsel olarak yapılan ayırım, dışarıda/gerçeklikte mümkün değildir. İslam söz konusu olduğunda, onun evrensel özü, tarihsel tezahürlerinden –örneğin Arap, İran, Hint-Pakistan, Türk vs.– bağımsız olarak zihinde ayrıştırılabilir. Ancak, pratikte ayrıştırılmadığı için dışarıdan bakanlar, İslam'ı bu pratik gerçeklikler olarak algılıyor. Oysa İslam'ın evrensel 'gen-etigi', tarihsel olarak gövdeleriyle aktüelleştiği kavimlerin –Arap, İran, Türk... 'gen-etigi' ile tamamen aynı olmadığı gibi, tamamen farklı da değildir.

■ İSLAM VE ŞÜKRAN

İslam, Allah'ın insana bahşetmiş olduğu sayısız nimetlerin karşılığı olarak ona olan şükran 'borcunu' iman ve ibadet olarak ödemek ve bu dünyada yaptığı salih amel veya günahların karşılığı olan 'ücreti' veresiye olarak ahirette tahsil etmektir.

■ İSLAM VE DOĞMA

İslam dini; Yahudilik, Hristiyanlık ve şirk dinlerinin dogmalarının hâkim olduğu ortama geldi. Bu nedenle, kendisi dogmatik olamadı; düşünceye ve kritiğe, tümevarıma, tümdengelimle dayanarak felsefi düşünceye yaklaştı. Kur'an bunun belgesidir. Bu bağlamda İslam, klasik anlamda 'din'den fazla bir şeydir.

BATİ VE İSLAM

Modern Batı uygarlığı, zekâ, estetik, eğitim, bilim-teknoloji ve düzen içinde dinî anlamda gaflet, istiğna ve tekebbür; İslam dünyası, kaos, zorbalık, eğitimsizlik ve kabalık içinde ve fakat derininde insaf ve masumiyet.

ŞİRK VE İSLAM

Şirk veya ilkel din, cahil halkın dindarlığıdır. Mitoloji ile felsefe arasındaki mesafe neyse şirk dinleriyle İslam arasındaki fark da aynıdır. Hristiyanlık, İsevilğin Latin dünyasında şirke bulanmasıdır. Tasavvuf ve Şia ise velayet ve imamet dogmaları ile İslam'ın Arap yarımadasının kuzeyine yayılırken maruz kaldığı hafi şirklerdir: 'Onların çoğu şirk koşmadan inanmaz.' (12/Yûsuf, 106). "Kitleler Tanrı'yı kandırma peşindedir." (Spinoza).

HAVA DURUMU VE DİNÎ DURUM

Doğru bir din, parçalı bulutlu ve yağmuru da olan bir iklime benzer. Çok çeşitli bir bitki örtüsüne zemin hazırlar. Dinsizlik anlamında sekülerizm, çölleşmeye ve kurak iklime; ilkel dindarlık olarak bağnazlık ise kara bulutların her tarafı sardığı ve gözün gözü görmediği, gök gürültüsü ve şimşeklerin çaktığı, her yerin ıslak, her günün yağmurlu olduğu bir iklime benzer.

BATİ VE DOĞU ARASINDA İSLAM

Batı, ‘nerede’ olduğumuzu çok iyi biliyor; fakat ‘niçin’ burada olduğumuzu bilmiyor. Doğu, nerede olduğumuzu bilmiyor; fakat niçin burada olduğumuzu bildiğini iddia ediyor. Ruhun kendi içine kıvrılması onu yavaşlatıyor ve dış dünya bilgisini azaltıyor. Dışa yönelmesi, onu hızlandırıyor ve bilgisini artırıyor. Birincisi Doğu, ikinci ise Batı’dır; ikisi de yarım. İslam, iki göz ve iki kulak olarak ikisini dengeliyor. İslam, ne Doğu’dur ne de Batı; hem Doğu’dur, hem de Batı: “Doğu da Allah’ındır, batı da.” (2/Bakara, 115). “Allah, doğunun da Rabbidir, batının da.” (26/Şuarâ, 28).

İSLAM’IN EVRENSELLİĞİ

İslam, evrensel ve son din olduğunu iddia ediyorsa, kendini yerel/millî/Arabî bir sağduyu olarak değil; evrensel bir sağduyu ve pratik bilgelik olarak herkesin anlayabileceği şekilde ifade etmek zorundadır. Sekülerizm gibi. Diğer türlü, dinlerden bir din veya dillerden bir dil olarak kalmaya mahkûmdur.

İSLAMİ İLİMLERİN ORJİNALLİĞİ

Klasik İslami ilimler –Fıkıh, kalam, tefsir, hadis, İslam felsefesi ve tasavvuf–, bir ağacın ana dallarına benzer. Ancak, son ikisinin dışarıdan yapılmış ‘aşı’ olduğu gerçeğinin kabulüyle. Biri Yunan’dan, diğer ise Hindistan’dan ve kadim dünyadan.

İSLAMİ TEVHİD VE DİĞER AŞKINLIKLAR

İslam imanı, izan, ikna ve itminana dayanan, ancak sıfatlarla kişileştirilmiş bir aşkınlık, uluhiyet/kutsallık anlayışına yaslanır. Bu temel yoksa o zaman kutsallık, her şeyi yutan bir ‘Kara deliğe’, örneğin ‘Kutsal Hiçlik’, ‘Nirvana’, ‘Tao’ ve ‘Vahdet-i vücud’a dönüşür.

YÜKSEK ATLAMA VE UÇURUMA ATLAMA

İslam imanı, atletizm bağlamında, koşarak –düşünerek– sıırık, yani akıl ile bir yüksek atlama atletizmi iken; Hıristiyanlık, dogmatik iman olarak Kierkegaard’ın fideist nitelemesiyle, durduğun yerden ‘uçuruma’ atlamadır: ‘İnanıyorum; çünkü saçma.’ (Tertillanus).

İSLAM VE TOPRAK-İKLİM

İslam, din olarak bir iklim ve toprak çeşidi gibidir; tarla açma ve ona neyin ekileceği insanlara kalmıştır. Kur’an’da mevcut olan siyaset ve hukuk, yedinci yüzyılda Arap yarımadasındaki tarla açma ve ürün ekme yöntemidir. Dikkat edilmesi gereken şey sosyalizm, kapitalizm ve faşizm tartışmalarının, modern Batı’nın Prometausçu, Duyumcul/Kahraman/Seküler üst ikliminde ve toprağında yapılan çağdaş tarla ve ürün tartışmaları olduğu gerçeğidir: “Güzel memleketin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olan-daysa faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz.” (7/Arâf, 58).

DOĞU-BATI VE İSLAM

Hayvan karakterleriyle benzetme yapmak gerekirse Batı'nın ruhu aslan, sırtlan, ayı, çakal, tilki, kartal vs. gibi yırtıcı hayvanlara; Hindistan'ın ruhu ceylan, geyik, zebra vb. gibi antilop sürülerine; Çin'in ruhu yılan, akrep, kirpi, yarasa, vs.ye; İslam'ın ruhu ise avlanmayan, otçul, boynuzlu bufalo sürülerine (ümme) benzer.

FIKİH USULÜNÜN YETERSİZLİĞİ

İstismar, kitabına uydurma ve hile-i şeriyeye kavramları özü itibarıyla, lafzi anlamda doğru ifadeler olduğu hâlde onların 'sahtekârlık' anlamına kayması, klasik fıkıh usulünün yetersizliği sebebiyledir. Çünkü kaynak ayetler az, olgular sonsuzdur. Kaynak akıl, rehber ve hidayet de Kur'an olsaydı, böyle olmazdı.

İSLAMİ İLİMLER

Kelamcılar ve fakihler, kendi alanlarında Kur'an'ı gramer ve mantık kuralları içinde anlamaya ve yorumlamaya çalışırken; filozoflar, Yunan ontolojisi perspektifinden Kur'an'a halk dini/dindarlığı gözüyle baktılar; tasavvufçular ise ona, Hind'in ve Hermes'in öğretilerini 'bâtın' adı altında eklediler. Aradan zaman geçince, her üçü birden İslam düşüncesinin birer 'zenginliği' oldu.

İSLAM'IN BAŞINA GELEN

İslam düşüncesinin en büyük talihsizliği, düşünce ve duygu, gönül/kalp ve akıl/mantık, tasavvuf ve kelam/fıkıh diye ortadan ikiye yarılmasıdır. Bu yarılma, tasavvuf denen bataklığı, kelam denen kuru akılcılığı, fıkıh denen kılı kırk yaran şekilciliği doğurarak dinin bütünlüğünü ortadan kaldırdı. Oysa Kur'an'da duyguyla akıl, petek ile bal arasındaki ilişkiye benzer. Öz ve şekil birbirine muhtaç ve bağlı idi...

HZ. MUHAMMED VE HZ. ALİ

Her ikisinin de verdiği mücadelenin ilkesi ve yönü aynıydı. Aradaki fark, Hz. Ali içeride, Hz. Muhammed dışarıda mücadele etti. Her ikisinin de ilkesi hakkaniyet ve dürüstlüktü. Müşrikler ile Mu'âviye'yi birleştiren ilke ise ne pahasına olursa olsun dünyevi başarı: "Güzel yiyelim, güzel içelim."

İMAN/TAKVANIN İKİ TÜRÜ

İki türlü iman ve takva anlayışı vardır:

1. İçe dönük, bireysel, uhrevi iman/takva anlayışı: Motivi Allah aşkı veya korkusu, cennet umudu ve cehennem korkusudur. Tasavvuf öğretisi böyle bir şeydir.
2. Dışa dönük, dünyevi, sosyal ve politik bir endişe, evrensel bir mesaj/dava: Amacı hilafet, sorumluluk, başarı, hâkimiyet, nizam-ı âlem, küresel sistem vs.dir. Şeriat öğretisi ise bunun örneğidir.

İSLAM HUKUKU VE MODERN BATI HUKUKU

İslam hukuku, kaynağı itibari ile ‘dinî’ bir hukuk olduğu için –*Hak* aynı zamanda Allah’ın isimlerinden biridir–, adalet ve insaf duygularından kaynaklanan ve sorumluluğu da içeren bir yapıya sahiptir. Hukukun dışı ‘merhamet’ ile çevrilmiştir. Modern Batı hukuku, ‘doğal’ hukuk olarak insandan kalktığı/ kaynaklandığı için, onun doğal içgüdülerini, çıkarlarını korumayı esas almıştır. Bu hukuk, uzun bir çıkar çatışmaları sonucunda varılan bir çıkar dengesini –adaleti değil– ifade eder (Hukuk Devleti ve İnsan Hakları). Bu nedenle, hukuku çevreleyen bir ‘merhamet’ halesine sahip değildir. Örneğin, yaşlanan ebeveyn, İslam’a göre evlatlar tarafından evde tutulmaları/bakılmaları gerekirken –tıpkı evlatlar çocukluklarında evde ebeveyn tarafından merhametle büyütüldükleri gibi–, Batı’da kamunun soyut temsili olan devletin suratsız, soğuk ellerine –ücretini ödemek koşulu ile– kimsesiz olarak terk edilir. Çocuk doğurmak, İslam’da ahlaki, toplumsal ve manevi bir hak ve sorumluluk iken, Batı’da kişilerin zevkine bırakılmış ‘doğal’ bir şeydir.

“İSLAM DEVLERİ” VE İSLAM’IN DEVLETİ

İslam’ın bir toplumun ruhu, kültürü olması, bir devletin politikası olması bir şeydir; belli bir şekli şemai olduğu varsayılan ‘İslam Devleti’ iddiası ayrı bir şeydir. Doğru olan, birincisidir.

İSLAM NEDİR?

İslam kalbin se/a/lim hissi, aklın doğru dili ve elin temiz işidir.

SORUNLARIMIZIN KAYNAĞI OLARAK ‘KADER’

Sünni ‘Kader’ veya ‘Alın yazısı’ anlayışı, kitlelerin hayret etmesini, soru sormasını, karşılaştığı sorunların dünyevi/maddi kaynaklarını/temellerini ve sebeplerini araştırmasını/soruşturmasını büyük oranda iptal etmiştir: “*Vardır bir hikmeti.*”, “*Hikmetinden sual olmaz yaratan.*”, “*Allah yaparsa bir kulun işini, mermerde geçirir dişini; Allah yapmazsa bir kulunun işini, muhallebi yerken kırar dişini.*”, “*Ayağın taşa değerse Allah’tan bil.*”, “*Hayır ve şer Allah’ın takdiridir.*”

İSLAM’IN MAHİYETİ

İslam, olmazsa olmazı olan; fakat tümü olmayınca azı-çoğu, koyusu-açığı, ayarları olmayan bir totalite, bir şey değildir. Yarım elma, elmadır. Ancak yarım bank-not, para değildir. İslam’ın olmazsa olmazı, tevhide, nübüvvete, vahye ve bunların içeriklerine inanmaktır. Kur’an’ın içerdiği ibadet, ahlak ve muamelat –hukuk ve siyaset– İslam kimliğini bütünleyen diğer yarım elmadır.

DİNSEL OTORİTENİN KAYNAĞI

Allah, otoritesini mutlak kudret ve mutlak iyiliğinin tecellisi olan insanı ve ihtiyaç duyduğu dünyayı bir armağan olarak yaratmasından alır. İnsanın vazifesi/sorumluluğu, bu iyiliğe karşı şükran duymaktır: İman ve itaat. Ancak Kur'an ve sünnet, otoritelerini Allah'ın insanda yarattığı akıl ve vicdandan alır. Çünkü ikisi de onların aracılığıyla ve muhatap olarak onlara ifade edilmiştir.

DİN VE TOPLUM TEORİSİ OLARAK İSLAM

Amentü veya iman ilkeleri ile İslam'ın beş şartı, –namaz, oruç, hac, zekât ve kelime-i şahadet– ‘din’ olarak İslam’ı; Makâsidü’ş-Şerîa’nın beş şartı ise –can, mal, akıl, din ve onurun korunması– İslam’ı ahlaki/toplumsal bir proje olarak ortaya koyar.

İKİ YENİLENME YOLU

1. İslam dininin temel kurucu metni olan Kur'an'ın hitabının tarihsel olduğunu görenler, metni tahrif etmeden Tanrı'nın o günkü insanlara '*ne dediğini*' doğru anlayıp bugün bu konuda Müslüman olarak biz '*ne deriz?*'in peşindedirler.
2. Kur'an hitabının '*evrensel*' olduğuna inananlar ise bugün kendilerinin demek istediğini metni tahrif etme, zorlama ve sündürme/yorma pahasına Tanrı'ya/metne söyletmeye çalışırlar.

İSLAM NE İLE MUKAYESE EDİLMELİ?

İslam, sosyalizm veya liberal kapitalizmle mukayese edilecek bir gövde değildir. İslam, böylesine siyasi-ekonomik sistemlerle birlikte bunlara uygun, teknoloji, bilim, sanat, ahlak, müzik, mimari vs. üreten ve adına sekülerleşme, modernite, aydınlanma, Rönesans denen ve bazı tarih felsefecileri tarafından ‘Duyumcul’, ‘Kahraman’, ‘Prometeusçu-Laik’ vs. olarak isimlendirilen kültürel üst sistem, paradigma, medeniyetle mukayese edilebilecek bir şeydir.

SİYASAL İSLAM

Siyasal İslam, öncelikle bir Müslüman kimliğinin oluşturulması, bu kimliğin en genel anlamda korunması, sürdürülmesi, Müslüman halkların yok olmaktan ve sömürülmekten kurtarılması; sonra da insanlığın zulümden korunması faaliyetlerinin toplamıdır.

İSLAM VE GÖRÜNÜRLÜK

Dinin özü itibarıyla ‘vicdani’ bir şey olması, insanın ‘içinde’ kalan bir şey olması demek değil, insanın ilişkide bulunduğu her ‘işte’ ve her ‘yerde’ bulunması, yani ‘dışarıda’ olması demektir. Renk olarak İslam’ın ‘yeşil’ kısmı, yani uzaktan görünen kısmı –namaz, hac, Kâbe, cami, minare, başörtüsü, sakal vs.– oldukça azdır. Asıl bölümü renksiz olup veya her renkte olup salih amel olarak her yerdedir.

İSLAM, ŞEKİL VE ÖZ

İslam sarıklı, sakallı, asalı veya burkalı, çarşafı, peçeli, orta-çağdan çıkıp gelmiş yerel/kültürel bir kategori, dinlerden bir din değildir. Tersine, dünyanın her türlü yerel/etnik, kültürel kimliği içinde barınma kapasitesine sahip düşünce ve davranışlarda, iman ve amelde ortaya çıkabilen, özel bir 'şekli' olmayan bir görünürlülüktür.

'İSLAM' HAKKINDAKİ KAOSUN NEDENİ

Bugün İslam'ın sabit, evrensel özünün ne olduğuna ilişkin anlaşmazlık ve kargaşanın temel sebebi, bundan 1400 sene önce nazil olmuş Kur'an'ın nasıl yorumlanacağına ilişkin sağlam, tutarlı ve ikna edici bir yorum teorisinin geliştirilememiş olmasıdır. Erken dönemde 'Fıkıh Usulü' ve 'Usûlî'd-dîn' (Kelam), o gün için tutarlı, ikna edici bir yöntem ve teori geliştirmişti.

İMANIN KAYNAĞI

İman, ancak olup bitenden 'ibret' almaktan, olup bitene ibret gözüyle bakmaktan, yani 'verili' olandaki inayeti, rahmeti, armağanlığı ve bahşı ahlaki-vicdani bir hazır bulunuşla anlamaktan, şükran duyusundan doğar. Bunu başaramayan 'Kâfir: Nankör'dür.

İSLAM 'İNCİ'SİNİN PARÇALANMASI

İmanda, 'Kelam' ilminin kılı kırk yaran kuru akılcılığıyla; amel-de, 'Fıkıh'ın kılı kırk yaran şekilciligi, dinin özü olan duygu ve ahlakın mutasavvıflar tarafından kendi uhdelere alınması sonucunu doğurdu. Böylece ender bir 'inci' olan İslam, akıl/kelam, nakil-nass/selef, şekil-zahir/fıkıh ve duygu-bâtın/tasavvuf olmak üzere dörde bölündü. Parça inci, inci değildir.

İKİ İSLAM

Hız. Muhammed'e gelen vahy ile ortaya konan İslam –Şeriat-ı Ğarra-i Muhammediye–, Allah'ın vahy/peygamber kanalıyla tarih boyu ayakta tutmaya çalıştığı evrensel islamın (küçük i ile), yedinci yüzyıl Arap toplumunun koşullarındaki yorumudur. Sonuç: Sabit din, dinamik şeriat. Hız. Ömer'in 'muvafakat'leri ve içtihatları, onun bu espriyi kavradığını gösteriyor. Ondan sonra bu kavrayış unutuldu.

İSLAM İLİMLERİNİN EKSiĞİ

Klasik İslami ilimlerin –Tefsir, hadis, kelam, fıkıh– dezavantajı, sürekli birer 'İlim' olma çabasıyla gayet ciddi, eleştirel, soğuk, şekilci ve soyut olarak kitlelerden uzaklaşmasıydı. Cami/mescitteki 'vaaz' da, 'namaz' da gayet ciddiydi. Oysa tasavvuf, kitleleri topladığı tekke, zaviye ve dergâhlarda mürşidin hoşgörüsü, musiki'nin coşkusu ve çorbanın sıcaklığı eşliğinde onlarla damardan ilişkiler kurdu. Başarısının sırrı burada yatıyor: 'Kızı serbest bırakırsan, ya davulcuya ya da zurnacıya kaçır.'

DİN VE DÜNYA GÖRÜŞÜ OLARAK İSLAM

İslam, hem bireylerin Allah ile kişisel kalbî (iman) ve bedenî ibadetleri (namaz, oruç ve hac) ile ilişkisi anlamında bir 'din'; hem de onların sosyal karakterlerini ve sosyal ilişkilerini siyasi, hukuki ve iktisadi alanlarda dogmatik ve biricik olmayacak biçimde, dinamik olarak düzenleyen bir ahlak, dünya görüşü, paradigma veya üst kültür sistemidir.

İSLAM'IN ANA YORUMLARININ DEVAM EDEN GÖLGELERİ

Ahmet b. Hanbel ve ortaçağda İbn Teymiyye tarafından temsil edilen nasçı ve lafızcı *selefiyyen*in ruhu, modern dönemlerde Muhammed b. Abdulvahhab tarafından *vahhabiyye* olarak devam ettirildi. Şimdi bu anlayışın statükocu petro-dolar yorumu Suudi Arabistan'ı oluştururken radikal kanadını Üsâme b. Ladin ve 'Taliban' temsil ediyor. İbn Arabî'nin bâtını vahdet-i vücud yorumu (Tasavvuf), ortaçağlarda Mevlânâ ve Y. Emre'den geçerek bu gün 'Gülen hareketi'nde 'Dinler arası diyalog', 'Hoşgörülü İslam' ve dünyadaki 'okulları' olarak sürüyor. Mürciliğin gevşek itikadi ve Mu'âviye'nin opurtunist siyasi mirası olarak 'Sünnilik', bütün İslam dünyasında 'muhafazakârlık' olarak devam ediyor. Şia ise Hz. Ali'nin mağduriyetini mitolojileştiren dinsel bir kategoridir. Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin 'Tevhid ve Adalet' İslam'ını ortaçağda temsil eden Mutezileden ise eser yok. Zira 'Kitleler Tanrı'yı kandırma peşindedir.' (Spinoza).

DOĞU VE BATI ARASINDA İSLAM

Türkiye'nin 'Doğu ile Batı arasında bir köprü' olduğu söylenir. Muhafazakâr politikacılar ise Türkiye'nin 'hem Doğulu, hem de Batılı' olduğunu söylemekten pek bir zevk alırlar. Bu söylemler, Türkiye'nin hâl-i hazır durumuna atıfla söyleniyorsa doğrudur. Yok, eğer onun 'İslami' kimliğine atıfla söyleniyorsa yanlıştır. Zira eğer 'Doğu' ile kastedilenin gerçek anlamda Çin, Hindistan (Budizm, Taoizm, Hinduizm) ve Biraz da Rusya (Ortodoksluk) olduğu; 'Batı' ile kastedilenin ise kıta Avrupa'sı ve onun uzantısı Amerika (felsefe, tahrif edilmiş Hristiyanlık parantezi ve modern sekülerizm) olduğu doğru ise; İslam, ne Doğulu ne de Batılı, hatta ne de ikisi arasında bir 'köprü'dür. İslam, doğu Akdeniz veya ön-Asya'da vücut bulmuş semitik, İbrahîmî-monoteist, peygamber/vahiy geleneğinin en sahih, son halkası olarak, kendine has, özgün bir düşünce şekli ve dünya görüşüdür. Ortaçağlarda Batı düşüncesi, 'Felsefe' adı altında İslam'a sızma teşebbüsünde bulundu; fakat Gazâlî, bu teşebbüsü püskürttü (*Tehafût*). Doğu düşüncesi ise 'Tasavvuf' adı altında maalesef İslam'a sızmayı başardı. Bunun baş mimarı Gazâlî bu işi, Sünnî-Mutezili akidenin 'Gayba iman' ilkesine 'Mükâşefe ilmi' ve Sünnî fıkıh'a da 'Bâtîni fıkıh' kavramlarını ekleyerek yaptı.

DİNLER ARASI HAKEM OLARAK ‘İSLAM’

Kur’an, bütün dinlerin içerdığı bir iman-ibadet-ahlak (Tevhid-adalet) talebi olduğu kadar, aynı zamanda bugünkü seküler ‘İnsan Hakları’ ve ‘Uluslararası Hukuk’ gibi, bütün dinlere ve dindarlara hakemlik etmek, arabuluculuk yapmak (Şahid, ümmet-i vasat) ve onlara yol göstermek gibi evrensel bir misyona da sahipti. Ancak birinci muhteva, tarihî süreç içinde kurumsallaşarak dinlerden bir ‘din’ (İslam) oldu ve cihanşümul ikinci misyonunu kaybetti.

İSLAM’IN ERKEN GERİLEMESİ

Hülefa-i Raşidin’in gayreti, el yordamı ile İslami bir siyaset pratiği ortaya koymaktı. Emevilerin (Mu’âviye) tuğyanı, bu çabanın bıçak gibi kesilmesidir. Kur’an’ın bütün çabası da insandaki idrak/anlama ve vicdan kabiliyetlerini aktifleştirerek dini bunun üzerine kurmaktı. Çünkü bundan öncesi taklide ve katı kalbe dayanıyordu (cahiliye). Bu çaba, ilk ulemanın gayreti ile üç asır aktif kalabildi. Sonra tekrar cahiliyenin –ahlakına değil– hâlet-i ruhiyesine geri dönüldü (mezhepler): İdrak, izan, vicdan yerine inanca/dogmaya geri dönüş.

■ İSLAM'I DOĞRU ANLAYAMAYAN İKİ GRUP

Hz. Muhammed ve arkadaşlarının 23 yıl boyunca çöl, sıcak ve yoksulluk gibi doğal zorluklar, müşriklerin çetin düşmanlığı ve Yahudilerin ihaneti arasından dişlerini tırnaklarına takarak söküp/süzüp çıkardıkları, dünya ve ahiret arasında ideal bir denge olan İslam'ı ve bunu kuran Kur'an'ı tanımayan veya doğru değerlendiremeyen vicdansız Müslümanlar, dünya hayatına gömülüp sekülerleşirken; cesaretsiz olanları ve hayatı tanımayanları ise dünyadan kopup ilahî veya uhrevileşiyorlar (mistisizm/tasavvuf).

KADIN-ERKEK

BAZI KADINLARIN BAZI ERKEKLERE GÖRÜNÜŞÜ

Bazı kadınlar bazı erkeklere ‘kişi’ olarak değil; sadece ‘dişi’ (pilic, güvercin, tavus kuşu, vs.) olarak görünür. İşin garibi, bu bilinç kadın tarafında da vardır. Az sayıda kadın (feministler), erkeklere karşı, birçoğu erkeklerin yanında/kolunda, bazıları ardında, bazıları da onun eli üstünde durur. Özetle kadın, erkeğe denk ve onunla ‘birlikte’ henüz duramıyor.

ERKEKLERİN BÜYÜK VEBALİ

Bir kadının, kocasının yanında veya kucağında çocuğuyla yuvasında uyanması yerine, genelevde/barda, pavyonda... sa-
bahlamasının günahı, erkeklere aittir.

KADINININ ÖZÜ

Kadının erkeğe görünen ‘erotik’ yüzünün arkasında kırılğan, sığınan, korungan bir zarafet/zayıflık vardır. Bu yüzden, ‘Eros’ onun yegâne silahıdır. Kendisini koruyacak erkeği bununla avlar. Kadın erkek ilişkisinde sevgi kişilik; aşk, zayıflık/kışıklılık alametidir.

AÇILMA VE CİNSELLİK

Kadın bedeninin kapalılık oranının arttığı yerlerde, kadın tenninin açıldığı her bölge, erkekler için o oranda cinsel cazibe ifade eder. Açılan bölge ve kadın sayısı arttıkça cinsel cazibe bayağılaşarak azalır, azaldıkça artar: Piyasa kuralı.

KADIN İÇİN POZİTİF AYRIMCILIK

Doğuştan kaslarının zayıf ve duygularının yoğun olması hasebiyle kız çocuğunun özgürleşmesi, zayıf tarafını ikame edecek ekonomik bir desteğe (mülkiyet/meslek) gereksinim duyar.

ERKEKTE VE KADINDA ARANAN

Erkeğin işi/mesleği ve kişiliği aranır/sorulur; kadında aranan ise onun dişiliği, endamı ve güzelliğidir. Bundan dolayı kadın ya 'el-üstünde'dir, ya da 'el-altında'; ortası henüz çok cılız.

BİRÇOK KADININ DAYANAĞI

Kişiliğini bir gayeye yönelik olarak şekillendirip üretici bir biçimde yaşama ödevini yerine getirememiş bir çok kadının herkes tarafından onaylanma ve hayata tutunma dayanakları makyaj, mücevher, dekolte ve elbisedir. Bunlar olmazsa çökerler. Örneğin, çocuk yetiştirmenin ve anneliğin temel gaye olduğu dinsel bir kültürde kadın göğüsleri mahrem ve çocuğun hayat pınarları idi. Şimdi ise en cazip dekolte bölgelerinden biri. 'Eğer yaşamın anlamı kuşkulu hâle gelmişse, eğer kişinin başkaları ile ve kendisi ile olan ilişkileri ona güvenlik sunmuyorsa bu durumda ün, kişinin kuşkularını dindirmeye yönelik bir araç hâline gelir.' (E. Fromm).

ANNE, BABA VE ÇOCUK

Hamile kalmanın, zevkin dışında babaya herhangi bir külfeti olmadığı için, bebeğin dünyaya getirilmesinin meşakkati kadına aittir. Bundan dolayı, çocuğun üzerinde annenin hakkı, anneye karşı da çocuğun sorumluluğu babaya nispetle daha fazladır.

CAZİP VE AYARTICI KADIN

Erkeği kişiliği ile cezp etme yerine dişiliği, yani bacak-popo ve göğüs-sırt dekoltesi ile ayartmaya/avlamaya çalışan kadın, ondan sadakat bekleyemez. Zira bacağı daha uzun ve dekoltesi daha derin kadın daha çekicidir. Din, erkeğin şehvetini dizginlemeye çalışırken (namus), kadına da örtünme talebinde bulunmuştu (iffet). Bugün şehvet başıboş, örtü de açıldı. Nihayetinde bu maceradan kadın zararlı çıkacak. Kadın doğası, ana hatları ile aileye (anne, eş) kodlu iken, erkeğinki daha ziyade âleme. Her genç delikanlının bir sevgilisi olabilir; ancak, her genç kızın gerçek bir sevgilisi yoktur. Erkek, kadını kandırarak çocuk istemiyor. Oysa çocuk, kadının ruhu, insanlığın kendisi ve geleceğidir.

KUR'AN

KUR'AN'DA MÜTEŞABİH

Topuğuna bevl eden, okuma-yazma bilmeyen ve çoğunluğu bedevi olan bir halka, Tanrı, alengirli, 'müteşabih'in klasik yorumu ile '*anlamı kapalı*' konuşmakla neyi murat etmiş olabilir? Bu yorum, ulemanın kendine paye verme ve iş çıkarma saiki ile geliştirilmiştir. Oysa Kur'an'a bakarsanız, Allah'ın bütün derdinin, gayretinin dinsel hakikatleri bu halka anlayacakları tarzda, basit, sade, yalın ve açık örneklemelerle nasıl anlatabilirimdir. Sonuç: Teşbihe dinî hakikatleri daha da kapatmak için değil, basitleştirmek için '*benzetme*' olarak başvurulmuştur: '*And olsun ki biz, bu Kur'an'ı, insanların öğüt almaları için kolaylaştırdık. Yok mu öğüt alan?*' (54/Kamer, 17).

KUR'AN'DA TABİAT VE TARİH

Kur'an'ın, muhataplarını '*ayet*' kavramı ile tabiata ve tarihe diğer deyimle akla ve olguya göndermesi, insanların kendi iç infialliğine, sezgiselliğine göndermesinden daha fazla ve daha baskındır. Zira ruhu kendi başına bıraktığınız zaman, ya davul-cuya ya da zurnacıya kaçıyor; köstebek veya solucan gibi hep yer altında dolaşiyor. Açıklık, temiz hava ve oksijen demektir.

KUR'AN'IN İKİ ANLAM DAİRESİ

Kur'an, insanlık için bir dünya görüşü, metafizik ve ahlaki hidayet; sözlü muhatapları/Araplar içinse bir 'din' yani ibadet/ritüel ve şariat, siyaset, hukuktur. Kur'an'ın ve Hz. Muhammed'in *Arabiliği* ile (12/Yûsuf, 2) *Âlemiliği* (*rahmeten li'l-âlemîn*, 21/Enbiyâ,107) arasındaki bu ince ve zor ayırım şimdiye kadar doğru dürüst yapılamadı.

VAHY

Vahiy, özü/zatı ile 'gayb' olan Tanrı'nın, insan dili aracılığıyla kendi mevcudiyeti, nitelikleri ve insan hakkındaki niyetlerinden makul ve mantıklı olarak bahsetmesidir. Arap muhataplar için 'ayet' mucize değil, tabiat olayı demektir. Vahiy, Tanrı'nın gramer ve mantıkla/akılla 'dil'e gelmesi veya girmesidir.

KUR'AN'IN VE ULEMANIN DERDİ

Kur'an'ın bütün derdi, aklı/vicdanı keskinleştirmek, gümraklaştırmak, insanın özünü (lûbb) gürleştirmek iken; ulema, onu dogmatik olarak mutlaklaştırıp (Mevrid-i nassda ictihâda mesâğ yokdur.) insanın aklını, vicdanını ve özünü körelten kutsal/demir bir kafese çevirdi. Kur'an, kalpleri eğiterek onları kendinin 'müftü'sü yapmaya çalışırken; ulema, kendini 'müftü' ilan edip halkı cahile/avama çevirdi.

KUR'ÂN'IN DAVASI

Kur'an'ın bütün davası, yaratılıŖta Allah'ın insana vermiŖ olduğu ahlaki enerjiyi, vicdanı parlatmak ve patlatmaktır; gerisini insanın kendisi başaracaktır. Oysa klasik metodoloji onu bir hazır çözüm kaynağı olarak gördü.

KURUCU METİNLERİN KURULMUŖLUĞU

Dinlerin veya toplumların kurucu metinleri, aynı zamanda içinde oluŖtukları tarihsel ve toplumsal koŖullar ve atmosfer tarafından belli oranlarda kurulmuŖlardır. Sonuç: Yerellik, evrensellige mani değıldir. Her evrensel bir ' yer'den çıkar. 'Kur'an, gökten indiğı kadar, aynı zamanda yerden bitmiŖtir.' (H. Hanefi).

KUR'ÂN'IN ÖZÜ

Kur'an, ister nüzul dönemindeki (610-632) örnek olguların değıerlendirilmesi hakkında olsun, isterse tarihsel olgu ve hikâyelerin (Kıssa) anlatılmasında olsun, bir tür ahlak (hidayet-iman ve dalalet-küfür) psikolojisi ve antropolojisi yapmaktadır.

KUR'AN'IN MAHİYETİ VE ANLAŞILMASI

Kur'an, itikadi ve politik bir çatışmanın Allah tarafından yönlendirilmesi ve yer yer yönetilmesi sürecinde (610-632) oluşan bir hitaplar (*hutbe/söylev*) toplamı olduğu için, ahlaki ve edebî tansiyonu son derece yüksek bir söylemdir. Bir tarihte (1400 sene önce), bir toplumda (7. yüzyıl Arap yarımadası) ve bir dilde (Arapça) vuku bulan bir hadise olması hasebiyle, doğru anlaşılması arkeolojik kazı hassasiyetini zorunlu kılmaktadır. O günkü insan için anlaşılır/basit olması, bugünkü insan için de aynı sarahatte olduğu anlamına gelmez. Ortalık eli kazmalı ve baltalı harami 'müfessir'lerden geçilmiyor.

KUR'AN'DA DÜŞÜNMENİN AMACI

Kur'an'ın 'düşünme' çağrısı 'icat' çıkarmak için değil, geçmişten gelen kültürel, psikolojik hazır toplumsal vicdanı (*hamiyyetu'l-câhiliyye*) yıkarak bireysel sahici/hakiki bir vicdan (*lûbb*) oluşturmaktır. Ancak böyle bir vicdan oluşturabilenler, Kur'an'ın çağrısını anlayabilir.

KUR'AN'IN ÖZETLENME ZORUNLULUĞU

Kur'an, tarih boyunca sürekli baştan sona ciltlerce 'tefsir' edildiği hâlde, hiç 'özet'lenmemiş olması düşündürücüdür. Oysa biliyoruz ki bu metnin büyük bir bölümü, eğitim amaçlı tekerrardır. Kur'an'da çok sayıda ayetin olması, onun çok şey söylediği anlamına gelmiyor. Özetlemenin, anlamayı kolaylaştıracağı kanaatindeyim. T. Izutsu'nun *Kur'an'da Allah ve insan* adlı kitabı, diyagramlar yardımı ile bir 'özet' örneğidir.

İSLAM'DAKİ ARABİLİK

Tarih boyu Tanrı'nın bütün peygamberler ile tevarüs ettirdiği evrensel İslam, son doğuş sürecinde (610-632) doğal olarak, biraz 'Arap İslam'ı' olarak doğdu. Ortaçağlar boyu, imparatorluk devlet yapılarında ve üretimin tarıma dayandığı toplumlarda bu 'Araplık' anlaşılmadı veya önemsenmedi. Sosyal bilimlerin (sosyoloji, antropoloji, etnoloji, filoloji vs.) verileri ışığında bugün biz, Hint, Türk, İran ve Afrika'nın farklı İslami yorumlarını gördükçe, İslam'daki evrensel öz ile birlikte Arabiliği (şeriatı) daha iyi anlayabiliyoruz. Kur'an'daki şeriat, İslam'ın –evrensel hak dinin– yedinci yüzyılda Arap toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda Allah'ın yorumudur. Ulema, bu şeriatı ortaçağın tarım/imparatorluk toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda yorum yoluyla genişletti. On altıncı yüzyıldan itibaren modernite Batı'da yükselirken İslam dünyası kendi modernitesini yaratamadı. Bugün Müslümanların çoğunluğu da her yerde hazır ve nazır olan moderniteyi 'olması gereken' olarak algılıyor.

KUR'AN'IN İSTİSMARI

Tarih boyu Kur'an'a yeni anlamlar yüklenerek sürekli istismar edilmesinin kaynağı, onun anlamının, kasd-ı mütekellimin Arap dilinin belağat ve gramer kuralları içinde yani dilin delalet ve anlam ufku içinde mübin, açık ve mufasssal olmayıp Allah'ın büyüklüğü kadar büyük, onun zatının bilinemezliği kadar kapalı ve derin (maden ocağı, derya veya güneş gibi) olduğu vehmi ve zehabıdır. Anlamanın rölatifliğinin kaynağı metin değil, anlayanın anlama, düşünce ve bilgi ufkunun darlığı ve genişliğidir. Kur'an'ı doğru anlamak, düşünsel ve bilimsel bir titizliğin ve ahlaki bir duyarlılığın gerektirdiği bir 'sorumluluk'tur; yoksa bütün bunları aşan bir 'hak' değildir. Tefsir ve yorum olayını bir 'hak' olarak görmek, Allah'a fütursuzca iftira atmanın ve Kur'an 'ı tahrif etmenin en kolay yoludur. Manaya saygısı olmayanın maneviyatı yok demektir. İndiği toplumda sıradan insanlar tarafından kolayca anlaşılan Kur'an'ın, aradan 1400 sene geçtikten sonra, Arap olmayan ve Arapçayı ve o günkü tarihsel ortamı iyi bilmeyen insanlar tarafından da kolayca anlaşılabilceğini iddia etmek, köylülerin kendi topraklarında kolayca arkeoloji yapabileceklerini iddia etmeleri ile aynıdır. Kur'an metninin normal kitaplar gibi konu ve anlatım bütünlüğünün olmaması, ondaki fikrî bütünlüğü yakalamayı zorlaştırdığı için, metni saldırılara ve istismara açık hâle getirmiştir.

MİRİ MALI VEYA İNCİ OLARAK KUR'AN

Kur'an'a birçok insan miri malı veya mera muamelesi yapıyor. Sahipsiz ve dilsiz olduğu için herkes işine geldiği gibi onu kullanıyor. Oysa namuslu ve dürüst insanlar, ona 1400 yıllık –boyunda taşınacak– bir inci veya manevi değeri yüksek tarihi bir eser, bir hazine veya bir klasik gözü ile bakar. O'nun yorumunun çok ciddi bir uzmanlık gerektirdiğini bilir. Tıpkı arkeolojik bir eserin –örneğin, Topkapı Sarayı– ne olduğunu anlamının ve onu aslına uygun olarak korumanın, bakımını yapmanın bir uzmanlık gerektirdiği gibi. Arkeolojide haddini bilenler, Kur'an söz konusu olduğunda allame kesiliyorlar. Onun muhtevasının herkesi ilgilendirmesi, üzerine konuşmak için herkese konuşma hakkı vermez. Ne yazık ki cahiller cesur oluyor.

HAREKET HÂLİNDE OLMAK VE KUR'AN'I ANLAMA

Kur'an, oluşmakta olan, hareket hâlindeki bir topluma nazil olduğu için, onu doğru anlamanın yolu, o 23 senelik tarihsel hareketliliği iyi bilmek ve –Fadlallah'ın dediği gibi– hareket hâlinde olmaktır. Hareket hâlindeki toplumlar için o teolojik ve ahlaki bir 'kılavuz' kitabı olurken; durgun, geleneksel toplumlar için ise o, kimliği koruyan bir teberrük, taabbüd ve takdis kitaptır. Muhammed İkbâl'in, 'Kur'an'ı *bugün sana nazil oluyormuş gibi oku.*' tavsiyesi, bir yönüyle anakroniktir ve birçok pasaj için anlamsızdır. Bu iddia, temsil olarak, yağmura tutulmak ile yaşlılığı görmeyi birbirine eşitlemektir. Çünkü tarihsel olguların ve durumların bir kısmı biriciktir ve tekrarlanamaz. Kur'an'ın değerlendirdiği tarihsel olayların ve durumların tümü tekrar eden olaylar ve durumlar olmadığı için, hepsi taklit edilemez; bazıları ancak örnek alınabilir. Hz. İbrahim'in tecrübesinin Hz. Muhammed'in ashabına 'örnek (usve)' olarak –taklit değil– tavsiye edilmesi (60/Mü'min, 4, 6) gibi, Hz. Muhammed'in tecrübesi de önce o günkü sahabe için ve bugün de bizim için taklit (ölçü) değil, örnek (usve) olabilir (33/Murselât, 21). 'Lâ kıymete bilâ kudvetin: Örneklik/önderlik olmadan ahlaki değer olmaz.' sözü, bu gerçeği dile getirir. Kur'an'ın nazil olduğu muhatapları olan Arap toplumuna değil de bütün insanlığa 'hitap ettiğini' söylemek abestir. Olsa olsa, 'Kızım, sana (Araplar) söylüyorum; gelinim olacaklar, siz (de) işitin.' sözü geçerli olabilir. Kur'an'da bazen kullanılan 'Yâ eyyuhâ'n-nâs!' hitap ifadesi, Arapça bilmeyenlerin sandığı gibi, soyut, muhatapsız ve muhayyel bir 'Ey insanlık!' hitabı demek değil; Hz. Muhammed'in veda haccında Arafat meydanaında toplanan insanlara da hitap ederken kullandığı gibi, 'Ey ahalî' demektir. Bugün bizim kullandığımız 'Sayın dinleyiciler/seyirciler' veya 'Sevgili vatandaşlar' ifadeleri gibi.

KUR'AN'IN EVRENSELLİĞİNİN İKİ YOLU

İnsanlığın temel hakikat ve ahlak (din) sorunları, Kur'an'ın nazil olduğu ortamda orada olduğu şekli ile –şirk ve cahiliye– ve o oranda ele alınıp işlenmiştir. Kur'an'ın muhtevasının gerisi ve çoğunluğu, Arapların (müminler ve kâfirler olarak) o günkü pratik ve politik gündemidir. Kur'an'ın veya İslam'ın evrenselliği, Kur'an hitabının evrensel olması gerektiğinden –ki öyle değildir– doğmaz; sorunları ortaya koyuş tarzından, çözüm kapasitesinden, ufkundan doğar. Evrenselliğin, somut evrensel hitaptan doğması gerektiğini iddia edenler, kapasitesi düşükler ve 'Ne yapalım, biz emrolunmadık, bize hitap edilmedi.' diyerek durumdan vazife çıkaramayan ve yan çizmek isteyen sahtekârlardır. Klasik ulema, tarihin durgun ve yavaş hareket etmesinden mütevellit bir hataya düşerek, Kur'an'daki özel 'Arap' gündemini (şeriat) evrensel İslam (*Dînu'l-kayyime*) olarak lanse etti. Peygamberin evrensel 'Beşir ve Nezir' görevini, politik lider ve komutanlık görevi ile karıştırdı. Gelenekselci ulema, bugün hâlâ bu özel gündemin farkına varamadığı gibi, ona ilave olan tarihsel bagaj ile birlikte tümünü evrensel İslam diye takdim etmeye çalışıyor.

KUR'AN VE SÜNNET ARASINDAKİ FARK

Kur'an ile sünnet arasındaki fark, Allah ile Hz. Muhammed (hâlık ile mahlûk) arasındaki fark kadar büyük değil; cürüst ve akıllı bir insan olan Hz. Muhammed'in yanılabilirliği oranında azdır. Ancak, her iki kaynağın evrenselliği yanında tarihselliği, toplumsallığı ve kültürelliği de ortadadır. Sünnet problemi, bir delalet sorunu olduğu kadar, aynı zamanda hadislerin mevsukiyeti sorunudur.

MUCİZE

MUCİZE VE KADER

Mucize ve cebir anlamında *Kader*, ilahî dinlerin iki yumuşak karnıdır. Birincisi tabiat kanunlarını iptal ediyor; ikincisi ise ahlak kanunlarını ortadan kaldırıyor. Kur'an'da bunların ikisi de iptal edilmiştir. Allah, Kur'an'da mucizenin önceki kavimlerde işe yaramadığını (17/İsrâ, 59) gerekçe göstererek vazgeçmiştir. Bunun yerine, tabiat yasalarını mucize (*âyat*) olarak işaret ediyor ve söyleminde akla ve düşünceye sürekli vurgu yapıyor. Kader ise Kur'an'da Allah'ın kendini insanla ilişkisinde ahlak kanunlarıyla sınırlaması anlamında 'Sünnetullah'a dönüştürüldü.

MUCİZE (GÜÇ GÖSTERİSİ)

İnsan kendi başına bırakılınca unutarak, alışarak veya istişna göstererek var olanı ve olup biteni 'normal' ve 'kendiliğinden' addediyor. Mucize, aklın zayıf olduğu dönemde insana Tanrı'yı ve olup bitenin kaynağını işaret etmek istiyordu.

YEŞİLLİK VE CANLILIK

Tabiattaki yeşillik ve canlılık, profanın içindeki ilahilik ve mucizeviliktir. Yeşilliğin ve canlılığın içindeki mekaniklik ise profanlık ve dinsizliktir.

ÇİÇEKLER

Tabiattaki çiçekler –ki daha sonra meyveye dönüşür–, Tanrı’nın: “Varım ve buradayım, işte burada.” diye yüksek sesle bağırmasıdır. Ancak, akıl/kalp gözleri, basireti körelip kulakları sağırlaşanlar bu gerçeği görmüyor, duyamıyor.

KARPUZ VE KAKTÜS

Karpuz büyüklüğündeki kaktüsleri görüp de birinin içini, diğerinin dışını *dizayn* edeni görememe körlüğü, ancak nankör/karanlık ruhların işi olabilir.

DİNİN YUMUŞAK KARNI: MUCİZE VE KADER

Mucize ve kader, dinlerin yumuşak karnıdır. Yeryüzünde ve insan ilişkilerinde Tanrı’nın kudretini ifade eden bu iki husus, dinde akli ve mantığı ortadan kaldırır. Mucize, tabiattaki determinizmi, sebepliliği ve kanuniyeti, sonuç olarak bilim yapmayı ortadan kaldırır. Kader ise insan ilişkilerindeki akli ve ahlakiği yıkar. Neyse ki Hz. Muhammed’in hayatında ve İslam’da mucizeye yer verilmediği gibi kader de ‘Sünnetullah’ kavramıyla Allah’ı bağlayan ahlak yasalarına dönüşmüştür. Kur’an’da anlatılan ‘Kıssa’lar, bu yasaların tarihteki işleyişinin örnekleridir.

DÜNYANIN PROJELİĞİ

Güneş sistemi ve dünyanın içindekiler, bir ‘tesadüf/kaos’ olmaktan daha çok, bir ‘proje/kozmos’ olduğunu ‘mantık’a zorlar.

ALİŞKANLIK VE DOĞMANIN GÜCÜ

Alışkanlık ve doğmanın kör delili, her türlü mucizeden daha güçlüdür. Mucizeyi görmeye müsaade etmez.

‘TABİAT’ TABİRİNİN ÖRTTÜĞÜ

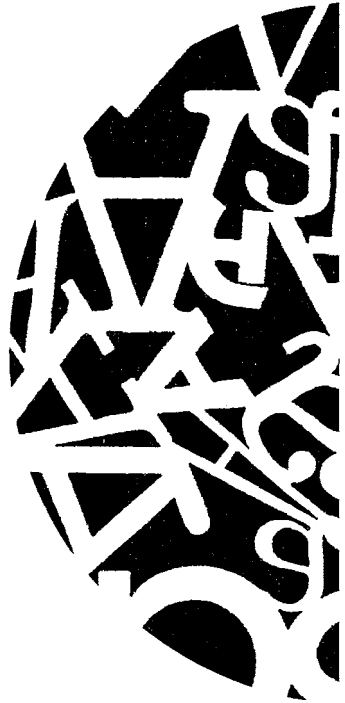
‘*Tabiat*’ tabiri, zihnin bir itiyat ve alışkanlığı olarak, birbirinden ayrı milyonlarca mucize sistemi ve harikayı örten ve öldüren karanlık ve körlük örtüsüdür. ‘*Tabiat kanunları*’ tabiri de öyle.

AĞAÇ VE İNSAN

Ağacın kökü, gövdesi ve dalları, sanki kendisi için değil de yaprak ve meyve içindir. Ya insan kendinin başının ‘boş’ olduğunu nasıl söyleyebilir?

ÖLÜM

MODERN VE MODERN ÖNCESİ DÖNEMDE ÖLÜM

Modern öncesi dönemlerde insan ölümleri, yıldız patlaması gibiydi. Tanıdıklar için, etraf için ölüm büyük hadiseydi: Mersiyeler dizilir, yas tutulur ve ağıtlar yakılırdı ölenin ardından. Modern dönemlerdeyse ölüm, yıldız kayması gibi bir şey; duyulması da unutulması da çok kısa ve anlık, üzülme de öyle. Bu, hızlanmanın getirdiği bir şeydir: *‘Vaktimiz yok ölenlerin matemini tutmaya.’* (Şair).

ÖLÜM ALGISI

‘Herkes’in, ‘kamu’nun ve ‘biz’in kristalize olduğu ‘meşhur’ figürler zamanla öldüğü ve ‘herkes’, ‘kamu’ ve ‘biz’ her zaman yerinde durduğu için, topluma göre bireyin ölümü, kurbağanın sıcak suda sıcaklığı hissetmeksizin zamanla haşlanması gibi oluyor. Ortalama 60 senede toplumun tümü ölüyor; fakat kimse hissetmiyor, farkında olmuyor. Herkes, herkesi her zaman değişmez herkes olarak görüyor. Her an, herkesle birlikte ve fakat kendi kendimize, kendi dünyevi hiçliğimize, farkına varmadan gidiyoruz: *“El ile gelen ‘kara gün’ düğün bayramdır.”* sözü, insanın kendini kandırmasını ifade eder. Dünya, hakikaten herkesi aldatıyor. Hiç ölmeyecekmiş gibi yaşıyoruz; oysa herkesin içinde tek başımıza ölüp gidiyoruz. ‘Ben’ herkesi ve her yeri biliyorum; fakat onlar ‘beni’ bilmiyor. Bütün insanlar ‘ölüyor’; ancak, insanlık devam ediyor. Tıpkı nehrin sabit, suyun akması gibi.

■
ÖLÜM

Ölüm, ya vakitsizdir ya da vakitli. Ya sahip olduğun her şeyi 'kaybederek' ya da gerçek sahibine 'terk ederek' (terike) birkaç kişinin hayatından 'zor', geri kalanınkinden ise 'kolayca' çekip gitmektir. Ölümün aramızda oluşu Allah'ın 'emri'. Ancak geri kalmış ülkelerdeki beklenmedik ve erken olması habibiyle biraz 'zalim.'

■
ÖLÜMÜN ARAMIZDALIĞI

Ölüm, kimi zaman yakından, kimi zaman uzaktan görünerek bize kendini sürekli hatırlatır. Ancak, o bize gelinceye kadar kimse tarafından dikkate ve ciddiyete alınmaz. Bu yüzden de vakitsizdir.

■
ÖLÜM ACISI

Ölümün acısını doğuran, birlikte olmanın doğurduğu huzuru ölümün tekilliğinin bozmasıdır. Çünkü bu ayrılış, birlikte olunan yakınların hayatından oldukça zor; ara sıra birlikte olunanların hayatından kolay, tanımayanların hayatından habersizce çekip gitmektir.

CİNAYET

Eğer bir kısas veya savunma uğrunda değilse, tabii eceliyle ölmeyen her erken/vakitsiz ölüm bir cinayettir. Katil ise ya ölenin kendisi, ya başkası veya müşterek ve müteselsil fail olarak toplumdur. Hayata ihtimam artıkça ömür uzuyor.

HAYAT VE ÖLÜM

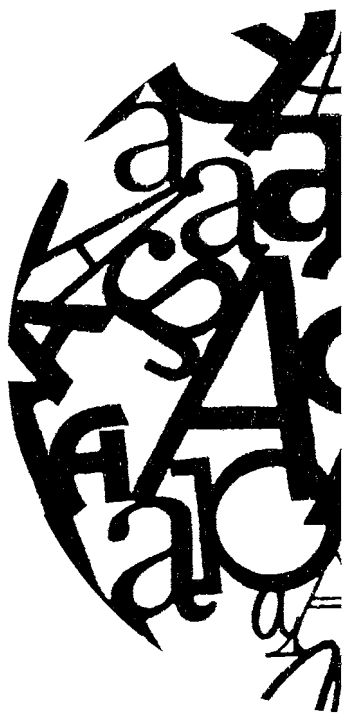
İnsanın hayata bağlılığı et ile tırnak gibi güçlüdür, hayatın ölüme bağlılığı ise bir saç kılının köküne bağlılığı gibi zayıftır. Saçların dökülmesini insanlar algılamaz veya umursamaz. Topluma nispetle bir saç kılının dökülmesi, bir insanın ölüdür. Kelleşme, Avrupa'da olduğu gibi ebterleşmedir.

TÜKENİRKEN FARKINA VARAMADIĞIMIZ ÖMÜR

Gelecekteki sınırı ve toplamı kesin olarak bilinmediği ve de kaybeden ile kaybedilen şey aynı olduğu için, azaldığı ve tükendiği hâlde farkına varılmayan tek şey ömürdür.

SEKÜLERİZM

İKİ NORMALİTE

Tarihte ve dünyada iki normalite standardı vardır:

1. Dünyeviliğin/sekülerizm normalitesi.
2. Dinin normalitesi.

İkisi de kendini sağduyunun, aklın, pratik bilgeliğin normalitesi olarak görür. İkisinin kesişim kümesi, gerçek ‘normalite’dir. Diğer alanlar ise birbirlerine göre ‘a-normal’dir.

MODERNİZM VE POST-MODERNİZM

Pozitivizm/modernizm, maddenin ‘katı’ hâli üzerine yoğunlaştı. Post-modernizm ise onu ısıta ısıta önce ‘sıvı’ hâline, daha sonra da ‘gaz’ hâline çevirdi. Ortalık çamurdan ve kokudan geçilmiyor. Oysa doğal dünyada madde üç ‘hâl’de kendi yerinde duruyor. İslam, tabii bir din olarak tabiatı olduğu gibi kabul eder, onu zorlamaz. İslam, Hristiyanlıkta olduğu gibi insan tabiatını fazla zorlamadan, ancak kendi hâline bırakmadan da onu ıslah etmeye çalışır.

MODERN, MEDENİ VE GÂVURLUK

Türkiye’de uzun süreden beri ‘modernlik’, içindeki gâvurluk gizlenerek veya görülemeyerek hep ‘medenilik’ olarak lanse edildi. Çağdaşlığın ‘ne’ olduğuna bakılmaksızın, bizatihi ‘iyi’ olduğu kabul edildi. Toplumun kadim kimliği reddedilmiş ise olacağı budur. ‘Bir şapka, bir maymun, bir eldiven: Ve inkılab.’ (N. Fazıl).

ORTAÇAĞ ŞEHİRİ VE MODERN ŞEHİR

Modern öncesi dönemlerde şehirlerin kalbi vardı ve şehirlerin kalbinde din (Kilise, katedral, cami) vardı. Modern şehirlerin merkezinde içgüdü ve güç/tekebbür var (Tower, kule, burç). Modern insan şehrin merkezinde yaşarken muhteşem mabetleri sadece müze niyetine ziyaret ediyor.

DÜNYANIN 'YALAN'LIĞI VE ÖNEMİ

Dünyanın 'yalan'lığı söylemi, insan ömrünün sınırlılığını ve nimetlerin geçiciliğini ima eder. Oysa bu sınırlı ömür ve geçici nimetler, İslam dinine göre ciddi bir 'imtihan' süresi ve vesilesi olması hasebiyle, aynı zamanda sonsuz ceza veya mükâfatın kazanılabileceği zaman dilimi ve alanı olduğu için de alabildiğine sahici, hakiki ve önemli bir süre veya yerdir. Sonuç, dünya 'yalan' olduğundan daha fazla 'önemli' ve 'ciddi' bir yerdir.

İKİ DÜNYA GÖRÜŞÜ

Doğanın 'vahşi', insanın ise insanın 'kurdu' olduğu varsayımına dayanan bir dünya 'görüşü' ile doğanın rahmet, nimet, inayet... olduğu, insanın ise 'ünsiyet' kökünden türediği varsayımına dayanan dünya görüşünden kaynaklanan sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkiler birbirinden tamamen farklıdır: Modern Batı ve İslam.

MEKÂN VE DİN

Modernizmin (sekülerizm) yarattığı sosyal mekânlar olan çarşı-mağaza, kafe-bar-restoran, müze-sergi salonu, fuar-pist-parkur, stadyum, plaj, kayak merkezi vs. insanın biyo-psişik içgüdülerini/arzularını tahrik ve tatmin etmeye çalışır. Alış-veriş, yeme-içme, tatil-eğlence, konser dinleme-maç seyretme ve festival coşkusu başlıca ‘yaşam’ tarzlarıdır. ‘Ruh’ unutulduğu için, onun birer marifeti olan iman-ibadet ve ahlak (din), büyük ölçüde zayıflamıştır. Bunlar, ortaçağlarda olduğu gibi, ancak tabiat içinde olmaktan/yaşamaktan doğar. Oysa bu gün insanlık, modern şehirlerde/demir-beton ve cam kafeslerde yaşıyor. İnsanlığın ayağı ‘yer’den, gözü de ‘gök (ufuk)’ten kesildiği için, köken sorularını (Aslım ne idi ve sonum ne olacak?) unuttu; onları artık soramıyor. Bundan dolayı, doğaya dönmedikçe dine dönemeyecek.

KAPİTALİZMİN YARATTIĞI KISIR DÖNGÜ

Eskiden –Kapitalizm öncesi dönemde– bir şey eskিয়েince/yıpranınca değiştirilirdi. Şimdi insanlar eşyadan bıkınca değiştiriliyor. Sorun, bıkkınlığı yaratanın da kapitalizm olduğunun bilinmemesi. Kapitalizm, bir yaşam tarzı olarak tuzlu su içerek susuzluğunu gidermeye çalışmaktır.

DEĞERLER HİYERARŞİSİ, POST-MODERNİZM VE KIYAMET

Dünya, 'post-modern' döneme gelinceye kadar, ortaçağların dinsel (Hıristiyanlık, İslam, Hinduizm-Budizm) hegemonyalarında ve onların karşıtı olan seküler modernizm dönemlerinde de hayatın değişik alanlarında (sanat, din, iktisat, siyaset, ahlak...) iyi-kötü, doğru-yanlış, hak-batıl, âlim-cahil, güzel-çirkin, faydalı-zararlı, üstün-alçak, şerefli-şerefsiz, namuslu-namussuz, güçlü-zayıf, temiz-pis gibi değerler hiyerarşisi vardı. Şimdi bu hiyerarşi, dinlerin ve modernizmin işlemiş olduğu sınırlı bazı hatalardan dolayı post-modernizm tarafından tümüyle berhava edildi. Artık, sahiden alçak olan birçok şey ve birçok kişi, kendini artık bir b... sanıyor. İnsanlar da onlara değer veriyor. Örneğin, burnunu karıştıran birini kınadığınız zaman, özgürlüğüne ve kişisel yaşantı tarzına müdahale edildiğinden yakınıyor. Bu durum, Türkiye'de cehaletin, cehl-i mürekkebin ve vicdansızlığın 'normalleşme'sine zemin hazırladı. 'Artık mitoloji ve efsaneler ile teori ve doktrinler eşit sayılıyor. Kelimelerin, kavramların, klasik metinlerin yüzyıllar boyunca oluşan anlam ve kıymetini bilmeyen cahiller, "Bana göre..." diye söze başlayıp kelimelere, kavramlara tecavüze yelteniyorlar: 'Kıyamet' (*de-construction*) bu olsa gerek.

GÜNÜMÜZÜN ESAS SORUNU

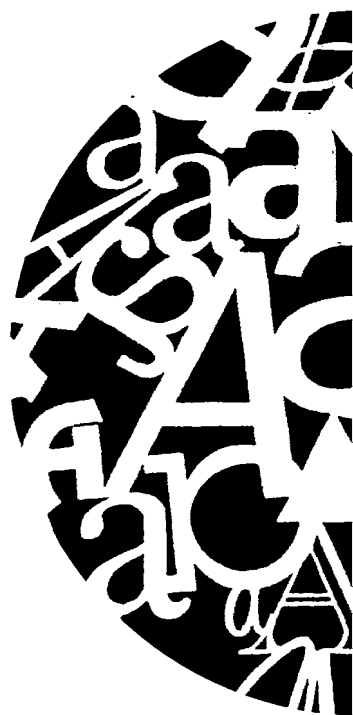
Kapitalizm, Avrupalı insanın bir 'tuğyan'ı olarak, özü zalimlik ve israf ise bunu doğuran, Allah'a ve ahirete imansızlık anlamında 'Küfür'dür. Binaenaleyh, çağımızın temel sorunu, ekonomik veya siyasal 'sistem' sorunu olmaktan önce/öte bir 'insan/iman' veya '*Dünya görüşü*' sorunudur.

DİN VE MODERNİTE

Dinler; hak, hukuk, hakikat, hakkaniyet ve adalet arayışı ve davası peşinde iken; modernite; güç, gerçek ve tahakküm peşindedir. 'İlerleme' de onun kılıfı ve süsüdür.

SİYASET

ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK

Ulus devlet ve milliyetçilik, çeşitli bitkilerin kendiliğinde/iklim koşulları gereği veya rüzgârın (kader) etkisiyle savrulup geldiği yerde yetiştigi bir floranın sürülerek ‘tarla’ya dönüştürülmesi ve buraya sadece –örneğin, üçgüllü ot veya buğday gibi– tek bir tohumun ekilmesi gibidir; diğer otlar (azınlıklar), istenmeyen ot anlamında ‘ayrık otu’ olarak görülür. Oysa doğru olan, orayı ‘bahçe’ye dönüştürmektir. Her bitki kendi meyvesini verir. Tarla açma girişimi, bir tür gasp ve egoizmdir. Asimilasyon ile aşılama veya genetik kodlarla oynama aynı şeydir.

YANILMAZ DEVLETİN GÖLGESİ, TEMSİLCİSİ BÜROKRAT

Papanın veya bir papazın, kilise ve Hz. İsa’nın (Tanrı) gölgesinde, onların adına hakikati konuştuğu zehabına kapılması gibi, bir totaliter hükümet veya devlet görevlisi bürokrat da ‘Devlet’in dolayımıyla, onun gölgesinde, onun totaliter imgesi adına kendiliğinden doğru yaptığı, doğruyu söylediği zehabına kapılır –cehaletini/içgüdüselliğini asla görmeyerek–. Bürokratlar, masalarında ve protokollerde kendilerini hizmetçi/temsilci anlamında değil; Tanrı’nın gölgesi ‘Devlet’ olarak görürler. Bu, Tanrı yanılmaz düşüncesinin, din adamında yarattığı zehap gibi, “Devlet yanılmaz.” fikrinden geliyor: *Hikmet-i hükümet*.

ABD VE İNGİLTERE FARKI

İngiliz kurnazlığı, ‘ada’ darlığından; Amerikan hoyratlığı, ‘kıta’ büyüklüğünden gelir. La Fonten veya Beydaba’ya başvuracak olursak –temsilde hata olmaz–, birincisi Tilki/Kurt, ikincisi Aslan/Sırtlan.

POLİTİKANIN İKİ KRİTERİ

Politikada ‘başarı’nın kriteri, maksimum düzeyde temellük (ekonomi) ve o(a)labildiğine tahakküm (iktidar) mı; yoksa hakkaniyet duygusu ile zalimliğe karşı direniş ve adalet mi; politikayı şeytanlık/kurnazlık olarak yapmak mı, yoksa Tanrı’ya ‘Halifelik’ mi? İkisi bir arada olamaz. İnsan ya Allah’ın ya da şeytanın halifesidir: ‘İnsan, aynı anda hem Tanrı’ya hem de Mamon’a kulluk edemez.’ (Hz. İsa).

KÜLTÜR VE DÜNYA ALGISI

Millî kültürün insanların hayatı, olayları algılamasına etkisi, gökyüzünün açık olması veya bulutla kaplı olması hâlinde insanların günü algılamalarına benzer: Dünya aynı dünyadır; ancak gün ve hâlet-i ruhiye aynı değildir. Hakikat güneş ise kültür buluttur.

TURİZM VE LIBERALİZM

Muhafazakârlık, fiziksel ve zihinsel olarak yerelliğin, yerleşikliğin, oturmuşluğun, seyahat sevmemenin hâlet-i ruhiyesidir. Milliyetçilik, bunlara ilaveten kendini fazla önemseme hâlet-i ruhiyesidir. Liberalizm ise turizmin, gezginciliğin, sürekli göçün ve görgünün ürünüdür. Bu arada ‘çok gezenin eve ayakka-bısında b... getirebileceğini’ unutmamak gerekir.

■ MUHAFAZAKÂRLIK VE TEVEKKÜL

Muhafazakârlık, gerçekte Allah'a olması gereken 'tevekkül'ün tarihe, topluma, geleneğe ve devlete/statükoya kaymasıdır.

■ 'RADİKAL' YAFTASI

'Radikal' sıfatı günümüzde bir *yafta* olarak, çoğu zaman merkeze liberal-kapitalizm alınarak kullanılır. Liberal-kapitalist yaşam tarzına karşı çıkararak alternatif hayat tarzı, politika ve ütopya arayan herkes 'radikal'dir. Oysa dinî deyimle 'azimet'i tercih etmek radikallik, ruhsat veya kitabına uydurmayı, hülleleyi, hile-i şeriiyyeyi tercih etmek ise bugünkü dilde ılımlılık veya normallik olabilir. Örneğin, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde azimete sarılan yani 'radikal' Müslümanlar, peygamberin çağırdığı her savaşa gitmeyi hemen kabul ederken, ılımlı-ları (*Muhallefûn*: Oturup geride kalanlar) kendilerince mazeret üretilip, 'Evlerimiz açıktır.' diyerek peygamberden izin istiyordu.' (33/Ahzâb, 13) Kimin kime 'Radikal' dediği önemlidir.

■ SİYASET NEDİR

Siyaset ırk, dil, coğrafya/yer, din, kültür ve çıkar gibi saik-lar etrafında toparlanarak bedenlenmiş bir toplumun ontik ve kimlik varlığını korumak ve sürdürmek için giriştiği faaliyetlerin toplamı ve bu toplumun güvenliği için dost-düşman ayrımı yapmasıdır.

MUHAFAZAKÂRLIK YA DA ŞİRKİN GÖLGESİ

Bir ahlak davası olarak dinin özü, zorluklara direnme/sabır ve fedakârlığa dayanır. Bunu göze alamayan avam, küçük sevapları, dinde ikincil önemde olanları büyüterek Tanrı'yı kandırmaya çalışır. Başka bir deyişle, 'azimet'e gücü yetmeyenler, onu göze alamayanlar, 'ruhsat'ları 'din'in kendisi veya hepsi yaparlar. Hevasına uyan kişi, vicdanını bastırmak için hile-i şeriiye'ye başvurur veya 'kitabına uydurma'ya kalkışır. Konformizm anlamında şirkin, sahih din içindeki gölgesi muhafazakârlıktır veya merhum Ali Şeriatî'nin kavramsallaştırması ile: 'Dine Karşı Din'. Dinsizlik ile hakiki din arasında ara bir yer. Örneğin: Dinin özünü oluşturan 'tekbir' kavramının bir tekstil 'markasına' tahvil edilerek ticaret yapılması. Dinin anlamı, akıl-baliğ insanların dünyada denenmesidir. Bu da meşakkati/zorluğu göze almayı gerektirir. Dinde esas amaç, dünyada insanı 'mutlu' etmek değildir; sorumluluğunu yerine getirmektir. Muhafazakârlık, hem bu dünyada 'mutlu' olmayı (haz, huzur, keyif, hoşnutluk, zevk) isteme, hem de ahirette (cennet) mutlu olmayı istemektir. Oysa hakiki dinde böyle "Üç kuruşa beş köfte" olayı yoktur.

DEVLET VE ADALET DUYGUSU

Devlet ve ajanı olan memur, hakkaniyet ve adaletin ifa ve icracısı değilse vatandaşlardaki adalet ve hakkaniyet duygusunu yok eder. 'Balık, baştan kokar.'

MEKÂN, MAL VE MÜLKİYET

Yeryüzünün, yani mekânın 'Ülke' olarak 'mülk'leştirilmesi ne kadar normal ise ülke içinde de menkul veya gayrimenkul zenginliğin, malların makul ve meşru yollardan özel mülke dönüştürülmesi, kazanılması da o kadar normaldir. Kamu mülkiyeti, ancak özel şartlara bağlanmış, örneğin '*vakıf*' olarak mümkün olmalıdır. Devlete ait kamu iktisadi teşekkülleri, insanlar tarafından çoğunlukla yağmalanacak *ganimet* veya *arpalık* olarak algılanır; yoksa ahlaki bir tutku ve sorumluluk ile muhafaza edilecek veya çoğaltılacak mülk ve emtia olarak değil. Kamu malının kamu görevlileri aracılığı ile kamuya verebileceği fayda ile yol açacağı zarar karşılaştırıldığında, zarar daima fazladır. Çünkü kamu hakkını gözeten insan sayısı, bütün tarihlerde, gözetmeyenlerden daima az olmuştur: 'El, elin eşeğini türkû çağırarak ararmış.' Devlet malı deniz, yemeyen domuz.' Sosyalizm, bir eşitlik ideali olarak ya zayıfların ve tembellerin bir kurnazlığı; ya da iyi niyetli/ahlaklı insanların saflığıdır. İslam, eşitlik değil, bir adalet davasıdır.

ÖZEL MÜLKİYET VE ÖZGÜVEN

Özel mülkiyet hakkı ve bu mülkiyet/mal üzerinde özgürce tasarrufta bulunma hakkının olmadığı toplumlarda devlete 'ya-
naşma' esas olacağı için, kişisel onur, yaratma cesareti ve özgüven asla oluşamaz. Toprağın devlete ait olduğu Ortaçağ Doğu ve İslam İmparatorluklarında durum böyle değil miydi?

İSLAM DEVLETİ

‘İklim Devleti’ kavramı ne kadar anlamlı ise, ‘İslam Devleti’ kavramı da teorik değişmez bir totalite olarak o kadar anlamlıdır. İklim, bitki örtüsünü/çeşitliliğini (flora) belirler. İslam da toplumların kültürünü (bilim, felsefe, sanat, mimari, siyaset, hukuk, ahlak vs.) ve bireylerin karakterini/kimliğini belirler. Devlet, bunlara göre dinamik olarak dolayımlanır.

SAP VE SAMAN

Sivil toplumun güçlü olduğu demokratik bir hukuk devleti ve insanlığın tarihi ile yaşıt olan özel mülkiyet, pazar, para, piyasa...yı bir elbise olarak, içindeki kişinin ideolojik karakteri (seküler metafizik ve ahlak) ile karıştırmamak lazımdır. Bu karakterin adı ‘*Liberal Kapitalizm*’dir. Aynı elbiseyi farklı karakterdeki insanlar giyebilir.

MAKYAVELİZMİN MASKESİ

Makyavelist/Mu’âviyeist siyasetin egemen olduğu dünyamızda diplomasi, bir ülkenin yürüttüğü politikanın yalan yüzünü (örneğin Beyaz Saray); istihbarat örgütleri (örneğin CIA, FBI) ve onların ‘operasyon’ları da gerçeği yansıtır.

MUHAFAZAKÂRLIK

Muhafazakârlık, meşakkate (denenme-fitne) girmeden, hem dünyada menfaat ve statü, hem ahirette makam ve sevap kazanma kurnazlığıdır: *Ne şiş yansın, ne de kebab*. Muhafazakârlık, içi olgunlaşmamış, fos/fıs, fakat kabuğu sağlam cevize benzer veya çürük elmaya. Katı muhafazakârlık ise çürüğü çok olan elmadır.

KUR'AN VE SİYASET

Kur'an'ın sadece bazı siyasi ahlak ilkelerinden başka bir şey içermediğini söyleyenler, Hz. Muhammed'in praxisindeki 23 senelik fiilî siyaseti ve Kur'an'ın buna eşlik etmesini ve onun ölümünden sonraki dört halife döneminin siyasiliğini idrak edemeyen siyasi körlerdir.

İLK MÜSLÜMANLARIN BÜYÜK İÇ SAVAŞININ İKİ YORUMU

Sünnilik, sahabe arasında Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde politik 'ihtiras' yüzünden patlak vermiş iç savaşı (Cemel ve Siffin), ilmî bir kavram olan 'ictihad farkı' veya 'ilahî kader' olarak yorumlayıp olayın 'suçlularını' ortaya çıkararak ümmetin vicdanında mahkûm etme yerine, fail-i meçhul hâle getirdi. Zira Sünnilik, bu savaşın galipleri iktidarda iken; Şiilik ise bu savaştan yenilerek çıkanların destekçileri olarak bir kin ve intikam duygusu olarak şekillendi.

SEKÜLER VE İSLAMİ SİYASETİN NİHAİ TELOSU

Sekülerizmin nihai siyasal/ekonomik telosu tahakküm/kapris ve haz/keyf iken; İslam'ın nihai siyasal/ekonomik telosu 'denenme (ibadet/ahlak)'dir. Newyork, Londra, Frankfurt...un gözü Kanarya, Bahama, Maldiv... adaları, Alp dağları, Lasvegas kumarhaneleri ve Tayland'ın çocuk fahişelerindedir. Bağdat, İslamabad, Tahran, Kahira, Şam ve Erzurum'un gözü ise Mekke, Kudüs, Konya, Gazze, Grozni, Saraybosna ve Necef'te (idi). Bu arada İstanbul'un gözü Bodrum'da ve İzmir'in gözü ise Çeşme'dedir.

İCMA

İslam tarihinde Beni Sakife Gölgeği'nden başlamak üzere, politik şiddetin/korkunun yarattığı *sūkût* veya gücün yarattığı *tahakküm*, 'icma (ikrar)' kavramıyla kutsal/dinselleştirildi. Böylece geçmiş, toplumların gelişmesi ve genleşmesinin önünde bir engel oldu.

İÇGÜDÜ, EKONOMİ VE DİN

Ekonominin gücü, içgüdünün gücünden gelir. Modern siyaset, bu durumda bunu 'hukuk' maskesi ile gizleme sanatıdır. Din ise özü itibariyle içgüdüye karşı bir savaş iken zamanla iktidarın emrine giriyor. Dinî siyaset, özünde ekonomizme karşı ahlaki bir savaştır.

DARBE VE DEVLET

Türkiye gibi kolayca darbe yapılabilen ülkelerde hakiki anlamda bir '*Devlet*' yoktur. Çünkü devlette devamlılık esastır.

DEVLET NEDİR

Uzaktan bir organizma veya bir resim gibi görünen ve bir bayrak ile simgelenen devlet, yakından bakınca aslında bir 'yapboz'a benzer. Parçaların (kurumların) girintili-çıkıntılı sınırlarını teknoloji ve kanunlar belirler. Bu bütünün beyni/merkezi, totaliter ülkelerde ordu, tek parti, aile veya kabiledir. Despot ise kral, kaid, lider, şef... olarak isimlendirilir. Demokratik ülkelerde ise beyin veya merkez, istihbarat servisi ve polis gücüdür. Totaliter ülkeler, kapalı cezaevine, modern demokratik toplumlar ise açık cezaevine benzer. Birincide hapisane duvarlardan örülüdür; ikincide ise bürokrasi ve teknoloji tarafından.

TANRI

TEVHİD VE ADALET

Kur'an'da şirkin yerine tevhidin ikamesi uluhiyette tutarlılık, adalet/ahiret fikri ise bu uluhiyete saygınlık kazandırma davasıdır.

ALLAH'IN TECELLİSİ

Allah, kendini/varlığını apaçık ve zorla ortaya koyma yerine, âyât ve inayet/ikramla gösterdiği, tecelli ettiği gibi; insanlar hakkında olan iradesini de Tevrat'ın Tanrısı Yahwe'de olduğu gibi gerekçesiz ve totaliter olarak değil, Kur'an'da olduğu gibi hikmet ve adaletle ortaya koymuştur.

KADERLERİN EN ZAYIFI

İnsanın davranış özgürlüğünü belirleyen beş kader vardır:

1. Tabiat,
2. Tarih,
3. Toplum,
4. Ego,
5. İlahî kader.

Bu kaderler içinde insanın özgürlüğüne bağlı, en çevrilebilir, esnetilebilir, zayıf olanı ilahî katterdir; çünkü Allah, ipin ucunu Kur'an'ın beyanıyla 'Sünnetullah' kavramı ile insanın eline vermiştir. Türk halkının bir kısmı bu espriyi kavramıştır: "Kör Allah'a nasıl bakarsa Allah da köre öyle bakar."

ALLAH VE AHİRET

Allah ve ahiret, siyasal ve ekonomik hayatın metafizik zemini-
dir. Hem konulurken hem de kaldırılırken. Siyasal ve ekono-
mik yapı, bu 'dünya/hayat görüşü'ne sıkı sıkıya bağlıdır.

TANRI VE İNSANIN FARKI

Herkes, her an bir iş peşinde iken; Tanrı, her an her iş peşin-
dedir.

İKİ TÜR OTORİTE VE İLİŞKİ

Hikmetli ve adil bir otorite, bağlılarında saygı/şükran duygu-
su oluştururken; totaliter bir mutlak otorite boyun eğenle-
rinde korku ve endişe yaratır. Birincisi bağlılarında 'özgüven'
yaratırken, ikincisi boyun eğenlerinde 'özezerlik' yaratır. Öz-
güvene sahip olan kurala bağlı kalmayı yeğlerken, özezer tip
güce tapar. İslam tarihinde Mutezile birinci tip otorite (Tanrı)
yorumuna yakın iken; Eşarilik, ikinci tipe yakındır. Maturidi-
lik ise ikisinin arasındadır.

TANRI'NİN HÂLLERİ

Metafizik veya nam-ı diğer 'Onto-Teoloji' Tanrı'yı varlıklardan bir 'varlık' olarak koyar. Vahdet-i vücud ve panteizm, 'tüm-varlık' olarak; negatif teoloji ise Tanrı'dan 'varlık' olarak değil, onun sadece zayıf bir 'iz'inden bahsedilebileceğini ileri sürer. İbrahimî-monoteizm ise varlığı, –Tanrı'nın kendinin değil– O'nun sıfatlarının bir tecellisi (*âyât*); Tanrı'nın kendini de aramızda misillemeleriyle hissedilebilecek ahlaki bir 'fail' olarak koyar: '(Sıkıştığınız Bedir Savaşı'nda) onları siz değil, Allah öldürüyordu. Ok attığın zaman, sen değil, Allah atmıştı.' (8/Enfâl, 17).

KUR'AN'IN VE SUFİLERİN ALLAH'I

Kur'an'a göre Allah, kendi yolunda olan (fî sebîlillâh) müminlere salih amel hâlinde (tefek্কür, adalet, merhamet, cihad, infak, ihsan...) ahlaki bir fail olarak tecelli ederken (*inna'llâhe me'al...*); sufilere, müteaddi olmayan eylemsizlik hâlinde (zühd, fakr, uzlet, inziva, ibadet, zikr...) zati olarak tecelli ediyor; onlar da Allah'ın yolunda kalacakları yerde, Allah ile birleşmeyi (*enâ'l-Hakk, fenâ fî'llâh*) tercih ediyorlardı. Sonuç: Fenomenal/dünyevi mantık ve ahlaktan/şuurdan kopan, 'Tecelliden akıl devşirenler, pek kolayca en yüksek ve canavarca akılsızlığa duçar olabilirler.' (M. Gillespie).

TASAVVUF

TASAVVUF

Bugün tasavvuf, ortaçağda olduğu gibi, zühdü ve takvayı değil; birçok çevrede egemen sisteme, yaşama kolayca eklemlenmeyi ifade ediyor. Çünkü sırtında ‘şeriat’ ve ‘cihad’ bagajları yok; her yere kolayca girebiliyor. At gibi, araba gibi değil; kuş gibi. Tasavvufun İslam’a nispeti, meyve kurdunun meyveye nispeti gibidir. Meyve kurdu, meyve değildir. İçeriden de üreyebilir, dışarıdan da girebilir. Meyvenin kurda ihtiyacı yoktur; ancak, kurdun meyveye şiddetle ihtiyacı vardır. Daha açıkça: İslam’ın tasavvufa ihtiyacı yoktur; çünkü o, Kur’an’ın deyimi ile ‘ekmel’dir. (5/Mâide, 3). Ancak, tasavvufun İslam’a ihtiyacı vardır; çünkü o eksik, özü ve kökü dışarıdan gelen (mistsizm) bir dinselliktir.

GAYBA ANAHTAR UYDURMA

Allah, Kur’an’da defaatle: “Onlar gayba inanırlar.” dediği hâlde; mutasavvıflar, gayba çeşitli anahtarlar (*mefâtihu’l-ğayb*) uydurarak oraya girmeye çalışanlardır. Tıpkı anasının eteğini kaldırıp alttan bakma merakı içindeki çocuklar gibi.

AVARELİK VE MERAK OLARAK TASAVVUF

Binlerce insanın aç ve açık olduğu bir ortamda, tıka-basa yemeğin üzerine 'tatlı' yemek neyse; küfrün, zulmün ve fıskın dünyayı kapladığı her zaman ve ortamda, bunları yok etmek için zorlu bir cihada girişmek dururken, oturup *mefâtihu'l-ğayb*'ı/gaybın anahtarlarını aramak da aynıdır. Bir tür avarelik veya çocukça bir merak.

TASAVVUF HANGİ BOŞLUĞU DOLDURDU?

Kelam ilminin teorik *kıyl u kal*'i, fıkhnın *anha'sı-minha'sının* yarattığı sırasıyla 'kuru-akılcılık' ve kılı kırk yaran 'şekilcilik', İslam'ın özü olan canlı imanı ölü 'akaid'e/'amentü'ye, bireysel ahlaki ibadet 'İlm-i hâl'ine ve sosyal-siyasi ahlaki da birkaç hukuk kuralına dönüştürdü. Oluşan duygusal/manevi boşluğu da tasavvuf doldurdu. İslam'ın maneviyatını, Kur'an'ın her sayfasında işlenen insanın bütünlüğünü ifade eden 'kalb'in makul-ahlaki/psikolojik derin analizini, tasavvuf'un bâtını 'ahvâl ve makamât' tekeline vermek, âlimlerin aymazlığıdır. 'Akla yöneltilen bilgi, aynı zamanda duygulara da çekici gelirse insanı değiştirir/dönüştürür. (Spinoza).

TASAVVUFUN HOŞGÖRÜSÜ

Tasavvuf/mistisizm, 'lâ ilâhe illâ' demeden 'Allah' demektir. Her şeydeki pozitif olanı görme, bardağın dolu tarafını görme, şirkte bile ortak koşulan Tanrı'yı görme anlamında bir Pol-yannacılık ve sürekli bir 'hoş' görmedir. Esas olan bu olunca kritik, eleştiri ve 'hor' görme kendiliğinden 'küfür' gibi algılanıyor. Oysa ister Tanrı olsun isterse insan, eğer kaygınız şükran talebi ise tekfir; adaletse savaş; mükemmellik ise mesafe kaçınılmazdır.

TASAVVUF: SON VAHYİ İPTAL GİRİŞİMİ

Tasavvuf, Tanrı'nın resmî son vahy/peygamberlik kurumunu illegal yollardan iptal etme ve sulandırma girişimidir. Çünkü evliya ve meşayih, Allah ile özel, illegal/gizli bir ilişkilerinin olduğunu ve söylediklerini 'sezgi' yolu ile aldıklarını iddia ederler. Sora da aldıkları bu sezgiyi götürüp Kur'an metninin altına gizlerler. 'Zahir' ile 'bâtın' arasındaki çelişkinin açısı, bu iki yolun farklılığını ortaya koyar.

TASAVVUF VE İSLAM

Kur'an/Hz. Muhammed/İslam'ın tamlığı ve mükemmelliği hususunda 'kıskançlığı' olmayanların, Hint ve Hermes'e 'gıpta'yla bakarak İslam'a 'şirk' koşması tasavvuftur. Tasavvufun yarısı İslam değildir. O, süte su katılması, sap ile samanın bir birine karıştırılması veya suyun bulandırılmasıdır. İslam'ın kaynağı epistemolojik olarak içeride (Kur'an ve sünnet), tasavvufun kaynağı dışarıdadır (Hint ve Hermes). Psikolojik ve epistemolojik bağlamda İslam'ın kalkış noktası, objektif/afaki olarak –akıl/mantık– dışarıda; tasavvufun kaynağı ise sezgi, hayal, rüya, vehim vb. sübjektif/enfüsi olarak içeridedir.

ÇIPLAK GÖZ VE TELESKOP

İslam, çıplak gözle uzaya bakarak düşünüp ibret almaya; tasavvuf ise teleskop/sezgi ile uzaya bakmaya benzetilebilir. İyi de Allah bizden seyr u süluk ile uzayı seyretmeyi, hatta uzay yolculuğuna kalkışmamızı istemedi; oturup evimizde/dünyada işimize bakmamızı, evimizi ıslah etmemizi istedi. Denenme, yeryüzünde ve insanlar arasında gerçekleşecek bir süreçtir; uzayı seyretme veya uzay/melekût âlemi yolculuğu, denenmenin bir parçası değildir.

KALP GÖZÜYLE GÖRÜLEN

Tasavvufun en fazla istismar ettiği kavram ‘kalp’dir. Kur’an, kalbi temiz olanların, kalp gözü açık olanların göreceği şeyi hep ahlaki doğruluk bağlamında adalet, hidayet, ihsan, salih amel, ma’ruf, iman vs. olarak niteler. Oysa tasavvufta bu yetiyle Allah’ı, melekleri, melekût âlemini, geleceği ve ahireti birer ‘vizyon’ olarak gördüklerini söylüyorlar. İyi de Allah bizden böyle bir şey istemedi ki. Ayrıca, o vizyonların muhtevaları, büyük kültür havzalarına göre (Hinduizm, Yeni Platonculuk, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) sürekli değişiyor. Herkes kendi Leyla’sını görüyor. Hangisine itibar edeceğiz?

OSMANLI TOPLUMU VE TASAVVUF

Tasavvuf, Osmanlı toplumunda bir halk dindarlığı olarak, salt Tanrı ve ahiret talebi ile insanların dünyevi başarı ihtiyaçlarını, mal ve zenginliğe ‘gıpta’ etmelerini epeyce törpülemiştir. ‘Yalan dünya.’, “Dünya malı dünyada kalır.”, “Kefenin cebi yok.”, “Mal sahibi, mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi?”, “Mal da yalan, mülk de yalan, var biraz da sen oyalan.” gibi özdeyişlerle dünyevi başarı ve gıpta etmeyi, ‘tul-i emel: Uzak sanı’ olarak sürekli yadsınmıştır.

KUR'AN VE TASAVVUF

Kur'an, ruh ve beden birlikteliği fikri ile ferdin ve toplumun ıslah edilmesine çalışır; tasavvuf ise nefsin, bedenın içgüdülerinin öldürülmesi ve köklerinin sökölmesiyle ruhu beden kafesinden uçurmaya çalışır. *Seyr-i süluk*, *makamât* ve *ahvâl* teorileri ve pratikleri bunun için icat edildi.

LAFIZCILIK OLARAK TASAVVUF

Tasavvufun bütün öğretisi “*Bâtıniliğe*” dayanmasına rağmen, kendisi Allah'ın “Ben, cinleri ve insanları bana ibadet etsinler diye yarattım.” (51/Zâriyât, 56) ayetinin lafzi yorumuna dayanır. Hakiki bir sufi, bir ibadet makinesidir: 24 saat ibadet. Oysa yetişkinler, *ibadet-i mersumeyi* inkâr ve ihmal etmeden, bu misyonun dünyevi ve sosyal bir ‘*hilafet*’ olduğunu bilirler.

AŞK VE İSRAF

Bir insanın Allah'a âşık olması ile bir kadına/erkeğe âşık olması arasında –muhatapları farklı olsa da– bireyin entelektüel, ahlaki/duygusal ve maddi enerjisinin muattal olması açısından bir fark yoktur: ‘*Aşkın beni del(i)eyledi/yaktı, yaktı, kül eyledi/el kapıya kul eyledi...*’ veya ‘*Ballar balını buldum, kovanıma yağma olsun.*’

İLK-ELLİK, MİSTİSİZM, TASAVVUF VE İSLAM

Mistisizm, Şamanizm'e benzer; insani anlamda gerçek; fakat bireysel ve ilk-el bir din şeklidir. İslam/vahy ise dinî tecrübe ve ilişkinin düzenlenmesi, medenileştirilmesi ve toplumsallaştırılmasıdır. Tasavvuf, bu ilkel dinî formun İslam toplumunda örgütlü bir şekilde 'Tarikat' olarak tekrar geri gelmesidir. Tarikatlar, Nakşilikte olduğu gibi kitabi öğretiye yaklaştıkça medenileşir; Bektaşilikte olduğu gibi uzaklaştıkça köylüleşir.

MİSTİKLERİN TANRI TASAVVURU

Mistiklerin Tanrı tasavvuru, –biraz ağır olacak ama– Kur'an'ın 'Allah' tasavvurundan daha çok, 'Şeytan'a yakın değil mi? Zira Allah, insanın normal, içgüdüsel/h(e)avai olduğu hâlini değiştirmesini ve kendine benzemesini (*sıbgatu'llâh*) isterken; şeytan, insanı olduğu gibi kabul ediyor. Mistiklerin 'zayıflatılmış', tek boyutlu, aşırı toleranslı Tanrısı da bir insanı olduğu gibi kabul etmiyor mu? Veya onu bütün günahlarıyla affetmiyor mu? "...o aldatıcı (şeytan), sizi Allah ile aldatmasın." (35/Fâtır, 5) uyarısı boşuna mı? 'Bininci' defa bozulmuş tövbeyi kabul edebilecek bir Tanrı tasavvuru (Mevlânâ) ile Âdem ve Havva'ya işledikleri ilk günahtan ötürü, bir defa dahi tövbe etme imkânı tanımadan onları cennetten kovan Tanrı aynı olamaz. Âdem'in tövbesi, bilindiği gibi cennetten kovulduktan sonra kabul edildi (2/Bakara, 37). Sonuç: 'Merhametten maraz doğar.' Din ciddi bir sorumluluktur; çocuk oyuncağı değil.

MİSTİKLER, DİNDARLAR VE DİNSİZLER

Mistikler, tecil edilmiş bedensel-sonsuz hazları/cenneti reddedip acil ruhsal hazları; normal dindarlar, tecil edilmiş sonsuz hazları/cenneti; dinsizler ise acil bedensel hazları tercih ederler.

TASAVVUF VE DİĞER İSLAMİ İLİMLER

Fakih, muhaddis, müfessir ve mütekellimlerin hepsi, ‘İslam’ veya ‘Şeriat’ın hadimleri/hizmetçileri olarak gördüler kendilerini. Hataları kendilerine, doğruları İslam’a, ‘Şeriat-ı Ğarra-i Muhammediyye’ye hamlettiler. Oysa mutasavvıflar, İslam ve şeriat üst kimliklerini aşarak Allah ile ‘illegal’, doğrudan, sezgisel bir yol icat ederek bağımsız bir kimlik oluşturdular. Bu, İslam kamu arazisinde kaçak bir ‘gecekondu’ (tarikat) idi. Tasavvuf ta tanıdık, İslam’a ait çok şey vardır; fakat zemin, arsa ve ev tapusuz olduğu için illegaldir. İslam’a ait güzelliklerin İslam’a değil de ‘Tasavvuf’a mal edilmesine şaşarım. Tasavvuf dışındaki İslami ilimlerden hiçbirisi ‘İslam’ın yüce, eşsiz kimliğine eş/şirk koşmaya kalkışmadılar. Kur’an ve sünneti kaynak olarak alıp ilim ve ikna yolunu benimsediler. Mutasavvıflar ise kendilerini direkt Allah’a nispet ederek (Evliya), müstakil/müstagni dinî otoritelerini kurdular. Ulema, bu illegaliteye uzun süre direndi. Fakat aradan zaman geçince, bunların ısrarı, âlimlerin de güçsüzlüğü yüzünden ilk defa Kuşeyrî ve Gazâlî, gecekondu’nun kaçak olduğunu unutarak bunlara imar izni verdiler. Bunlar, daha sonra ev sahibini bastırmaya kalkıştılar. Mevlânâ şu sözünü söyleme cesaretini gösterebildi: “Kur’an’ın özünü biz aldık, kabuğunu köpeklerin (ulema) önüne attık.”

ERİŞKİN VE ERMİŞ ARASINDAKİ FARK

Aşk, bir hastalık olarak ergenlik dönemi gençlerinin müptela olduğu bir şeydir. Esas olan sevgidir. İlahî aşk da ilke olarak aynıdır. Bir tür bencillik olarak, meşakkati muhtevi ‘salih amel’den, dünyevi sorumluluktan, hilafetten kaçıştır. Bir tür toyluktur: Erişkin ve ergin olamama durumudur. Onlar, buna yanlışlıkla ‘Ermişlik’ diyorlar.

VELİ VE ÂLİMİN FARKI

En büyük mistik veya sufi/veli, aslında biraz toy ve delikanlıdır. Âşık olduğu sevgilinin bir iki cilvesi veya tecellisiyle aklı başından gider ve ‘Aşkın beni deli eyledi...’, “...bana seni gerek seni.” diyerek hemen sarhoş olup dünyadan kopar. Oysa âlim veya mümin olma sorumluluğu, Allah ile ilişkiyi birinci dereceden ‘saygı/huşu’, ikinci dereceden ise ‘sevgi/dostluk’ ilişkisi olarak kurup, aklı başında olarak buradaki ‘hilafet’ sorumluluğunu kemal-i ciddiyetle yerine getirmektir.

VAHDET-İ VÜCUD

Vahdet-i Vücut öğretisi, karnındaki pislik ile birlikte kendilerini –hâşâ– Allah sananların (*ene'l-Hakk*) dini meşrebidir. İbn-i A'rabî'ye, Hallâc-ı Mansûr'a kıyamayanlar, Allah'a ve tevhid akidesine kılları kıpırdamadan kıyabiliyorlar. Kişi, neyi nasıl 'ölçü' alacağını bilmiyorsa, delil ileri sürmek yerine taklide düşmüş ise böyle saçmalıklara kolayca düşer. Olan ile olması gerekeni ayırt edemez. İslam düşüncesindeki 'sorun'ları, 'zenginlik' olarak görür. Allah'ın Kur'an'da sürekli vurguladığı 'İstikamet' üzere olmak yerine, 'çoğul'luğu niteliğine bakmaksızın kendiliğinden marifet sanar.

SEVGİNİN GÜCÜ

Adalet ve hukuku/yasayı/şeriatı atlayarak, İnsanlar arasında sevginin esas olması gerektiğini savunan Hristiyanlık ve Mistisizm, insanın tabiatını ve tarihini görmezden gelerek, aslanın geyik ile kurdun kuzu ile, timsahın da ördek ile iyi geçinmesini istemek gibidir. Sonuç: Sevgi, hukuk ve adaletin kuracağı *güvenlik* zeminden sonra mümkün olabilir; önce denenirse, tarihte yüzlerce defa görüldüğü gibi, ortalık mezbahaneye döner.

■ DİNÎ TECRÜBE

Dinî tecrübe, ancak dış tecrübe, hayat uğraşısı ve sokak ile diyalektik ilişkiden doğarsa anlamlıdır. Eylemsizlikten, boşluktan, içgüdülerin kökü söküldükten sonra yaşanan ‘dinî-tecrübe’nin (ilham/sezgi) fazla bir değeri yoktur. Bu tecrübenin yegâne nesnesi vizyon olarak ‘Tanrı’nın zatıdır. Temsilde hata olmaz: ‘Ayı’nın kırk türküsü varmış, kırkı da ahlat üzerine.’ Oysa birinci tecrübenin adı ‘takva’, yegâne nesnesi/gayesi ise Allah’ın yardımı/hidayeti ile ‘istikamet’ üzere olmaktır.

■ RUHSAL BİRLEŞME

Tanrı, kadın ve erkeğin nikâh ile cinsel birleşmesini ve bundan doğan kasların hazzını meşru görürken; insan ruhunun Tanrı ile birleşmesini (ittihad, hulul, ittisal, vüsul, fenâ...) ve bu birleşmeden doğan ruhsal hazzı (vecd, istiğrak, sekr) meşru görmemiştir. Mevlânâ, ölümünü ‘Şeb-i arûs: Zifaf gecesi’ olarak adlandırmadı mı?

■ İKİ FARKLI DAVA

İslam’ın (Kur’an’ın) davası, hayvansı olan beşeri insanlaştırmak (Müslüman) iken; tasavvufun davası bu varlığı meleklettirmektir (insan-ı kâmil). İslam’ın davası insan fitratına uygun iken tasavvufunki ona aykırıdır.

TASAVVUFUN HİLESİ

Kur'an ve hadis gibi dinî ve kültürel otoritesi son derece yüksek metinlerin egemen olduğu İslam coğrafyasında, doktrinal/ideolojik kökeni dışarıda (Hint, Hermes, Yeni Eflatunculuk, Maniheizm vs.), psikolojik kökeni ise insanın içinde olan mistik öğreti, meşruiyet kazanabilmek için kendini bahsi geçen dinsel metinlerin 'bâtın'ından çıkardığını iddia etti (*İş'âri Tefsir*). Kendi karnın(ın açıklığının doğurduğu ilham)dan konuşanlar, ayet ve hadislerin 'bâtın'ından konuştuklarını iddia etti.

MÜSLÜMAN VE MUTASAVVIF

Tasavvuf teorisi ve mutasavvıf kimliği, İslam dini ve Müslüman/mümin kimliğinden en az yüz yıl sonra ortaya çıkmış, Mutezile, Şia ve Sünnilik teolojileri gibi lokal, kültürel ve tarihsel bir alt (araz) kimliktir. Bu teori ve kimliği, İslam'ın öz (cevheri) saymak ayıptır. Ayıp değilse aptallıktır.

AHVAL VE MAKAMAT

Tasavvufun icat ettiği ruhun 'seyr u sülûk'unda karşılaşılan 'Ahvâl' ve 'Makâmât', Kur'an'ın önerdiği ideal dindarlık olan 'Takva'nın ötesinde 'illegal', Allah'ın istemediği ve teklif etmediği hâlet-i ruhiyelerdir. Bu durumun 'Velayet' kavramı ile diğer insanlara bir 'üstünlük' olarak taslanması, düpedüz 'kerameti kendinden 'menkul'lüktür.

ORTAÇAĞDA VE GÜNÜMÜZDE TASAVVUF

Dinî atmosferin yaygın ve yoğun olduğu dönemlerde (orta-çağlar) mistik tecrübe (tasavvuf), kaymak veya bal yemek gibi havassın bir talebi idi ve bir mahviyeti gerektiriyordu. Dinî atmosferin dağıldığı günümüz seküler dönemde ise bu tür iddialar, keçiboynuzu yemek veya afyon çekmek gibi. Mün-tesiplerinin veya müdafilerinin büyük bir bölümü ya tüccar veya artist. Bir kısmı, büyük mistiklerin mirasını satıyor; diğer bazıları da rol kesiyor.

MANA VE MANEVİYAT

Kur'an'daki pozitivizmi ve materyalizmi aşan, insanlık için bir 'şifa' ve 'mevize' olarak nitelenen 'maneviyat' ve nasihat, özû itibari ile derin anlayış, idrak, basiret, izan, sağduyu ve ah-lak olarak hâlâ 'mana'ya, yani buraya (dünyaya), dile bağlıdır. Oysa tasavvuf, buradan/dünyadan büyük oranda bir kopuş ve 'ilham/sezgi ile rüya ve gayb âlemine bir dalıştır. Keşf ve ilham, bireysel birer su kaçağı veya buharlaşma olarak suyun dünya-daki hayat kaynağı olma amacına terstir. Din, hayat kaynağı veya hayat verici olarak sıvı/sudur. Küfür, katılık/madde; mis-tisizm ise gaz ve uçuculuktur. '*Hayru'l-umûri evsatuhâ*' sözü, ne kadar derin ve doğru bir kavrayıştır.

■ AŞK DİNİ Mİ, SORUMLULUK DİNİ Mİ?

Sufiler, Allah'a âşık olduklarında çoğunlukla Allah'a itaat, ibadet, teklif, denenme, dünyanın ıslah ve imar edilmesi (Salih amel) anlamında somut din ve şeriat büyük ölçüde gevşer, erir, değersizleşir. Buna bağlı olarak, yine dinde vaat edilen *te'cil* edilmiş olan uhrevi ruhsal ve bedensel zevk, huzur ve sadet (cennet cennet dedikleri), *âcil* bir ruhsal ısırap ve zevke (aşk) dönüştürülerek buraya/dünyaya taşınmıştır. Bu insanlar, Tanrı'nın kendilerini işe koşmasından, yol göstermesinden (hidayet), dinden, sorumluluktan kaçarak, kendileri için yeni bir gaye, din koymuştur (aşk). Varlığın yönü de hiçlikten varlığa, bâtından zahire, taayyüne doğru iken; hareketin yönünün tersine yani varlıktan yokluğa, hiçliğe (zühd, terk, fenâ), zahirden bâtına doğru çevrilmesidir. Allah'ın gündemini, emir ve nehiyelerini, muhtevasını belirlediği dinini beğenmeyenlerin, onu tatil ederek veya değiştirerek Allah'ı sevmeyi ve ona âşık olmayı yoğun duygusal yaşantılar ile (ahvâl ve makamât) din hâline getirmeleridir. Dinin (İslam'ın) 'içinde' ve 'üstünde' ayrı ve yeni bir din.

■ ŞEKİL-ÖZ AYRIMI VE HARAMİLER

İslam dininde şeriat, şekil, form, hukuk vs. ile öz, gaye, muhteva, ahlak vs. arasındaki ilişki, kabuk ile öz, testi ile su, elbise ile beden... arasındaki ilişki gibi, ayrılabilen tarzda bir ilişki değildir. Çiçek ile koku, süt ile yağ, ruh ile beden, yazı ile tura... arasındaki ilişki gibi ayrılmazdır. Bu ayrımı yapanlar, kendilerine meşruiyet ve üstünlük yaratmaya çalışan haramilerdir (mutasavvıflar).

KUR'AN'IN VE TASAVVUFUN YOLU

Kur'an'ın açtığı kamusal yol (şeriat, minhac) objektif, kavranabilir, güvenli ve herkes içindir (din). Mistiklerin (sufilerin) açtığı yol ise sübjektif bir keçi yolu, orman patikası ve dağ yolu olarak uçurum ve tehlikeler ile doludur. 'Otun iyisini keçiler yer.'; ancak, normal sürüyü keçi yoluna vurursanız, sürü telef olur. Tasavvufun tarihî süreç içinde kendini kamusallaştırması (tarikatlara) işte budur. Mutasavvıflar, sürünün içinde bir grup 'keçi' olarak kalmalı idiler.

İSLAM'IN VE TASAVVUFUN YÖNLERİ

Ayet ve hadislerle dayanan orta yol İslam'ın yönü, bir 'mavera'dan (tevhid/iman) kalkarak 'masiva'yı (dünya) imar ve ıslah ederek ikinci bir maveraya (Ahiret) yönelmek iken; tasavvufun yönü, 'masiva'dan kalkarak/kaçarak maveraya (Allah, ahiret) doğru yönelmektir. Bu yönelme, halkta amel/ah-laktan ibadete; meşakkat/sabırdan ruhsal maneviyat ve sevaba doğru bir kayış/kaçıştır.

TEOLOJİ

TANRI HAKKINDA KONUŞMAK

Dil, Heidegger'in dediği gibi, saç teli/kılı gibi insana gömülü ve insani bir edimdir. Tanrı ise apayrı, bambaşka bir varlıktır. Tanrı'nın 'var' olup olmadığı üzerine, temeli varlığa ve varlığın ilkelerine dayanan mantıkla, dille konuşabiliriz. Ancak, Tanrı'nın 'nasıl'lığı üzerine, yani mahiyeti, zatiyeti, kimliği ve karakteri üzerine mantıkla, dille konuşamayız. Bu bağlamda rasyonel teoloji (onto-teoloji) büyük ölçüde boş bir konuşmadır. Negatif teoloji daha doğru yoldadır. Tanrı hakkında konuşmak, özü itibari ile bir 'skandal' olduğu için, bu skandala ancak Tanrı kalkışabilir. Tanrı da vahyinde kendisinden 'teşbih'le bahsetmiştir. Teşbih, insan dilini ödünç alarak Allah'ın kendini insana 'benzetmeler' yaparak anlatmasıdır. Sıfatlarla ilgili bu benzetmeler, "Allah'ın zaunın ne aynıdır ne de gayrıdır." (3/ Âl-i İmrân, 7) ayeti bu metodolojiyi kurar. Sahih vahyin dışındaki bütün dinlerin ve teolojilerin Tanrı söylemleri, körlerin fili tarifine benzer. İnsanın Tanrı üzerine konuşması "dırdır" etme zaafından veya alışkanlığından kaynaklanır. Mutezile'nin yaptığı, Tanrı'nın kendi hakkındaki konuşmasını Arap dilinin belagat kuralları içinde nasıl doğru anlaşılacağına ve yanlış anlamaların önüne geçmeye yönelik bir çabadır.

NEGATİF VE POZİTİF TEOLOJİ

Kur'an, Tanrı'nın mahiyeti/zatıyeti hakkında negatif bir teoloji (*tenzih*). O'nun sıfatlarının insan ile ahlaki ilişkisi bağlamda ise pozitif bir teoloji (*teşbih*) sunar.

TEFSİR VE YORUMUN SINIRLARI

Kutsal metinlerin 'tefsiri', dilbilim kuralları çerçevesinde; 'yorumu' ise hesabı verilebilen, anlamın yalnızca anlamla kurtarılabildiği hasbi düşünce çerçevesinde yapılabilir. Gerisi, dindarların ve teologların lafazanlığı, coşkusal gayretkeşliği ve Tanrı'yı memnun etme arzusunun sınırsız gevezeliğidir. 'Bâtını' ve 'ilmî' tefsir geleneklerinde olduğu gibi. "İnsan biraz dilbilim, biraz da psikoloji bilince, teologların ne büyük sahtekârlar olduğunu daha iyi anlıyor." (Nietzsche).

KÂFİR KİMDİR?

Kâfir, kendi varlığının ve hayatının hesabını hasbice veremeyen ve veremeyen kişidir.

BÜYÜK DİNLERİ DEĞERLENDİRME KRİTERİ

Cihanşümul (küresel, evrensel) büyük din, doktrin ve öğretilerin yargılamasında esas olarak alınacak iki husus vardır: Birincisi, kurucu tecrübe ve teorinin iç tutarlılığına ve ikincisi, her bir din ve öğretinin tarihsel macerasının toplam faturasına bakılmalıdır. Çünkü insanın olduğu her yerde çürüme, çarpıtma ve tahrifat olur.

İNANMA VE ANLAMININ ÖNCELİĞİ

Kur'an, baştan sona kadar önce anlamayı gerçekleştirerek inanmayı talep eden bir çağrı iken; klasik İslami düşünce, Kur'an'ı önce inanılacak, sonra anlaşılacak bir inanç nesnesine dönüştürerek Kur'an'ın yaptığını tersine çevirdi. Bütün Ortodoksiler, inanmış aklın inançtan bilgiye doğru vurmuş olduğu anayollardır.

METAFİZİKÇİLER, MİSTİKLER VE MÜMİNLER

Metafizikçiler ile mistikleri müminlerden ayıran husus, birincilerin Tanrı'yı peşin olarak kavrama, idrak etme, hatta onunla ilişkiye girme çabalarıdır. İkinciler ise 'gayb' perdesi arkasından saygıya dayanan müeddep bir ilişki kurarlar. İkinci tarzın zorluğu ortadadır.

İSLAMİ İLİMLERİN STATÜLERİ

Kelam, söyleyecek sözü olanların geliştirdiği; fıkıh, kendine has anlayışı ve yorum gücü olanların ortaya koyduğu; tefsir ve hadis, söylenmiş söze ittiba edip onu tekrar etmek isteyenlerin icma ettiği; tasavvuf ise ilham peşinde koşanların ilhamları ile oluşturulan disiplinlerdir.

EHL-İ REY VE EHL-İ SÜNNET

Rey ehli, dinî konularda sorumluluk ve inisiyatif alıp sorunları dinin temel ilkeleri doğrultusunda kendileri çözmeye çalışan Müslümanlardır. Ehl-i sünnet ise ortaya çıkan yeni sorunları peygambere (hadis) ve sahabeye (icma) çözdürmeye çalışan, dolayısıyla, inisiyatif ve sorumluluk almayan, edilgen ve pasif Müslümanlardır. Ne var ki ikinciler kendi durumlarını hak ve takva (dindarlık) olarak; rey ehlini ise 'Heva ve Bidat' ehli olarak lanse ettiler.

KADER

Kader, güneş sistemine bağlı dünyamızdaki ekosistemin biyolojik canlılar kategorisindeki 'insan' cinsinin, zamanla (tarihle) toplumlar hâlinde örgütlenerek yarattıkları 'kültür'lerin içinde bireylerin yarattıkları/açtıkları 'iz'.

VAHY'DEKİ KIRILMA

Tanrının 'vahy' aracılığı ile öncelikli amacı yazılıp okunan bir 'Kitap' değil, dinlenip anlaşılan bir 'hitap (hutbe)'; bir 'Metin' oluşturmak değil, bir mesuliyet yaratmak; bir 'Mushaf' değil, bir mükellefiyet duygusu oluşturmak; bir 'Doktrin' değil, bir 'yol' oluşturmaktı. Birinciler, birer 'bid'at' olarak –bazıları Hz. Muhammed tarafından– sonradan oluşturuldu ve zamanla ikincilerin yerini aldı.

TANRI'YI VE DİNİ KARA DELİKTEN KURTARMAK

Dinin kaynağındaki 'Tanrı'nın bir taraftan 'Gayb' oluşu, diğer taraftan 'Mutlak' oluşu, dinî düşüncüyü kolayca akıl üstü/dışı/zıttı/ötesi alana çekerek kara bir deliğe (dogma, hurafe) dönüştürebiliyor. Kur'an, bunun önüne geçmek için, Tanrı'nın ahlaki karakteri hakkında 'teşbih' ile konuştu; O'nu bize detaylı bir şekilde (99 sıfatla) tanıttı. Dinin diğer iki rüknü olan 'ahiret' ve 'ahlak'ı da bu temel (akıl/ahlak) üzerine kurdu. Dinde akıl ötesine, idrak ve izan dışına kaçış, İslami değil; insani bir zaafıdır; kaynağını doğru teşhis etmek gerekir.

TANRININ SESLERİ

Rüzgârın uğultusu, suyun şarılması, kuşların cıvıltısı, böceklerin vızıltısı... Tanrının dünyadaki muhtelif melodileridir. Metropoller ve motorların gürültüsü bugün bu sesleri duymamızı engelliyor.

TÜRKLER VE KUR'AN

Türklerin Kur'an ile olan teberrük, kutsama ve anlamadan dinleme iştiyakını en veciz ifade eden söz: '*Seni uzaktan sevmek aşkların en güzeli*'dir.

HİLE-İ ŞER'İYYECİ DİNDARLIK

Dinî aktı/ilişkisi bütünüyle dogmatik (akaid/amentü) ve ritüelle (ibadet/İslam'ın beş şartı) dayanan bir toplumun, ağır ahlaki faturaları olan ekonomik ve siyasi alanlarda dinî olmaz. Malı (sevabı) üç-beş kandil gecesi ile götürebiliyorsa, niye zahmete girsin ki? Hile-i şer'iyeler ile işi kitabına uydurur. Türkiye toplumu, çoğunluğu itibari ile bu örneklerden biridir.

HALK VE DEVLET İSLAM'I

Gönül/duygu eğilimli Türk halkı, ilkel bir mistisizmden (Şamanizm) daha gelişmiş bir mistisizme (tasavvuf) kolayca ihtida ederken; onların devlet aklı da (Selçuklu-Osmanlı), kitabi ve akli bir ilahiyatı olan Sünniliği (Hanefi-Maturidi) benimsedi. Devlet aklı sonunda sekülerleşince (Türkiye); halk, tasavvuf (Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Velî, Yûnus Emre, Gazâlî...) dolayımı ile Sünniliği de akaid ve ibadet olarak yedeğine aldı.

İKİ KAYNAĞIN İKİ FARKLI ALGISI

Kur'an ve sünnet olarak iki ayrı kaynak hâlinde kabul edilen ahkâm ve önermelerin genellikle maslahata dayanan (hayr) ve sağduyu ile ifade edilmiş (mübin), yani sebep-i nüzulü ve hikmet-i vürudu anlaşılır olduğunu, şeffaflığını görenler, bu iki kaynağı dinamik olarak algılıyor. Oysa bunları 'mutlak' ve 'kutsal' olan Allah ve Peygamber'in tecellisi ve tezahürü olarak görenler, onları donduruyor/taşlaşıyor.

UYKU, UYANMA VE RÜYA

Uyku, ölümün, uyanma dirilmenin, rüya ise ahiretin temsilidir.

DENENME

İnsan formunun 'Denenme' ortamını/durumunu (Güneş sistemi) temin etmek için, bu sistemin içinde olduğu uzayın/evrenin sonsuz/sınırsız ve Tanrı'nın –sıfatları ile tecelli/tezahür etmiş olsa bile–, zatının da gayb/gizli olması gerekir. Diğer türlü, her şey bilinebilir olsaydı, denenme düzeni/dizaynı çökerdi.

TÜRK MÜSLÜMANLIĞI

TÜRKLERİN NAMAZI

Algısız kavram ‘boş’, anlamsız kavram ‘sağır’ olması hasebiyle, Türkler, namazlarında huşua varamazlar. Zorunlu olarak “*an salâtihim sâhûn*: Namazlarından gafildirler.” (107/Mâûn, 5). Zira zihin o anda başka şeylere kayar. Namazı ancak ‘ödev/görev’ olarak ifa ederler. Sonuç olarak, namaz onları kötülüklerden alı koymuyor. Çünkü namazda ağızlarından çıkan kulakları duymuyor; Tanrı’ya ait olan, ama anlamını bilmedikleri sesler çıkarıyorlar. Oysa kalp, ancak iradi (niyet, kasıt) olarak ağızdan çıkan kulağın duyduğu anda titreme (huşu) imkânına kavuşabilir. Ebu Hanife bunu bildiği için, namazda anadilde meal okumaya fetva vermiştir. Arap olmayan milletler için çözüm, kıyamda ikisini de okumaktır.

TÜRKLER VE FAIL-İ MEÇHUL

Türkiye toplumunun, sorumluluğu ihmal yüzünden ortaya çıkan felaketleri fail-i meçhulleştirmede üstüne yoktur. Sorumluları çoğaltma veya suçu başkasının üzerine atma yanında, en yaygın olanı, olayın sebeplerini ‘felaket’, ‘kader’ ve ‘felek’ denen metafizik faillerle ortadan kaldırmaktır. Bunun tek sebebi, faillerin, sorumluluk yüklenme ahlakına sahip olmamalarıdır.

'KERBELA'NIN İKİ FARKLI YORUMU

Kerbela trajedisini Şia ve İranlılar matem ve yas'a dönüştürüp yaşatırken; Sünnilik ve Türkler 'Aşure' tatlısı pişirip yeme yoluyla pragmatizme dönüştürmüştür. Kurban'ın kavurmaya, kandil'in simit'e dönüşmesi gibi. Hem ziyaret hem ticaret.

TÜRK MÜSLÜMANLIĞI VE MAFYA

Türk mistisizmine/tasavvufuna eşlik eden toplumsal yaşam, hukuk (şeriat) değil, mafyalaşmadır. "Kurtlar Vadisi" dizisi, bunun en güzel kanıtıdır. Polat Alemdar'ın babası: Her türlü kural dışılığı mitolojik menkıbeler ile 'ilahî hikmet' olarak meşrulaştıran din; Polat ve avnesi: Mafya ve illegalite.

İSTANBUL

İstanbul'un az sayıdaki güzelliği, ya boğaz gibi doğanın armağanı, ya mabetler gibi geçmişin dinî hamiyetinin kalıntısı, ya ormanlar gibi ağaçların yoğun kaynaşması/orman, ya da mezarlıklar gibi ölülerin omuz omuza dayanışması sayesinde ayakta kalmıştır. Cumhuriyet, İstanbul'u iğfal etmekten başka ne yapmıştır?

■

TÜRK MÜSLÜMANLIĞININ MAHİYETİ

Araplar ‘Selefi’ veya ‘Vahhabi’ oldukları gibi, Türkler de ‘Tasavvuf’ kanalıyla Müslüman oldukları için, “Kargadan başka kuş tanımam.” misali, dinin başka türlü olabileceğini kavrayamıyorlar. Bir Türk bilim adamının dediği gibi: “Arab’ın ‘Kelam’ı varsa, Türk’ün de ‘Tasavvuf’u var.” Araplar, dinin kurucu metinleri olan ‘Kur’an ve Sünnet’in ‘lafzi’ yorumuna takılmışlarsa; Türkler de bu metinlerin ‘Bâtını’ yorumunu benimsemişlerdir. Araplarda Hz. Muhammed’in popüler ‘örnek’liği gibi, Türklerde de Mevlânâ, Ahmed Yesevî, Yûnus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî, Nakşibendî, Hacı Bayram-ı Velî... ‘örnek’tir. Yani onlarda ‘Nebi’, bizde ise ‘Veli’ dinî otoritedir. Oysa doğru olan, tarih boyu Müslümanlığın ana gövdesini oluşturan, kurucu metinlerin ‘ilmî’ yorumudur.

■

HALK, KİMİ UNUTMAZ?

Türk halkının, din âlimlerinden çok, din ulularını (evliya, ermiş, baba, dede...) sevmesinin ve onları asla unutmamasının sırrı nedir acaba? Bunun esprisi, sanırım bu ikincilerin, halkın sınırsız arzularına ve cehaletine ses çıkarmadan, zımnen onları onaylamasındaki ultra hoşgörü ve popülizmde yatar. Tıpkı çocukların, otoriter, disiplinli ebeveyni ve öğretmeni –uzun erimde kendisi için daha anlamlı olsa da– sevmemesi; tersine, onların arzularını yerine getirenleri sevmesi gibidir. Bundan dolayı, Türkler, Mevlânâ’yı, Gazâlî’den; Gazâlî’yi ise Ebû Hanîfe’den daha çok severler ve anarlar. Türklerin bugünkü dinî/ahlaki karakterine bakarak bunu anlamak mümkündür.

MASUMİYETİNİ YİTİREN HALK

Türkiye’de yalan ve ikiyezlülük, halkın büyük bir bölümünün ikinci – daha doğrusu birinci– tabiatı hâline gelmiştir. İnsanlar, isteseler de – ki çok kişi istemiyor– doğru/dürüst olamıyorlar. Artık, hiçbir kavramın masumiyeti kalmadı. Özgürlükten bahseden birinin, bütün hayatı despotluk olabiliyor. Bu çürümenin önemli nedeni siyaseten despotik bir rejime sahip olmamız; ekonomik olarak da üretimin düşük oluşudur. Ahlak, ancak özgür ve hukuk hâkimiyetinin olduğu yerde yeşerir. Otoriter rejimlerde güvenlik kaygısı, üretimin olmadığı toplumlarda da gelecek kaygısı, insanları ahlaksızlaştırır. Türkiye büyük ölçüde böyle bir toplumdur.

TÜRKLERİN VE RUSLARIN KİMLİĞİ

Türkler ve Ruslar, dinleriyle (Sünnilik/Sufilik-Ortodoksluk) millet olma kimliklerini kazanmış halklardır. Her iki milletin Batı’ya ayatılmış aydınlarının (Kemalistler ve Komünistler) dinî kültürlerini ıslah ve yenileme yerine yirminci yüzyılın başında yaptıkları kültürel ve siyasal devrimleriyle (1917-1924) Batı ulusları gibi dinden kurtulmak istemişlerdir. Bu süreç onları maymuna çevirdi. Çıkış yolunu hâlâ bulabilmiş değiller.

DİN İSTİSMARI

Cumhuriyet kadroları, yüzyılın başında çöken ve eskiyen İslam'ın bakımını yapıp halkının kimlik, kültür ve ahlakını yenileyeceğine, bunun yerine 'muasır medeniyet'e öykünerek dini baskı altına aldı. 1950'lerden itibaren, nisbi demokrasiye geçişle birlikte din, sosyal enerjiyi yutan bir çekişme aracına dönüştü. O tarihten itibaren halk, kışla ile cami arasına sıkıştı. Atatürk ve İslam, siyasi ekiplerin sömürü vasıtası olarak 2010 tarihinde makam, mevki, para, prestij, iktidar ve rant sağlamaya hâlâ devam ediyor. İşte bu nedenle, Türkiye iç barış, kültür ve ekonomik değer üretmiyor.

CUMHURİYETİN DİN KORKUSU

Son yüz yılını Batılılaşmakla geçirmiş saltanat ailesini yurt dışına süren cumhuriyet kadroları, ulemadan (medrese) ziyade –zira ulema devletin kontrolünde idi– meşayih ve evliyanın (tekke, zaviye, dergâh) kontrolünde olan mistik-şaman eğilimli halk dindarlığından yersiz bir 'din devleti' korkusuyla, dinî düşüncüyü ve hayatı baskı altına alarak laikliği bir 'din' hâline getirme aymazlığını ve aptallığını gösterdi. Daha sonra da laiklik, devlete çöreklenmiş azınlık kadroların makam, mevki ve çıkarlarını, muhafazakâr halk kitlelerinden korumanın şemsiyesi hâline getirildi. Son elli yıllık kavga, bir yönüyle din üzerinden 'rant' kavgasıdır.

viCDAN

VİCDAN'IN DİN'DEN ÖNCELİĞİ

Dinin çağrısı, özü itibarıyla dürüstlük, doğruluk ve hakkaniyet (insaf/adalet) ise; insanın önce vicdaniyle bunları talep etmesi, böyle olması gerekir ki bir iman ameli/aksiyonu olarak bir 'Tanrı' belirsin ve bu hususta ona daha sonra dönüp yardım etsin. Öyleyse, vicdan dinden önce gelir. Ayrıca, dinsiz insanlar da hemcinslerine karşı bu değerlere sahip olabiliyorlar. Dinsizleri 'kâfir' kılan, kendi dâhil sahip olduğu her şeyi ona bahşeden Tanrı'yı bir 'şükran' borcu olarak bulmayışlarıdır. Vicdan olmadan din olmaz. Adil bir Tanrı olmadan da vicdan kolay çalışmaz.

MÜSLÜMANLARDA VİCDAN KÖRELMESİ

Kur'an ve sünnet, dinde mutlak 'ölçü' olarak vazedilip hidayet rehberi ve dinamik birer örnek olmaktan çıkarılınca, bunlara boyun eğmek ve itaat etmekten dolayı (taklit) doğal olarak tarihî süreç içinde müminlerin 'vicdan'ı köreldi. Ortaçağlar boyunca 'Şeriat' ve 'Allah korkusu' ile amel yapılmaya çalışıldı. 'Modernite'nin etkisiyle bunların yaptırım gücü de zamanla zayıflayınca, Müslümanlık 'sözde' kaldı. Çözüm, Kur'an'ın ve sünnetin esas çağrısı olan vicdanı ve imanı tekrar diriltmektir.

VİCDAN VE İMAN

Tanrı'yı ve ahireti 'var' eden ve 'kuran' aslında Allah'ın yaratılıştaki her insanın içine koyduğu ahlaki öz olan 'vicdan'dır (lûbb...). Tanrı ve ahiret, vicdanın küpüdür. Tanrı ve ahiret, 'iman' olarak var olduktan sonra, dönüp vicdanı diri tutmaya çalışır; varlıklarının amacı, vicdanı öldürmek değildir. Ancak, doğru bir Tanrı tasavvuruna sahip olmamak, bu neticeyi intaç edebilir. Dinler tarihi bunun kanıtlarıyla doludur. Diğer taraftan, Tanrı'sız ve ahiretsiz vicdan çalışabilseydi, hümanizm başarılı olurdu. Oysa insanlık, en büyük acıları hümanizm dönemlerinde yaşadı.

İNSANLIĞIN ÖLÜMÜ

Haddinden fazla çocuk yapmak marifet olmayabilir. Ancak, çocuk doğurmamak/yapmamak, insanlığın vicdanının ölümü demektir. Bundan dolayı Hindistan'ın büyük şairi Tagore: "Doğan her çocuk, Tanrı'nın insanlıktan ümidini kesmediğinin bir emaresidir." der.

DİL VE ARZU TOPRAĞINDAKİ TOHUM: AKIL/VİCDAN

Dil, kültür ve arzu/içgüdü toprağında tohumlanan vicdan/akıl, rüşdünü yani iman ve salih ameli bir *imtahan* olarak ispat etmek zorundadır. Diğer türlü, insanın hayvandan ‘anlamlı’ bir farkı olamaz. Dik yürümek, al yanaklı olmak ve alet yapmak marifet değildir.

İKİ TÜR OLTA VE VİCDAN

İki türlü olta vardır:

1. Sığ sularda balık avlamak için,
2. Deniz ve göl gibi derin sularda balık avlamak için.

Vicdan da böyledir:

1. Süper egonun, yani içinde bulunulan toplumun ve ege-men kültürün izdüşümü ve bireydeki kristalleşmesi olan vicdan,
2. Derin/dip vicdan.

Büyük balıklar, dip oltalarıyla yakalandığı gibi, büyük ahlak kahramanlıkları da dip/derin vicdanla başarılabilir.

VAHİY VE VİCDAN

Vahiy, Tanrı'nın insan aklı/vicdanı ile insan aklı ve vicdanını uyarma, keskinleştirme çabasıdır. Dolayısıyla vahiy ile akıl/vicdan arasında mahiyet farkı değil, derece farkı vardır; çünkü birincinin faili Allah'tır. 'Muvafakat-ı Ömer', vicdanın vahyi öncelediğinin kanıtıdır.

AĞLAMA

Bazen ağlama, kalbin katı/buz hâlinin erimesi olarak arınmadır. Gözyaşları, kalbin katılaşmasının biriktirdiği pislikleri temizleyebilir.

SÜT VE VİCDAN

Türkçede 'Süt' vicdanın simgesidir. 'Helal süt emmiş' kişi, ebeveyninden vicdan terbiyesi almış temiz vicdanlı kişidir. 'Sütü bozuk' kişi ise, vicdansız demektir.

VİCDAN VE SOĞAN

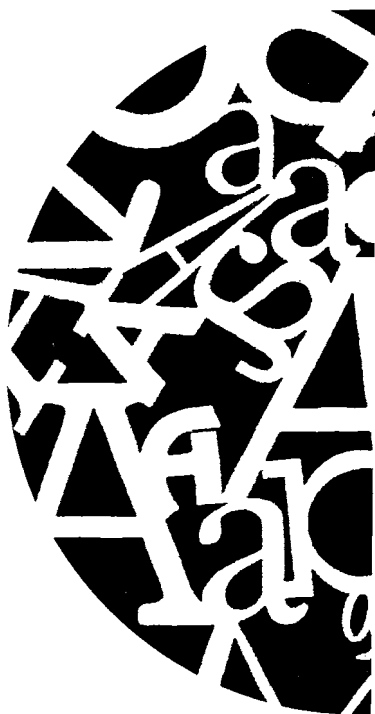
İnsandaki doğruluk ve hakikatin merkezi olan vicdan, soğan'ın 'cücügü'ne benzer. Oraya varmak için süper ego/kültür, toplum ve ego/içgüdü, arzu ve çıkarın oluşturduğu katmanları birer birer aşmak gerekir: 'Ahlak yolu dardır; tetik bas, önü yarıdır.' (Z. Gökalp).

GÖZE VEYA SU KAYNAĞI OLARAK VİCDAN

İcdan, göze veya su kaynağına benzer; sürekli fışkırır. Kültür ve din (akide ve şeriat) ise havuz veya göl gibi durgun su eposudur. Durgun suyun zamanla kokuşma tehlikesi vardır, icdan kaynağı ile sürekli yenilenmesi gerekir. Vicdan sessiz ve sedasız konuşur. Onun sesini duymak için eğitilmiş kulak gerekir veya kulak kesilmek gerekir. Vicdan, her bir yeni insani ilişki veya insanlık durumu karşısında onu doğru değerlendirmek ve ona uygun doğru söz söylemektir. Kültür ve din ise söylenmiş söz demektir. Vicdan, ancak derin düşünce ve konuşur. Düşünce olmazsa insan ezbere, hafızaya, alışkanlığa, geleneğe ve taklide başvurarak konuşur veya eyler.

ZAMAN

ZAMAN

Zaman, kadranın veya dijital ortamda sayı/rakam imge ve şekillerinin ritmik hareketinin rastgele, uzlaşımsal/vaz'i sayımı, yani... salise, saniye, dakika, saat, gün, hafta, ay, yıl, asırdır. Sosyal hareketliliğin düzenini ve bilim yapmayı sağlar. 'An' vehmini ve saplantısını zihinden çıkarmadan, zamanın yokluğu anlaşılamaz. An, şuurun yarattığı bir seraptır; şuuruna varınca yok olur. Ancak, şuuruna varmanın zor olduğunun şuurundayım. İşimize çok yaradığı ve çok kullandığımız için bu serabı su sanıyoruz. Özetle, hareketin dışında 'geçen' bir şey olmadığı gibi, 'gelecek' bir şey de yoktur. Olmuş-bitmiş ve olacak olaylar, hareketler vardır. Zamanla ilgili bir kıyak: Randevuya geç kalma süresi, bekleyen kişiye verilen değerle doğru orantılıdır.

CANLI YAYIN VE ZAMAN

TV'deki görüntüler canlı veya gerçek ise (TV makinesinin içinde ise), zaman da vardır. Oysa görüntüleri 'canlı' gibi gösteren, film şeridi üzerine düşen görüntülerin/fotoğrafın seri/hızlı olarak geçişidir. Şuur da film şeridine benzer. Fasilalı/kopuk olmadığı için, ya olaysızlığı/hareketsizliği, yani boşu kavrar, ya da olayları seri olarak/ardı ardına kavrayıp 'önce' ve 'sonra' kavramlarını türetir. Tarih, olmuş, geçmiş olayların hafızada kalmış izleridir. T. Aquinas'ın dediği gibi: '*Olmuş olaylar olmasaydı geçmiş zaman, olan olaylar olmasaydı şimdiki zaman, olacak olaylar olmasaydı da gelecek zaman olmayacaktı.*'

ZAMAN YANILGISI

Şuurun var-olanları ve var-oluşu aralıksız idraki/kavrayışı yanlışlıkla ‘zaman’ düşüncesini doğuruyor. Filmin (fotoğrafların) ‘canlı’ görülmesi de aynı ilkeye dayanır. Zamanla ilgili temel yanılgı, ‘eski’ veya ‘tarih’ kavramlarının sırasıyla yıpranma ve bitmiş hareket ile ilgili olduğunu kavrayamamaktır. O hâlde yeni veya şimdi, hareketin ve oluşumun insan bilinci tarafından idrakinden başka bir şey değildir.

ZAMANIN HAKİKATİ

Boşluk ve yeryüzü, mekân kesintisiz olduğu için, bedeninin yer değiştirmesi ve olayları algılaması da kesintisizdir. ‘Süre’ veya ‘zaman’, bu gerçekliğe giydirdiğimiz sahte elbisedir. Yüzey veya boş mekânda hareketten başka bir şey yok. Tekevvün veya yer değiştirme.

ZAMANIN HIZI

Zamanın hızı, onu ölçmek için uzlaşılan ve adına saniye, dakika, saat vs. denen ritmik hareket biriminde insan şuurunun dikkatini çekecek olay, ses ve görünen değişik simge sayısı ile doğru orantılıdır. İnsanın, aynı birim zamanda yaptığı veya maruz kaldığı eylem sayısı ile de doğru orantılıdır. Şuur, dışarıya yöneldikçe (dikkati çekildikçe) beklemeden doğan olaysız boşluk olmadığı için, zamanın hızı/geçışı artar; içe döndükçe hız azalır. Bundan dolayı şair: “Zindanda dakika farksızdır aydan, / Kanştır çayı, zaman erisin, / Köpük köpük, duman duman erisin.” dedi. Binaenaleyh, modern Müslümanların, namaz vakitleri arasındaki mesafeyi ‘kısas’ buluşları anlamsız değildir. Çünkü yedinci yüzyılda, Arap yarımadasındaki (çöl) olgu sayısı alabildiğine az olduğu için, iki namaz vakti arasındaki zaman hayli uzundu. Belki de şimdikininki beş on katı. Namazların ‘cem’i, arizi olmaktan esas olmaya doğru gidiyor.

YALAN DÜNYA

Herkes dünyanın ‘yalan’ olduğunu söyler. Oysa ‘dünya’ yalan değildir; çünkü bütün somutluğuyla milyonlarca yıldan beri şu dağ, bu nehir, o vadi... –insanlık için de binlerce yıldan beri– orada duruyor. Yalan ve araz olan insandır. Mevsimlik bitkiler gibi, büyüyüp meyve veriyor ve ardından solup gidiyor: “Bugün var, yarın yok.”

TARİH NEDİR?

Zaman yok ise, “Tarih” nedir o hâlde? Tarih, insan dâhil, cisimlerin inorganik, organik ve biyolojik kategorileri ile kendi özlerinde/durumlarında ve boşlukta, uzam/uzayda veya yüzeyde/yeryüzünde birkaç çeşit hareketidir:

1. Elementlerin katı, sıvı ve gaz hâllerinde cisim olarak boşlukta toplaşması (gezegen/yıldız, galaksi, nabula), dağılması, ışınması, yer değiştiren, yerinde sayan, çizgisel veya dairevi hareketleri.
2. İnorganikten organik, organiklikten biyolojikliğe/canlılığa dönüşüm ve bunun tekrar eden tersi: Evrim, doğum, ölüm, bitme, büyüme, çürüme.
3. Canlıların yer değiştiren yürüme hareketi.
4. İnsan cinsinin her kuşakta formu/iskeleti aynı kalan, fakat bireyselliği farklı/biricik olan bireylerin doğumu-ölümü.
5. Her bir insan tekinin büyük bölümü bilkuvveden bilfiile çıkan aynı, az bir bölümü farklı olan ve adına keşif, icat, kültür ve medeniyet denen maddi ve manevi yaratıcı ve ‘yeni’ kümülatif eylemleri, hareketleri.

Gerçek bilgi veya bilim, insanın, varlıkların bu hareketliliğinin tabi olduğu yasaları bulması ve bilmesidir. Hakikat ise insanın bu hareketlilik içindeki yerini ve anlamını (metafizik) yaşarken ne yapması gerektiğini bilmesidir. Hakikatin bilgisi, gerçeğin bilgisine oranla hayli rölatiftir.

YAŞLANMA

Yaşlanma denen şey, aslında ruhun olgunlaşması ve bedeninin eskimesidir. Olup bitenin –ki biz ona hayat diyoruz– dışında ‘geçen’ bir şey yok. Ölüme yazgılı bir varlık olarak doğmak, ölümün başlangıcıdır.

SÜRE VE SERAP

Zamanı imleyen/niteleyen ‘süre’ kavramı ‘sürmek’ten gelir. Yani devam eden hareketin sıfatı. Şuur onu ‘serap’ gibi başka bir ‘şey’ sanır.

GÜNLERİN TEKRARI

Her 'gün'ün aynının bir tekrarı olduğunu gizleyen, o günkü 'yeni'liklerdir. Yenilikler azalınca, günlerin tekrar olduğu ortaya çıkar ve insan sıkılır. Binaenaleyh, yaratıcılık ile mutluluk arasında doğru bir orantı vardır. Din buna bir de 'yön' ekler: 'Bir işi bitirince hemen diğerine giriş; ancak, yönün Rabbine doğru olsun.' (94/İnşirâh, 7-8).

HAREKETLİ CEVHER VE ZAMAN

İnsan vücudunun tekrara dayanan beslenme ve boşaltım sistemleri ile doğurduğu yavaş değişim hareketine 'büyüme' ve 'ihtiyarlama' diyoruz (ömür): Aynının sürekli değişimi. Bu nedenle değişimi ancak fotoğraf karelerinden fark ediyoruz. Şuur da bu olup bitene, sürene 'Süre' (zaman) diyor.

HAREKETİN 'ÖLÇÜ' BİRİMİ OLARAK ZAMAN

Zaman, uzayın paraleli, muadili değil; uzamı ölçmek için indi olarak uydurduğumuz uzunluk ölçme birimi (örnek: Metre) gibi, cisimlerin hareketini/hızını ölçmek için uydurduğumuz bir ölçü birimidir. 'Geçen' zaman değil, tekrar/yerinde sayma veya yer değiştirme, transformasyon ile hareket eden cisimdir. 'Geçmiş', aslında olup-bitmiş hareket; 'Gelecek' ise oluşacak, devam edecek, sürececek harekettir. 'Saniye' veya 'Salise', bir cismin ritmik (sabit hız ve sabit mesafe) olarak 'tık'lamasına verdiğimiz isimdir. Sonra da bu tıklamaları sayarak zaman birimlerini oluşturuyoruz (dakika, saat...). 'An', zihnin uydurduğu fiktif/boş bir isimdir. Dışarıda bir 'şey' değil, zihinde bir şeydir. An 'Nokta' gibi değildir. Nokta, görünen bir işaret veya imla malzemesi olarak anlamlı ve görünen bir şeydir; Geometride/uzayda ise fiktif olarak fonksiyoneldir.

Kurşun kalem notları olarak yaklaşık dört beş sene boyunca vakitsiz zamanlarda ve masa başı dışında gelen ilhamların merkezî yoğunluğunu, yanlış ikilemlerin doğurduğu rahatsızlık teşkil ediyor. Karmaşık olarak kaleme alınan bu ilhamlar, yine de kendi içinde temalaştırılabildi. İslam düşüncesinin bin dört yüz yıllık tarihî macerası veya İslam dünyasının bugünkü hâl-i hazır durumu üzerine kısa laflar etmek ancak genel bir gözlem ve birikimsel bir ilhama dayanabilir. İlham ya aklın yıllarca emek verdiği konularda nesnel olmayan gölgesidir —sezgi—, ya da vehmin. İlhamlarımın ham hayaller mi, yoksa has hakikatler mi olduğuna okuyucu karar verecek.

ISBN 605-5932-61-9

9 786055 932619

